STUDII ȘI CERCETĂRI DE ANTROPOLOGIE

Academia Republicii Socialiste România
BIBLIOTECA
Centrul de Cercetări Antropologice

2
TOMUL 1
1964

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

P I 458

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil: — ACADEMICIAN ȘT.-M. MILCU,

Membri:
— prof. OLGA NECRASOV, membru corespondent al Academiei R.P.R.
— prof. I. G. RUSSU
— conf. P. FIRU
— dr. H. DUMITRESCU
— V. V. CARAMELEA
— dr. D. NICOLĂESCU-PLOPȘOR
— dr. C. MAXIMILIAN

Secretar de redacție: — dr. TH. ENĂCHESCU

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv. pe anul 1965.

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, București, Căsuța poștală 134—135, sau la reprezentanții săi din străinătate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDII ŞI CERCETĂRI DE ANTROPOLOGIE

Academia R.P.R. Filiala Cluj
Biblioteca
Centrul Antropologie

Tomul 1, nr. 2 1964

SUMAR

Pag.

ŞT.-M. MILCU şi V. V. CARAMELEA, Studiile sociologice din cadrul cercetărilor complexe ale şcolii antropologice de la Bucureşti 125

OLGA NECRASOV şi D. BOTEZATU, Studiul antropologic al scheletelor feudale timpurii de la Doina (sec. XIII—XIV) 137

DARDU NICOLĂESCU-PLOPŞOR şi C. RIŞCUŢIA, Studiu antropologic şi morfobiologic al scheletelor neolitice tîrzii descoperite la Tîrpeşti. Portretele unor oameni aparţinînd neoliticului tîrziu, descoperiţi la Tîrpeşti (reconstituiri grafice după cranii) 157

IOANA POPOVICI, Cimitirul feudal tîrziu de la Secu (Valea Bistriţei moldoveneşti). Analiza comparativă cu necropolele contemporane din microregiunea Bicaz 177

ALEXANDRA BOLOMEY, Consideraţii asupra faunei neolitice din Valea Dunării de la Căscioarele 189

OLGA NECRASOV, Cercetări antropologice asupra arominilor din Albania 193

H. DUMITRESCU, MARTA CIOVÎRNACHE, TATIANA MACOVEI şi R. CĂNCIULESCU, Repartiţia teritorială a complexului pigmentar asociat al populaţiei regiunilor Oltenia şi Hunedoara 205

MARTA DUMITRESCU-CIOVÎRNACHE şi P. FIRU, Variabilitatea sulcusului palmar transvers la coreenii din Nampho 209

MARIA TIBERA-DUMITRU, Distribuţia factorilor sanguini şi senzitivi la populaţia din microregiunea Munceilor Mureşului, reg. Hunedoara 217

C. MAXIMILIAN, IOANA POPOVICI şi R. POPESCU, Contribuţie la studiul geneticii caracterelor normale. Torusul palatin 223

V. V. CARAMELEA, Contribuţie la studiul formei sociale a obştii săteşti. O metodă de reconstituire a fazelor ei 229

P. FIRU, Este evoluţia filogenetică a aparatului dento-maxilar un factor patogenic? 237

MARIA CRISTESCU, MARIA BULAI ŞTIRBU şi C. FEODOROVICI, Influenţa factorilor geografici şi sociali asupra dezvoltării copiilor 243

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDIILE SOCIOLOGICE DIN CADRUL CERCETĂRILOR COMPLEXE ALE ŞCOLII ANTROPOLOGICE DE LA BUCUREŞTI

DE

ACADEMICIAN ŞT.-M. MILCU şi V. V. CARAMELEA

Definirea pluridimensională a omului, studierea proceselor antropogenezei şi evoluţiei ulterioare a omului, cercetarea structurii antropologice a populaţiei de pe teritoriul Romîniei au pus în faţa antropologiei romîneşti, la preluarea conducerii cercetărilor ei de către Academia R. P. R., trei probleme : 1. de elaborare a bazei teoretice, 2. de metodă şi 3. de organizare a unităţilor de cercetare antropologică.

1. PROBLEMELE TEORETICE ALE ANTROPOLOGIEI CONTEMPORANE ROMÎNEŞTI

Pe plan mondial, antropologia este orientată diferit, în mai multe direcţii.

Unele reduc problematica antropologiei la biologia omului, limitînd deci cercetările la studiul morfologic, al fiziologiei, în unele cazuri al psihologiei.

Alte şcoli au adoptat o tematică mai largă, incluzînd şi studiul influenţei mediului înconjurător asupra organismului uman, numai a mediului fizic ca şcoala antropogeografică sau a şi celui social, în acest caz introducînd în antropologie, pe lîngă biologia umană, sociologia, etnografia, lingvistica etc.

Fiecare şcoală şi curent s-au dezvoltat la rîndu-le în mai multe subşcoli, subcurente, cu diferenţe de nuanţă.

Astfel, între „antropologia socială" engleză de exemplu, şi cea „culturală", întîlnită mai ales în S. U. A. şi Europa, constatăm că prima pune mult accentul pe studiul formelor de organizare socială, al familiei, al instituţiilor matrimoniale, cealaltă insistînd îndeosebi asupra cercetării ocupaţiilor, culturii materiale şi spirituale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Din aceste concepţii reiese clar că se ivesc tematici şi metodici de cercetare diferite.

Se încearcă chiar clasificări după felul cum tematica se limitează numai la studiul fizic al omului considerat ca antropologic *stricto sensu* sau după cum aceasta se extinde şi asupra omului ca factor social creator al culturii, deci lărgindu-şi domeniul cercetării şi asupra „operelor" lui, care intervin în dezvoltarea biologică ulterioară, definind astfel antropologia *lato* sau *latissimo sensu* [1].

Bogata literatură de specialitate din ultima vreme şi lucrările ultimelor Congrese internaţionale de ştiinţe antropologice şi etnologice [2] confirmă varietatea tematicii şi metodicii în antropologie.

În ţările socialiste şi în unele ţări capitaliste, la cercetătorii adepţi ai concepţiei materialismului dialectic, antropologia este definită ca o ştiinţă complexă despre omul „total" [3], privit *in vivo*, trăind în societate, într-o formaţie social-economică.

Omul este un produs al societăţii, transformarea maimuţei în om datorindu-se muncii în colectiv [4].

De aceea antropogeneza „constituie o problemă deosebită din punct de vedere calitativ, pentru soluţionarea căreia trebuie să apelăm la faptele şi legile din domeniul ştiinţelor naturale şi la acelea de ordin social pe care le cunoaşte ştiinţa". La fel şi evoluţia omului „e în funcţie de acţiunea concomitentă a factorilor biologici şi sociali" [5].

Este clar că în concepţia materialismului dialectic antropologia include şi îmbină, în complexitatea ei, sociologia şi biologia omului.

Dar şi antropologia socială şi culturală engleză, americană şi din Europa occidentală are aspecte sociale, ce o diferenţiază de studiile antropologice făcute în Romînia socialistă.

Antropologia orientată materialist-dialectic nu priveşte însă aspectele sociale indiferent de ordinea lor, de importanţa lor sau numai unele dintre ele, ci, susţinînd rolul determinant al societăţii în apariţia şi dezvoltarea omului sub toate aspectele lui fizice şi psihice şi bazîndu-se pe materialismul istoric, pune accentul pe dezvoltarea forţelor de producţie şi a relaţiilor de producţie, pe structura economică a societăţii ca factor determinant în ultimă instanţă.

În dezvoltarea multilaterală a omului nu este vorba deci de o determinare oarecare alături de a factorilor externi naturali, a unuia sau a mai multor factori sociali, ci de un rol de prim ordin al acestora din urmă.

La rîndul lor, elementele de cultură materială sau spirituală sînt considerate ca componente de suprastructură determinate de relaţiile de producţie şi de structura economică a societăţii.

---

[1] G. A. Heuse, *Les classifications des sciences anthropologiques*, Bulletins et mémoires de la Société d'anthropologie de Paris, 1961, II, 2, 145—153.

[2] *VI-e Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques*, Paris, 1960, I, 1962, II, 1963, *Musée de l'homme*. Cel de-al VII-lea Congres, Moscova, 1964.

[3] Roger Garaudy, *Perspectives de l'homme — Existentialisme, pensée catholique, marxisme*, Paris, P.U.F., 1959, p. 338.

[4] F. Engels, *Dialectica naturii*, Bucureşti, Edit. politică, 1959, p. 153—166.

[5] Bunak, Nesturk, Roghinschi, *Antropologia*, trad. rom. în manuscris la Centrul de cercetări antropologice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

De aceea antropologia materialist-dialectică se bazează în cercetările ei pe aportul biologiei şi al altor ştiinţe naturale, ca geografia şi geologia, precum şi pe ştiinţele sociale, în primul rînd pe sociologia marxistă şi în al doilea rînd pe celelalte ştiinţe sociale ca : demografia, economia, istoria, etnografia, lingvistica etc.

Adoptînd această bază teoretică, Centrul de cercetări antropologice al Academiei R. P. R. a studiat numeroase grupuri de populaţie, în funcţie de factorii care pot determina apariţia şi modificările caracterelor antropologice, începînd cu investigaţia biologică, cu structura economică, cu orînduirile sociale din care au făcut parte oamenii din trecut şi cei actuali supuşi cercetării şi terminînd cu modurile de producţie.

Acest punct de vedere a fost clar formulat de unul dintre noi (acad. Şt.-M. Milcu) într-un studiu retrospectiv (1962). „De la început a devenit clar pentru întreg colectivul că antropologia trebuie să fie organizată pe baza concepţiei materialist-dialectice despre om, natură şi societate", că „evoluţia omului şi a raselor sale nu poate fi înţeleasă fără cunoaşterea şi folosirea legilor de dezvoltare a societăţii, fără studiul şi interpretarea antropologiei în lumina relaţiilor de producţie, a evoluţiei istorice, a forţelor de producţie, a culturii materiale şi spirituale" [6].

Prin această orientare teoretică au fost evitate concepţiile biologizante care încearcă să explice dezvoltarea societăţii şi culturii în funcţie de tipurile antropologice, de rasă ş. a.

2. DESPRE METODICA COMPLEXĂ ÎN CERCETĂRILE ANTROPOLOGICE

Centrul de cercetări antropologice al Academiei R. P. R. şi-a desfăşurat activitatea în două direcţii : a) spre studiul omului actual, al populaţiilor prezente — antropologia contemporană — şi b) spre studiul populaţiilor vechi, care au trăit pe teritoriul Romîniei — paleoantropologia.

a) În cercetările de antropologie contemporană s-au făcut cercetări biologice-medicale, de antropologie fizică — morfologie, fiziologie, endocrinologie etc. — care au fost corelate cu cercetările de antropologie demografică, socială şi culturală.

Spre deosebire de majoritatea şcolilor de antropologie, Centrul de antropologie a continuat linia tradiţională a examenului medical început în cercetările antropologice ale prof. Rainer, din perioada 1927—1933. S-a reuşit în scurt timp să se dezvolte această investigare de la examene limitate şi restrînse la grupe de indivizi şi la o metodică caracteristică şcolii antropologice din Bucureşti.

Această dezvoltare s-a făcut pe baza concepţiei despre boală [7] ca un fenomen natural de care trebuie să ţinem seama în cercetarea antropologică a unei populaţii [8]. Procesele patologice de masă, mai ales endemice

[6] Acad. Şt.-M. Milcu, *Organizarea şi dezvoltarea antropologiei în R.P.R.*, raport prezentat la Sesiunea de antropologie din 21—23 iunie 1962, Studii şi cercetări antropologice, 1964, I, *1*.

[7] Acad. Şt.-M. Milcu, *Noţiunea de „boală" în lumina materialismului dialectic*, în Cercetări filozofice, nr. 5, 1961, p. 1139.

[8] Acad. Şt.-M. Milcu, *Cercetări antropologice în Ţinutul Pădurenilor — satul Bătrîna*, Bucureşti, Edit. Acad. R.P.R., 1961, „Introducere", p. 9—19.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

şi latente, exercită o influenţă puternică asupra unor caractere antropologice de prim ordin, ca înălţimea, proporţiile feţii şi ale corpului ş. a.

Această problemă prezintă un deosebit interes teoretic şi practic pentru relaţia ce există între ştiinţele medicale şi antropologie, insuficient cunoscută şi eronat interpretată.

În cercetările de paleoantropologie s-au făcut cercetări morfobiologice, ecologice, patologice, demografice şi sociologice. Fenomenele biologice şi cele sociologice au fost interpretate corelativ, cu posibilităţi mai limitate, datorită dificultăţilor inerente materialului colectat.

În funcţie de această problematică a fost elaborată în cadrul Centrului de cercetări antropologice o metodică corespunzătoare, capabilă să asigure desfăşurarea activităţii de investigare.

Este vorba de o metodică complexă, în care au fost îmbinate metode biologice-medicale cu cele din domeniul sociologiei, demografiei, etnografiei, istoriei etc.

Cu ajutorul acestor metode s-au investigat grupe de populaţii vechi sau noi, cu intenţia de a le defini antropologic multilateral şi complex [9].

Ne vom opri în primul rînd asupra metodicii folosite în cercetarea populaţiilor actuale, deoarece în această categorie s-au efectuat simultan şi studii de sociologie concretă. Problemă care constituie de fapt obiectul referatului de faţă.

În compunerea metodicii cercetărilor de antropologie contemporană au intrat pînă în prezent 6 grupe de metode aplicate combinat. Astfel, metodele demografic-genealogice sînt folosite în complex cu cele genetice şi sînt aplicate simultan în studiul antropologic al familiei.

Nu există nici un motiv să ne limităm în viitor numai la metodele folosite pînă în prezent. Şi metodele altor discipline, ramuri ale biologiei şi medicinei sau ale ştiinţelor sociale, vor putea fi utilizate în măsura indicaţiilor şi posibilităţilor.

Această metodică ne-a dat posibilitatea să studiem şi să explicăm ştiinţific, în multe direcţii, tipul antropologic, formarea şi transformarea lui şi unele fenomene antropologice determinate de factorii exogeni, naturali şi sociali.

Complexul factorilor sociali a fost studiat pe baza concepţiei şi metodei materialismului istoric.

Au fost urmăriţi şi analizaţi în ierarhizarea lor, pornindu-se de la producţia materială, de la existenţa socială, investigîndu-se apoi şi factorii suprastructurali, conştiinţa socială.

Lucrînd în specialitatea lor, dar pentru nevoile şi în orientarea antropologică, sociologilor le-a revenit sarcina studierii „mediului social".

Din punctul de vedere al antropologiei, s-a apreciat că termenul de „mediul social" este cel mai potrivit, întrucît cuprinde factorii relaţiei dintre organismul uman şi „mediu", de la modul de producţie pînă la elementele extrem de variate şi de complexe ale suprastructurii, care pot influenţa dezvoltarea omului. Studiul lor poate deci contribui la explicarea proceselor antropologice.

[9] Acad. Şt.-M. Milcu, *Cercetarea antropologică complexă*, comunicare la Centrul de cercetări antropologice al Academiei R.P.R., în şedinţa din 26 februarie 1964.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Deoarece „mediul social" este opera diferitelor formaţiuni social-economice apărute şi transformate după legile de dezvoltare a societăţii, s-a adăugat şi termenul de „istoric" [10]. Este însă vorba totdeauna atît de mediul social „istoric", cît şi de cel „actual".

Trebuie arătat de altfel că în antropologie, datorită caracterului de ştiinţă istorică a omului, este necesară şi reconstituirea vieţii sociale din trecut, a formaţiunilor social-economice anterioare, presocialiste, pe care le-a cunoscut în dezvoltarea lui istorică grupul uman cercetat. Sociologul profilat pentru cercetarea antropologică complexă trebuie să reconstituie şi mediul social-istoric, să analizeze şi formaţiunile social-economice anterioare, să facă sociologie istorică.

Este aici cazul să scoatem în evidenţă şi o altă caracteristică a cercetărilor şcolii româneşti de antropologie, care se definesc prin complexitatea metodică şi prin investigarea unor colectivităţi cu o istorie îndelungată. Studiindu-se antropologic nu indivizi izolaţi, adunaţi conjunctural, ci colectivităţi statornicite de foarte multă vreme pe un teritoriu — spaţiu alimentar şi de muncă —, problema intervenţiei dezvoltării sociale în biologia populaţiilor se poate pune atît sub aspect ontogenetic, cît şi filogenetic[11].

Pentru antropologia contemporană în cercetarea fenomenelor de ordin sociologic pe profilul tematicii antropologiei — în vederea corelării lor cu fenomenele biologice — s-au folosit observarea directă, interviul, ancheta, statistica şi alte metode şi tehnici aplicate cu succes în cercetările sociologice concrete. Sociologii s-au mai folosit adeseori în generalizările lor şi de unele constatări ale economiştilor, demografilor, istoricilor, etnografilor, cînd aceştia au făcut cercetări în cadrul colectivelor şi în sprijinul antropologiei.

Colaborînd în cadrul acestor colective, biologii, medicii, geneticienii, sociologii, demografii şi etnografii s-au putut informa reciproc, sesizîndu-se chiar în timpul investigaţiilor pe teren de unele procese, în vederea explicării cauzelor şi urmăririi cît mai exacte a unităţii lor dialectice.

Corelarea datelor reflectînd aspectele biologice-medicale, cu cele care reflectă aspectele socioeconomice şi culturale ale colectivităţilor cercetate antropologic s-a făcut uneori în comun, alteori datele sociologilor au fost predate sectorului care cercetase problemele de ordin antropofizic. S-a apreciat că acestora le-ar reveni sarcina corelării, întrucît, în cadrul cercetărilor complexe ale şcolii româneşti moderne de antropologie, sociologia constituie o premisă a antropologiei, spre deosebire de cercetările mai vechi conduse de prof. Fr. Rainer în perioada 1927—1933, în care antropologia avea o situaţie inversă.

Pentru mai multe consideraţii, Centrul de cercetări antropologice al Academiei R. P. R., în monografiile tipărite pînă în prezent şi în cele aflate sub tipar, a publicat separat constatările fiecărei discipline de colabo-

[10] V. V. Caramelea, *Mediul social-istoric* în *Cercetări antropologice în Ţinutul Pădurenilor — satul Bătrîna*, p. 21—35.

[11] V. V. Caramelea, *Studiul unor probleme sociologice, demografice şi etnografice în cadrul cercetărilor antropologice complexe din satul Cloşani*, Studii şi cercetări de antropologie, 1964, **I**, *1*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

rare , făcîndu-se bineînţeles corelări şi profilări în cadrul fiecărui capitol, concluziile reprezentînd însă totdeauna o sinteză realizată prin folosirea datelor de ordin biologic-medical cu cele de ordin social.

De fapt aşa s-a procedat şi în cazul cercetărilor prof. Fr. Rainer, tipărite în cadrul monografiilor şcolii sociologice conduse de prof. Dimitrie Gusti, ca o adîncire a capitolului „Cadrul biologic" [12]. Materialele antropologice au fost astfel redactate, încît au putut fi întrunite separat şi prezentate într-un tot independent [13].

Studiile sociologice prezentate în capitole separate, chiar dacă au o profilare antropologică, făcîndu-se în cadrul lor şi unele legături biologice-sociale, pot servi sociologiei însăşi, precum şi altor discipline, ca pedagogia, istoria artelor ş.a.

De altfel, prezentarea separată e utilă şi pentru eventualele înţelegeri şi interpretări antropologice viitoare comparative sau de alt ordin.

b) Paleoantropologii care activează în Centrul de antropologie au căutat să aplice şi ei metodica cercetării complexe în studierea antropologică a populaţiilor vechi. S-a constatat însă că aici posibilităţile sînt mai reduse decît în antropologia contemporană.

Pentru partea sociologică s-au folosit datele arheologilor completate cu cele realizate în urma unor expertize speciale antropologice, care duc însă indirect la cunoaşterea condiţiilor sociale în care au trăit populaţiile vechi. Astfel, prin metoda paleodemografiei s-a putut reconstitui structura demografică a comunităţilor care au trăit în epoci mai vechi şi pentru care nu dispunem de date scrise. Se ştie că idicatorii demografici prezintă totdeauna, pe lîngă semnificaţia lor biologică, şi una socială, încît indirect, avem şi unele indicii asupra vieţii social-economice şi culturale din epocile mai vechi.

Condiţiile vieţii sociale ale populaţiilor epocilor trecute se reflectă de asemenea în paleopatologie, un domeniu al paleoantropologiei care a fost dezvoltat şi în cadrul Centrului de cercetări antropologice de la Bucureşti. În expertizele paleopatologice se pot cunoaşte indirect ocupaţiile, condiţiile de locuit etc.

S-au folosit aceste metode în sprijinul sociologiei formaţiunilor social-economice în care alte izvoare de informaţie ştiinţifică ne lipsesc. Cunoscînd prin aplicarea lor starea de sănătate, durata medie a vieţii populaţiilor unor comunităţi din diferite epoci ale societăţii primitive [14], sclavagiste şi chiar feudale, ne putem da seama de progresul social înregistrat în urma creşterii forţelor de producţie şi a schimbării relaţiilor sociale.

Pentru antropoevoluţie, cunoaşterea caracterelor vechilor formaţiuni social-economice are o mare importanţă. De aceea Centrul de antropologie a acordat o deosebită atenţie acestor cercetări de sociologie a unor comu-

[12] Prof. Fr. Rainer, *Structure anthropologique de la population de Nerej, un village d'une région archaïque*. p. 113–130.

[13] Prof. Fr. Rainer, *Enquêtes anthropologiques dans trois villages roumains des Carpates*, Monitorul oficial, 1937 (reuneşte studiile Drăguş, Nerej şi Fundu-Moldovei).

[14] V. V. Caramelea, D. Nicolăescu-Plopşor şi C. Maximilian, *Contribuţiuni paleodemografice la studiul unor comunităţi tribale din epoca bronzului de pe teritoriul R.P.R.*, „Probleme de antropologie", 1963, VII, p. 243–261. Studiul a apărut şi în Voprosi antropologhii, 1963, *15*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

nităţi sociale dispărute, pe care le-a denumit „paleosociologie", atunci cînd pentru realizarea lor au fost folosite expertizele paleodemografiei, paleopatologiei şi paleoecologiei.

Deci în cercetarea problemelor formaţiunilor social-economice mai vechi s-a folosit termenul de „paleosociologie" nu atît pentru a se atrage atenţia că este vorba de studiul vieţii sociale a unor colectivităţi dispărute, ci mai mult pe motive de ordin metodologic.

În realitate este vorba tot de studiul „mediului social-istoric", dar numai istoric, nu şi actual, cum este realizat în cercetarea complexă antropologică a populaţiilor contemporane. Se adînceşte astfel o formaţiune social-economică pe bază de fapte, despre care luăm cunoştinţă pe căi indirecte, dar pe care le putem compara cu cele din epocile următoare.

În paleoantropologie, colaborarea medicilor şi biologilor cu sociologii şi demografii, mai redusă ca rezultate, a fost totuşi foarte strînsă ; expertizele, corelările şi capitolele sociodemografice fiind realizate în comun.

3. STRUCTURA UNITĂŢILOR DE CERCETARE ANTROPOLOGICĂ ŞI TEMATICA LOR

Orientarea, tematica şi metodica de cercetare a şcolii romîneşti moderne de antropologie, în care a fost introdus şi studiul sociologic, în scopul explicării unor fenomene biologice constatate pe baza unor examene de laborator, au impus o structurare a Centrului de antropologie pentru a se putea realiza investigaţii complexe.

Centrul a fost organizat pe secţii şi sectoare, în componenţa colectivului intrînd cercetători de formaţie ştiinţifică diferită : medici, biologi, sociologi, istorici, demografi, care, cunoscînd obligatoriu problematica generală a antropologiei în orientarea ei materialist-dialectică, i-a revenit totuşi fiecăruia sarcina să clarifice un domeniu de cercetare antropologică.

Studiile de sociologie concretă au fost iniţiate în cadrul unui laborator de antropologie demografică, care, în prezent, dezvoltîndu-se pe numeroase probleme, este necesar şi s-a propus să fie transformat într-o secţie de antropologie social-economică, culturală şi demografică. În el se studiază, pe lîngă formaţiunile social-economice în cadrul cărora au trăit şi s-au dezvoltat populaţiile studiate antropologic, modul de trai material şi cultural, familia, mişcările de populaţie etc.

Rezolvarea ştiinţifică a tematicii Centrului de cercetări antropologice al Academiei R. P. R. a obligat nu numai la introducerea formei cercetării complexe, ci şi la desfăşurarea planificată a investigaţiilor, încît să poată fi definită antropologic, prin eşantioane reprezentative, pe regiuni, populaţia întregii ţări. În acest fel se va putea realiza, în urma cercetării relaţiilor, un atlas antropologic al poporului romîn.

Pe baza unei astfel de planificări şi în scopul arătat au fost studiate în prezent peste 50 de colectivităţi umane din 6 regiuni ale ţării : Argeş, Bacău, Braşov, Bucureşti, Hunedoara şi Oltenia, cărora o dată cu examenele de laborator biologice şi medicale li s-a făcut şi studiul mediului social-istoric şi actual în care au trăit ascendenţii şi se dezvoltă subiecţii cercetaţi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

În urma acestor cercetări se poate vorbi astăzi, pe drept cuvînt, pe baza unei experienţe de aproape 15 ani, de o cercetare antropologică complexă a populaţiei de pe teritoriul patriei noastre : a) *a satului*, b) *a microregiunii*, c) *a regiunii*, în scopul realizării în final a unei antroplogii a poporului romîn.

În cadrul acestor cercetări complexe s-a acumulat experienţa cercetărilor sociologice conexate la studiul antropologic, prin prezenţa specialiştilor în număr crescînd.

a) *Satul*, grupul uman rural, a constituit pînă în prezent unitatea de bază în cercetarea antropologică complexă practicată de şcoala romînească modernă de antropologie.

Nu este absent oraşul din preocuparea Centrului, dar s-a socotit util să se înceapă cercetările cu populaţie rurală.

Grupurile sociale săteşti, adeseori mici şi relativ închise demografic, unele cu caractere de izolat prin endogamie, au permis punerea unor probleme cheie, de bază în antropologie, antropologie genetică şi de înţelegere a evoluţiei populaţiei. Studiul antropologiei familiei — sub aspect eredologic (genealogic — genetic) şi mezologic — este de asemenea mult mai uşor de realizat în cadrul grupelor umane ale unui sat decît în oraşe, unitatea socială urbană fiind caracterizată în general printr-o populaţie neomogenă.

Antropologic, populaţiile urbane urmează să fie cercetate în viitor.

Antropologia poporului romîn va cuprinde desigur şi un număr reprezentativ de eşantioane urbane. De altfel, o unitate rurală devenită urbană — centru muncitoresc — a şi fost prinsă chiar în cercetările de pînă acum, arătîndu-se posibilităţile investigaţiilor comparative sat—oraş, pentru unele probleme legate de formarea şi transformarea caracterelor antropologice, de formarea structurii antropologice unitare şi de genetica umană. Este de altfel necesară urmărirea antropologică a dezvoltării şi a populaţiei urbane de intelectuali, funcţionari, muncitori, concomitent cu cea rurală a agricultorilor. Grupe de muncitori mineri, forestieri şi de intelectuali trăind în sate au fost cuprinse în cercetările noastre de pînă acum.

Sub aspect organizatoric şi metodologic, satul a constituit şi un experiment, populaţia lui putînd fi cercetată complex, în cursul unei campanii de 25—30 de zile şi de către un colectiv mai restrîns, de 20—40 de persoane, în general specialişti ai celor 6 direcţii de investigare. Sociologii pot discuta cu biologii unele probleme care se conturează chiar în perioada muncii pe teren, a adunării materialului primar. Grupul fiind mic, e mai uşor de cuprins de unul sau doi specialişti în problemele social-economice şi culturale, prin observarea directă a faptelor, prin interviuri, făcîndu-se mai puţin uz de chestionare, de anchete pe bază de formulare completate prin cadre mai puţin calificate.

În domeniul lor, sociologii şi-au adunat datele pentru problemele care caracterizează viaţa socială a satului în trecut şi prezent, obţinute în unele cazuri mai greu în altele mai uşor, după sursele de informaţie de care au dispus. Din prelucrarea şi analiza datelor reflectînd fenomenele vieţii sociale se poate apoi generaliza, prezentînd formaţiunile social-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

economice pe care le-a cunoscut în dezvoltarea lui grupul uman supus cercetării antropologice complexe.

Rezultatele cercetărilor antropologice efectuate asupra unor sate au şi început să fie valorificate publicistic sub forma unor monografii care au reţinut atenţia şi interesul specialiştilor.

Colaborarea antropologilor cu sociologii se reflectă şi în monografiile publicate, în care în mai multe capitole sînt prezentate aspectele vieţii sociale privite în succesiunea ascendentă a formaţiunilor social-economice de importanţă deosebită pentru interpretările antropologice.

Într-una din lucrările monografice de antropologie contemporană din Ţinutul Pădurenilor [15], problemele de ordin sociologic sînt analizate în trei capitole. Într-unul din capitole, de exemplu, a fost prezentată dezvoltarea social-economică şi culturală a satului începînd cu formaţiunile precapitaliste, cu o evoluţie îndelungată de mai mare interes antropologic, încheindu-se cu analiza sociologică a perioadei construirii socialismului.

Efectele unor fenomene negative în capitalism au apărut clar prin analiza demografică a satului (capitolul al II-lea), populaţia scăzînd la jumătate în ultimii 80 de ani, limitarea voită a natalităţii şi mobilitatea familiei (capitolul al III-lea) fiind înlăturate în urma socializării agriculturii. Fenomenul este surprins şi analizat şi în cercetările sociologice-demografice pe profil antropologic întreprinse asupra familiei în unele sate din Ţara Haţegului [16], ca şi în alte sate din regiunea Hunedoara [17].

În ceea ce priveşte studiile paleoantropologice complexe, acestea sînt limitate tot la comunităţi de volum demografic mic, de data aceasta reprezentate prin necropolele lor: Boian-Vărăşti, Sărata-Monteoru etc. În studiul paleoantropologic Sărata-Monteoru [18], partea sociologic-demografică a fost concentrată într-un singur capitol.

În cadrul cercetărilor antropologice complexe, sociologii Centrului de cercetări antropologice au reuşit de asemenea să reconstituie caracterele formei sociale prefeudale a obştii săteşti la romîni, pornindu-se de la supravieţuirile ei, problemă de bază pentru studiile de etnogeneză [19].

b) *Microregiunea*, din punct de vedere antropologic, s-a conturat pentru noi cea mai potrivită unitate pentru cercetările de antropologie etnică.

De aceea s-a procedat uneori direct la studierea microregiunii.

---

[15] *Cercetări antropologice în Ţinutul Pădurenilor — satul Bătrîna.*

[16] *Cercetări antropologice în Ţara Haţegului — Clopotiva*, monografie sub îngrijirea acad. Şt.-M. Milcu şi prof. H. Dumitrescu, Bucureşti, Edit. Acad. R.P.R., 1958.

[17] Acad. Şt.-M. Milcu, prof. H. Dumitrescu, V. V. Caramelea, M. Ciovîrnache, M. Dumitru, P. Firu, T. Herseni, A. Motomancea şi R. Vuia, *Recherches anthropologiques de type complexe dans deux villages au profil démographique différent—Nucşoara et Cîmpu-lui-Neag (Région Hunedoara)*, Comunicare la cel de-al VII-lea Contres internaţional de ştiinţe antropologice şi etnografice, Moscova, 1964.

[18] C. Maximilian, V. V. Caramelea, P. Firu, Adina Negrea-Gherga, *Sărata-Monteoru*, Bucureşti, Edit. Acad. R.P.R., 1962.

[19] V. V. Caramelea, *Contributions ethnographiques concernant les vestiges de la communauté villageoise primitive chez les Roumains*, VI-ème Congrès international des Sciences anthropologiques et ethnologiques, Paris, 1963, **II**, *1* şi *Contributions à l'étude de la forme sociale de la communauté villageoise. Une méthode de reconstitutions des ses phases*, Comunicare la cel de-al VII-lea Congres internaţional de ştiinţe antropologice şi etnografice, Moscova, 1964.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

În cadrul microregiunii, s-a cercetat populaţia unui număr mai mic sau mai mare de sate, exhaustiv sau prin metoda selectivă. Într-un caz a intrat în eşantion şi populaţia unui oraş în formare, a unui centru muncitoresc. Deseori însă s-a cercetat un singur sat reprezentativ.

Astfel, Ţinutul Pădurenilor a fost studiat pe baza sondajelor de amănunt făcute în patru sate : Bătrîna, Vadu Dobrii, Poiana Răchiţele şi Alun, iar Ţara Haţegului la fel, tot prin cercetarea a patru sate : Nucşoara, Clopotiva, Demsuş, Boşorod.

Satele ambelor microregiuni au fost cercetate exhaustiv. În Ţara Loviştei investigaţia de antropologie genetică a cuprins 8 sate de mici dimensiuni demografice, avînd între 200 şi 800 de locuitori. Microregiunile Mărginimea Sibiului şi Bicazul au fost studiate pe bază de eşantioane de cîte 50—100 de bărbaţi şi femei, între 20—şi 50 de ani, băştinaşi în zonă de cel puţin 3 generaţii.

Scciologii au studiat mediul social-istoric al populaţiei întregii microregiuni, „bătînd sat cu sat", adunînd datele privind zona ca un ansamblu şi urmărind în acelaşi chip fenomenele social-economice şi culturale ; viaţa socială a satelor a fost înfăţişată în cadrul formaţiunilor social-economice în care au trăit în decursul timpului grupurile de populaţie care fac parte din microregiune.

c) *Regiunile* ţării vor fi caracterizate antropologic în urma cercetării microregiunilor şi satelor.

Dintre cele 6 regiuni în satele şi microregiunile cărora s-au făcut investigaţii antropologice, poate fi socotită încheiată regiunea Hunedoara, iar regiunea Oltenia aproape terminată.

La nivelul regiunii, ca şi la cel al microregiunii şi satului, sociologii au urmărit să cunoască formele de producţie şi caracterul lor, ocupaţiile oamenilor, caracterul alimentaţiei, condiţiile de locuit, îmbrăcămintea, cultura spirituală, viaţa familială, cu un cuvînt tot acel complex al mediului de viaţă în care se desfăşoară procesul de apariţie, de formaţie şi dispariţie al indivizilor ce formează colectivitatea supusă investigării antropologice complexe.

4. IMPORTANŢA CERCETĂRILOR SOCIOLOGICE ÎN ANTROPOLOGIE

Experienţa proprie ne-a convins că problemele antropologiei contemporane nu pot fi rezolvate ştiinţific dacă nu se ţine seama de mediul social şi de intervenţia progresului social la dezvoltarea biologică a populaţiilor. Iar acest fenomen obiectiv al dezvoltării progresive a societăţii de la o treaptă inferioară la una calitativ superioară, atît în ceea ce priveşte producţia socială a bunurilor materiale, cît şi în domeniul vieţii spirituale, se poate cunoaşte numai prin studiul temeinic, bazat pe fapte, al formaţiunilor social-economice.

Prin studiile sociologice efectuate în cadrul cercetărilor complexe ale Centrului de cercetări antropologice al Academiei R. P. R. s-a căutat să se studieze pe bază de fapte observate direct sau indirect, din documente, pe baza unor expertize—în general folosindu-se mai multe genuri

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

de izvoare de informaţie ştiinţifică — formaţiunile social-economice în condiţiile concrete ale cărora au evoluat populaţiile de pe teritoriul ţării noastre în satele, microregiunile şi regiunile studiate.

Pentru cunoaşterea condiţiilor vieţii materiale, a existenţei sociale, ca şi a modului de gîndire, a instituţiilor corespunzătoare, caracteristice formaţiilor social-economice presocialiste şi uneori precapitaliste, ne-am folosit de informaţia indirectă. Pentru perioada socialistă ne-am bazat îndeosebi pe observaţia directă, fără însă a exclude şi pe aceea indirectă.

Datele obţinute au fost generalizate la nivelul fiecărei formaţii social-economice, urmărindu-se apoi şi succesiunea lor ca o consecinţă a acţiunii legilor obiective de dezvoltare a societăţii.

Chiar dacă unele corelări sociologice-biologice nu sînt suficient realizate — perfectarea lor rămînînd o sarcină de viitor, se poate totuşi afirma că cercetările sociologice efectuate au contribuit la adîncirea studiului antropologic complex al acestei populaţii, depăşindu-se astfel faza „antropografiei biologice".

Cu sau fără o legare a acestor cercetări sociologice de cele antropologice se poate aprecia că ele constituie totodată şi o contribuţie la dezvoltarea sociologiei marxiste.

Realităţile obiective cercetate, problemele adîncite în special pentru interesul lor deosebit în interpretările antropologiei — munca (ocupaţiile) oamenilor, structura familiei, modul de trai al unor populaţii rurale — ne îndreptăţesc să apreciem că acestea constituie în acelaşi timp contribuţii aduse la sociologia muncii, a familiei, a dezvoltării satului ş. a.

În cercetările antropologice complexe, sociologia, colaborînd cu biologia şi medicina, a putut aduce şi contribuţii practice prin anchetele sociale concrete.

Cu ajutorul acestor cercetări sociologice concrete este posibil să punem în evidenţă fenomenele care apar la nivelurile sociale diferite în procesul de construcţie al socialismului, să le urmărim direcţia de dezvoltare şi să descifrăm caracterul lor pozitiv sau negativ atît de util şi necesar în conducerea şi controlul construcţiei sociale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDIUL ANTROPOLOGIC AL SCHELETELOR FEUDALE TIMPURII DE LA DOINA (SEC. XIII—XIV)

DE

OLGA NECRASOV şi DAN BOTEZATU

Studiul scheletelor feudale timpurii de la Doina se situează pe linia cercetărilor menite să contribuie la reconstituirea evoluţiei structurii antropologice a populaţiei ţării noastre în perioadele mai noi. Cu tot caracterul lor relativ mai recent (sec. XIII—XIV), aceste schelete merită astfel toată atenţia noastră, aceasta cu atît mai mult cu cît informaţiile relative la antropologia perioadei feudale timpurii sînt, în momentul de faţă, mai sumare, chiar decît acelea referitoare la multe epoci mai vechi.

Materialul feudal timpuriu de la Doina a fost exhumat în cursul unor săpături de salvare executate în 1959 de M. Zamoşteanu de la Muzeul de istorie din P.-Neamţ în grădina unui locuitor din satul Doina (com. Girov, raion P.-Neamţ). Tot atunci, pe lîngă acest cimitir datînd din sec. XIII—XIV (conform cu determinarea făcută de autorul săpăturii, precum şi de D. Teodoru, de la Muzeul arheologic din Iaşi), a fost descoperit un cimitir mult mai vechi, datînd din epoca bronzului (cultura Noua), scheletele provenite fiind deja studiate de M. Cristescu şi S. Antoniu (1962).

I. CONSIDERAŢII ASUPRA CIMITIRULUI

Cimitirul feudal timpuriu de la Doina prezintă 30 de morminte conţinînd în total 35 de schelete (dintre care 33 ne-au parvenit pentru studiu). Aceste schelete aparţin atît bărbaţilor, cît şi femeilor, precum şi copiilor, ceea ce atestă că avem de-a face cu un cimitir obişnuit. Nepotrivirea dintre numărul de morminte şi acela al scheletelor deshumate se datoreşte faptului că 4 din morminte erau duble, iar unul triplu.

Mormintele duble şi cel triplu prezintă următoarea grupare a scheletelor : mormîntul *nr. 23* cuprindea un schelet de femeie bătrînă şi un

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

schelet de copil, în vîrstă de 3—4 ani; mormîntul *nr. 33* cuprindea două schelete de copii, unul de 10—12 ani, altul de 4—5 ani. Mormîntul *nr. 39* cuprindea un schelet de femeie de 30 de ani şi un schelet de copil de circa 2 ani, mormîntul *nr. 43* cuprindea iarăşi două schelete de copii, unul de 8—10 ani, altul de 13—14 ani. În fine, mormîntul triplu *nr. 35* cuprindea două schelete de bărbaţi, unul de 35—40 de ani, altul de 25—30 de ani şi un schelet de copil de 4—5 ani. Modul de grupare al scheletelor în mormintele duble şi triple, precum şi faptul că oasele unuia din scheletele asociate nu se află într-o stare mai incompletă decît celălalt schelet din acelaşi mormînt, ne face să presupunem că sîntem în prezenţa unor înhumări în acelaşi mormînt a doi membri din aceeaşi familie, morţi concomitent (poate în urma unor epidemii), sau în prezenţa înhumării în acelaşi mormînt, dar la intervale mai mari, a membrilor aceleiaşi familii, fără ca aceasta să aducă o deranjare a scheletului individului înhumat anterior.

În ceea ce priveşte legăturile familiale dintre cei înhumaţi împreună, ele ne par destul de bine atestate în unul din cazurile amintite. Într-adevăr, cele două cranii de bărbaţi găsite în mormîntul triplu *nr. 35* prezintă, cu toate diferenţele de dimensiuni şi indici constatate, două caractere particulare asemănătoare: forma aproape cvadrangulară a apofizei mastoide şi sutura lambdoidă avînd în sectorul 1 drept cîte două mici oase vormiene suturale, avînd o aceeaşi poziţie, chiar dacă mărimea lor nu este perfect aceeaşi. Cum aceste particularităţi nu se mai repetă în seria noastră şi cum le-am identificat pe două cranii găsite în acelaşi mormînt, putem să le considerăm aci drept caractere ereditare.

II. MATERIALUL DE STUDIU ŞI METODA DE LUCRU

Materialul de studiu este format din cele 33 de schelete care ne-au parvenit. Majoritatea celor de adulţi şi maturi prezintă o conservare relativ bună, putîndu-se recupera, în urma unor operaţii de restaurare, 12 cranii întregi şi 4 cranii mai mult sau mai puţin fragmentare. Scheletele postcraniene de adulţi şi maturi se află iarăşi într-o stare de conservare satisfăcătoare. Craniile de adolescenţi şi de copii între 7 şi 14 ani au putut să fie şi ele recuperate în cea mai mare parte. Craniile de copii sub 7 ani se află însă într-o stare nerestaurabilă.

Studiul seriei de la Doina prezintă atît variabilitatea unor caractere morfologice izolate cercetate pe cale biometrică şi somatoscopică şi prelucrate prin metode statistice, cît şi studiul de ansamblu, sub aspectul lui tipologic, al fiecărui schelet. De asemenea el relevă unele anomalii şi fenomene patologice interesante. Metodele şi tehnicile de lucru sînt cele curente, stabilite de R. Martin şi completate în unele cazuri cu unele tehnici mai noi, preconizate de şcoala sovietică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

III. SEXUL ŞI VÎRSTA

Cele 33 de schelete de la Doina se ordonează în modul următor, după vîrstă şi sex (vezi tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Repartiţia scheletelor după vîrstă şi sex

	vîrsta	seria întreagă	bărbaţi	femei
Perioada 1 a copilăriei	2 ani	1	—	—
	3—4 „	4	—	—
	4—5 „	3	—	—
	5—6 „	2	—	—
	6—7 „	1	—	—
		11=33,30%		
Perioada a 2-a a copilăriei	7—8 ani	—	—	—
	8—9 „	1	—	—
	9—10 „	1	—	—
	10—12 „	1	—	—
	13—14 „	1	—	—
		4= 12,10%		
Adolescenţi	15—20 de ani	1= 3,10%	—	1= 3,10%
Vîrsta adultă	20—25 de ani	1	—	1
	25—30 „ „	5	4	1
		6=18,20%	4=12,10%	2= 6,20%
Vîrsta matură	30—35 de ani	1	—	1
	35—40 „ „	3	3	—
	40—45 „ „	2	2	—
	45—50 „ „	1	—	1
	50—55 „ „	2	2	—
	55—60 „ „	2	1	1
		11= 33,30%	8=24,20%	3= 9,30%
		33=100,00%	12=36,30%	6=18,30%

Rezultă deci că din cele 33 de schelete avute la dispoziţie 15 aparţin copiilor cu sexul indeterminabil, 1 aparţine unui adolescent de sex feminin (determinat după bazin), 6 aparţin unor adulţi, dintre care 4 bărbaţi şi 2 femei, şi 11 unor indivizi maturi, dintre care 8 bărbaţi şi 3 femei. Determinarea sexului a doi dintre bărbaţii maturi nu este însă perfect sigură. Oricum ar fi, chiar cu această rezervă, numărul de schelete feminine pare prea mic faţă de cele masculine. Trebuie să amintim însă că acest cimitir nu este un cimitir închis, săpat în întregime după toate regulile, săpăturile executate fiind săpături de salvare, care au urmat descoperirii făcute de proprietarul terenului, care a distrus cu siguranţă cel puţin cîteva schelete.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

IV. CONSIDERAŢII ASUPRA LONGEVITĂŢII

După cum rezultă din tabelul nr. 1, scheletele de copil cele mai numeroase au sub vîrsta de 7 ani, numărul lor fiind acelaşi ca şi al maturilor (11). Ele reprezintă o treime din totalul seriei. Împreună cu copiii de 7—14 ani şi cu adolescenţii, ele reprezintă aproape jumătate din serie. Aceasta înseamnă că aproape jumătatea populaţiei reprezentată prin scheletele de la Doina nu a ajuns la vîrsta de 20 de ani. Pentru această parte a populaţiei, vîrsta critică, din punctul de vedere al mortalităţii era prima perioadă a copilăriei, în special vîrsta de 3—6 ani. Din cealaltă jumătate a populaţiei, care a depăşit vîrsta de 20 de ani, mai mult de o treime nu a parvenit la vîrsta de 30 de ani. Celelalte două treimi care au depăşit vîrsta de 30 de ani au murit „pe parcurs", între 30 şi 60 de ani, nici unul dintre ei nedepăşind această vîrstă.

Dacă socotim acum longevitatea medie generală a populaţiei reprezentată prin scheletele de la Doina, constatăm că ea nu depăşeşte vîrsta de 24 de ani. Dacă ne referim la indivizii ce au reuşit să depăşească vîrsta de 20 de ani, atunci longevitatea lor se ridică la 38 de ani.

Comparînd aceste date cu ceea ce ştim asupra populaţiei de la sfîrşitul epocii bronzului care a trăit în aceeaşi regiune cel puţin cu 2 milenii înainte, avîndu-şi cimitirul în acelaşi loc unde mai tîrziu şi-a înmormîntat morţii populaţia feudală timpurie la care ne referim, constatăm că, din acest punct de vedere, nu au fost realizate progrese. Într-adevăr, aşa cum reiese din datele obţinute de M. Cristescu şi S. Antoniu, populaţia de la Doina de la sfîrşitul epocii bronzului (cultura Noua) prezintă, judecînd după cele 17 schelete ce-i aparţin, o longevitate foarte asemănătoare cu cea de la Doina medievală.

V. SCURTĂ CARACTERIZARE ANTROPOLOGICĂ A SCHELETELOR FEUDALE TIMPURII DE LA DOINA

Cele 16 schelete de maturi şi adulţi, care au putut fi recuperate pentru studiu se ordonează în 2 grupe inegale, după sex, 12 dintre ele aparţinînd bărbaţilor şi numai 4 femeilor. Dacă luăm în consideraţie şi celelalte 2 schelete feminine, unul nestudiabil, iar celălalt de adolescent, atunci numărul scheletelor feminine avute la dispoziţie se ridică la 6, fiind pe jumătate mai mic decît acela al bărbaţilor. Cauza acestei situaţii anormale poate fi în legătură cu faptul că cimitirul nu a fost în întregime săpat.

1. STUDIUL SCHELETULUI CEFALIC

A. Neurocraniul

Circumferinţa orizontală. Această dimensiune a craniului neural prezintă o medie de 510,5 mm şi o variabilitate care oscilează între 489 mm şi 541 mm. Considerată pe cele 2 sexe, media pentru grupa masculină e de 516,5 mm, cu o variabilitate de 494 mm—541 mm, pentru grupa feminină ea fiind ceva mai mică, anume de 505,5 mm, cu o variabilitate de 489—522

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

mm. Aceste cifre se apropie de cifrele obținute pentru seria medievală de la Traian (sec. XVI--XVII).

Indicele cefalic și diametrele orizontale ale capului. Indicele cefalic mediu al seriei întregi (80, 65) se situează în categoria indicilor ușor brahicrani prezentînd o variabilitate puțin amplă (♂ : 81,44 și ♀ :79, 67). Cifrele extreme ale variabilității sale ne indică lipsa formelor dolicocrane extreme, ca și a formelor brahicrane accentuate. Analiza repartiției pe categorii ne arată că maximul de concentrare coincide cu clasa indicilor brahicrani moderați.

Tabelul nr. 2

Repartiția pe categorii a indicelui cefalic

		Seria întreagă (adulți + maturi)	bărbați	femei
Ultradolicocran	X—64,9	—	—	—
Hiperdolicocran	65—69,9	—	—	—
Dolicocran	70—74,9	2 (13,33 %)	1 (9,09 %)	1 (25,00 %)
Mezocran	75—79,9	3 (19,98 %)	1 (9,09 %)	2 (50,00 %)
Brahicran	80—84,9	10 (66,69 %)	9 (81,82 %)	1 (25,00 %)
Hiperbrahicran	85—89,9	—	—	—
Ultrabrahicran	90—X	—	—	—

Aceste caracteristici ale indicilor cranieni corespund unei dezvoltări mijlocii atît a diametrului cranian longitudinal, cît și a celui transversal, a căror variabilitate este destul de puțin amplă (g—op=167—189 mm; eu—eu = 130—150 mm).

Indicii verticali ai craniului și înălțimea sa. Indicii vertico-longitudinali (bazilobregmatic și porobregmatic) prezintă o medie ortocrană și, respectiv, hipsicrană avînd o variabilitate generală care oscilează, pentru primul de la forme cameocrane la forme hipsicrane, iar pentru cel de-al doilea de la forme ortocrane la forme hipsicrane. Maximul de concentrare corespunde categoriilor ortocrană (la primul)și hipsicrană (la cel de-al doilea).

Tabelul nr. 3

Frecvența categoriilor indicilor vertico-longitudinali

Indicele bazilobregmatic longitudinal

		seria întreagă	bărbați	femei
Cranii camecrane	X—69,9	3 (30,00 %)	2 (22,23 %)	1 (100 %)
„ ortocrane	70—74,9	5 (50,00 %)	5 (55,54 %)	—
„ hipsicrane	75—X	2 (20,00 %)	2 (22,23 %)	—

Indicele porobregmatic longitudinal

		seria întreagă	bărbați	femei
Cranii camecrane	X—57,9	—	—	—
„ ortocrane	58—62,9	5 (38,45 %)	4 (36,36 %)	1 (50,00 %)
„ hipsicrane	63—X	8 (61,55 %)	7 (63,64 %)	1 (50,00 %)

Indicii vertico-transversali (bazilobregmatic și porobregmatic) medii aparțin categoriilor metriocrană și tapeinocrană, cu o variabilitate care osci-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

lează la primul, ca şi la cel de-al doilea, de la forme tapeinocrane la cele metriocrane extreme, fără a prezenta forme acrocrane. Repartiţia frecvenţelor între aceste două categorii prezente este aproape identică. Toate aceste caracteristici ale indicilor verticali ne arată că înălţimile predominante ale neurocraniului sînt cele mijlocii.

Tabelul nr. 4

Frecvenţa indicilor vertico-transversali

Indicele bazilobregmatic transversal

		seria întreagă	bărbaţi	femei
Cranii tapeinocrane	X – 91,9	5 (50,00 %)	4 (44,46 %)	1 (100 %)
,, metriocrane	92 – 97,9	5 (50,00 %)	5 (55,54 %)	—
,, acrocrane	98 – X	—	—	—

Indicele porobregmatic lateral

		seria întreagă	bărbaţi	femei
Cranii tapeinocrane	X – 79,9	6 (46,14 %)	5 (45,46 %)	1 (50,00 %)
,, metriocrane	80 – 85,9	7 (53,86 %)	6 (54,54 %)	1 (50,00 %)
,, acrocrane	86 – X	—	—	—

Forma şi dezvoltarea frunţii. Forma frunţii, dată de indicele frontal transversal, prezintă o frecvenţă predominantă a frunţilor de formă sferică, urmată de cele ce aparţin formei intermediare. Nu există frunte cu margini paralele. Comparată cu diametrul transversal al capului (indicele fronto-parietal transversal), lărgimea frunţii prezintă un maximum de frecvenţă a formelor metrimetope, cele stenometope şi eurimetope fiind mai puţin frecvente. Aceste caracteristici ale seriei, bazate pe datele repartiţiilor procentuale ale diverselor categorii (vezi tabelul nr. 5)

Tabelul nr. 5

Frecvenţa indicilor frontali transversali

		seria întreagă	bărbaţi	femei
Formă sferică	X – 79,9	9 (64,28 %)	7 (70,00 %)	2 (50,00 %)
,, ovală	80 – 99,9	5 (35,72 %)	3 (30,00 %)	2 (50,00 %)
,, paralelă	100 – X	—	—	—

sînt confirmate de mediile indicilor consideraţi, care se integrează în primul caz la limita dintre formele sferice şi cele intermediare, iar în al doilea caz în clasa frunţilor metriometope.

Gradul de înclinare a frunţii la craniile masculine este în general intermediar, la frunţile feminine fiind drept.

Tabelul nr. 6

Frecvenţa indicilor fronto-parietali transversali

		seria întreagă	bărbaţi	femei
Formă stenometopă	X – 65,9	3 (21,44 %)	3 (30,00 %)	—
,, metriometopă	66 – 68,9	7 (49,99 %)	5 (50,00 %)	2 (20,00 %)
,, eurimetopă	69 – X	4 (28,57 %)	2 (20,00 %)	2 (20,00 %)

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Forma și dezvoltarea occipitalului. Dezvoltarea occipitalului în lărgime, dată de indicele parieto-occipital transversal, situează aproape toate occipitalele din seria de la Doina în categorie mijlocie. Un singur craniu prezintă un occipital larg. Nu există occipitale foarte largi, după cum nu există nici occipitale înguste (vezi tabelul nr. 7).

Tabelul nr. 7

Frecvența indicilor occipito-parietali transversali

		seria întreagă	bărbați	femei
Occipital îngust	X—71,9	—	—	—
„ mijlociu	72—78,9	10 (90,90%)	8 (88,89%)	2 (100%)
„ larg	79—85,9	1 (9,10%)	1 (11,11%)	—
„ f. larg	86—X	—	—	—

Gradul de proeminare a occipitalului este destul de variabil, toate tipurile (de la cel foarte bombat la cel aplatizat) fiind reprezentate în seria medievală de la Doina. Formele cele frecvent întîlnite însă sînt forma bombată și cea slab bombată. Formele puternic bombate sînt mai rare, cele mult sau mai puțin aplatizate fiind excepționale.

Forma generală a neurocraniului. În norma verticală, neurocraniul prezintă un maximum de frecvență a formelor ovoide. Există însă atît forme sferoide, cît și o formă romboidă, precum și forme de trecere (ovoid-sferoide).

Norma occipitală se prezintă cel mai frecvent sub formă „de casă" și într-un singur caz sub cea de „bombă".

Relieful neurocraniului. Relieful glabelar al craniilor masculine prezintă în general o dezvoltare mijlocie sau slabă (IV—III), nefiind niciodată puternic. Craniile feminine îl au, din contra, relativ slab (II—I). Relieful occipital este și mai șters decît cel glabelar, atît la craniile masculine, cît și mai ales la craniile feminine, un singur craniu masculin prezentîndu-l mai accentuat (4). În un singur caz, de asemenea, constatăm prezența unei schițe de torus occipital.

B. **Masivul facial**

Indicele facial superior și diametrele constitutive. Indicele facial superior prezintă o medie generală mezenă, cu o distribuție pe categorii, în care formele hiperleptene lipsesc, cele leptene fiind însă reprezentate tot atît de frecvent ca cele mezene sau ca cele euriene în sens larg (euriene + hipereuriene).

Tabelul nr. 8

Frecvența indicilor faciali superiori

		seria întreagă	bărbați	femei
Indice hipereurien	X—44,9	—	—	—
„ eurien	45—49,9	2 (25,00%)	2 (28,60%)	—
„ mezen	50—54,9	3 (37,50%)	2 (28,60%)	1 (100%)
„ lepten	55—59,9	3 (37,50%)	3 (42,80%)	—
„ hiperlepten	60—X	—	—	—

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Aceasta indică prezenţa a trei tipuri de masive faciale, din punctul de vedere al raportului diametrelor lor componente. Luate izolat, aceste diametre arată o variabilitate relativ mică, cel vertical fiind în general mijlociu de înalt, cel transversal fiind în general mijlociu sau îngust şi într-un caz ceva mai larg.

Indicele craniofacial transversal. Caracteristicile lărgimii bizigomatice a seriei medievale de la Doina se oglindesc bine în raportul craniofacial transversal, ale cărui valori sînt totdeauna inferioare cifrei 100. Acest raport este numai în 3 cazuri puţin mai mult decît cifra 92 (limita sa pentru populaţiile europoide), în toate celelalte cazuri el situîndu-se sub această limită.

Tabelul nr. 9

Repartiţia indicilor craniofacial transversali

		seria întreagă	bărbaţi	femei
Raport mic	X – 91,9	6 (66,66 %)	5 (71,44 %)	1 (50,00 %)
„ mijlociu	92 – 94,9	2 (22,22 %)	1 (12,78 %)	1 (50,00 %)
„ înalt	95 – X	1 (11,11 %)	1 (12,78 %)	—

Profilarea verticală a feţei. Din acest punct de vedere, seria craniologică de la Doina prezintă un aspect unitar, unghiul facial total fiind întotdeauna ortognat. În ceea ce priveşte etajul alveolar, întîlnim într-un singur caz prezenţa unui uşor mezognatism.

Profilarea orizontală a feţei. Indicele nazomalar, care variază între limite destul de ample pentru acest caracter, indică o profilare orizontală a părţii superioare a masivului facial, foarte variabilă. Din acest punct de vedere putem deosebi 3 categorii de masive faciale : slab profilată, cu profilare intermediară şi puternic profilată. Prima categorie este reprezentată printr-un singur caz, cea de-a doua prin 4 cazuri, cea de-a treia prin 5 cazuri.

Indicele zigomaxilar, care oferă o variabilitate relativ puţin mai restrînsă, prezintă în această serie 2 categorii mari de profilare orizontală a etajului mijlociu a masivului facial : slab profilat şi mijlociu profilat, categoria puternic profilată lipsind. Ambele categorii prezente sînt aproape tot atît de frecvent întîlnite.

Tabelul nr. 10

Frecvenţa indicilor nazomalari şi zigomaxilari

Indicii nazomalari		Indicii zigomaxilari	
profilare slabă	1	profilare slabă	4
„ mijlocie	4	„ mijlocie	5
„ puternică	5	„ puternică	0

Dezvoltarea orbitelor. Media generală a indicelui orbitar se situează în categoria mezoconcă. Cifrele extreme ale acestui indice, precum şi repartiţia sa pe categorii, indică o variabilitate relativ mică, cu excluderea clasei

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

orbitelor cameconci, maximul de frecvență revenind pentru clasa orbitelor mezoconci, clasa hipsiconcă fiind reprezentată puțin.

Tabelul nr. 11

Frecvența indicilor orbitari

		seria întreagă	bărbați	femei
Orbite cameconci	X—75,9	—	—	—
„ mezoconci	76—84,9	10 (76,90%)	7 (77,77%)	3 (75,00%)
„ hipsiconci	85—X	3 (23,10%)	2 (22,22%)	1 (25,00%)

Forma și dezvoltarea nasului. Indicele nazal prezintă o medie ce se integrează în categoria mezorină, oferind o variabilitate destul de amplă, ce se eșalonează de la categoria hipercamerină la cea leptorină, maximul de concentrare corespunzînd formelor mezorine și leptorine.

Poziția oaselor nazale (acolo unde ele sînt prezente sau unde aceasta poate fi dedusă, după dispoziția apofizelor frontale ale maxilarelor) nu este întotdeauna proeminentă. Se poate afirma că, dacă în majoritatea cazurilor ele se întîlnesc sub un unghi ascuțit, formînd o spinare îngustă și proeminentă, în cazuri încă destul de numeroase o spinare este mai puțin ridicată.

Tabelul nr. 12

Frecvența indicilor nazali

		seria întreagă	bărbați	femei
Nas leptorin	X—46,9	5 (45,45%)	5 (55,55%)	—
„ mezorin	47—50,9	4 (36,36%)	3 (33,33%)	1 (50,00%)
„ camerin	51—57,9	2 (18,18%)	1 (11,11%)	1 (50,00%)
„ hipercamerin	58—X	—	—	—

Apertura piriformă este în majoritatea covîrșitoare de tip antropin. Spina nazală este în general bine dezvoltată.

Dispoziția și dezvoltarea malarelor. Malarele prezintă deseori o dispoziție de tip intermediar, dar trebuie să notăm cîteva cazuri de frontalizare destul de pronunțată. În ceea ce privește dezvoltarea lor în înălțime, ea este destul de variabilă, întîlnindu-se în serie atît malare joase (subțiri), cît și malare înalte. În două cazuri, în special, ele ating o înălțime rar întîlnită. Este interesant de semnalat că, în ambele cazuri, aceste particularități sînt întovărășite de o foarte mare înălțime a regiunii alveolare, cu o slabă profilare orizontală a feței și cu o dispoziție mai proeminentă a oaselor nazale.

Dezvoltarea foselor canine. Fosele canine prezintă, în general, o dezvoltare mijlocie și numai în două cazuri sînt aproape șterse.

Bolta palatină. Bolta palatină prezintă de obicei forma paraboloidă și în cele 5 cazuri cînd s-au putut lua dimensiunile ea s-a adeverit a aparține fie tipului leptostafilin, fie tipului brahistafilin. În 4 cazuri întîlnim cîte un torus palatin mai mult sau mai puțin accentuat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

C. Mandibula

Mandibula este întotdeauna destul de robustă, fiind încă întărită, în două cazuri, de cîte un torus mandibular puternic. Apofiza mentonieră este totdeauna dezvoltată, avînd de obicei o formă piramidală.

D. Dentiţia

În general, dentiţia este relativ erodată. Dinţii sînt, în general, foarte cariaţi. Din indivizii maturi, a căror dentiţie este prezentă, numai doi nu prezintă carii dentare. De asemenea, foarte mulţi dintrei ei prezintă dinţi căzuţi în timpul vieţii, acest fenomen putînd corespunde la cel puţin 5 dintre ei (cu cîte 22, 16, 11, 9, 6, dinţi căzuţi în timpul vieţii) cu o paradentoză mai mult sau mai puţin evoluată. În legătură cu aceasta, trebuie să subliniem că printre ei erau indivizi relativ tineri, de 30—40 de ani, numai doi avînd o vîrstă mai avansată, de 45—60 de ani.

2. STATURA ŞI SCHELETUL POSTCRANIAN

Statura, calculată după mai multe segmente osoase, prezintă o medie masculină de 1 636 mm, cea feminină fiind abia puţin mai joasă, 1 613 mm. Variabilitatea staturii la primii oscilează între taliile mici şi taliile înalte, excluzînd pe cele foarte mici şi foarte înalte. În seria feminină ea variază de la taliile feminine mijlocii la cele înalte, excluzînd pe cele mici şi foarte înalte. Maximul de concentrare, în ambele serii, coincide cu categoria taliilor mijlocii.

Tabelul nr. 13

Frecvenţa staturilor

	bărbaţi	femei
Statură foarte joasă	(130—150) = 0	(121—140) = 0
„ joasă	(150—160) = 3 (25,00 %)	(140—149) = 0
„ submijlocie	(160—164) = 6 (50,00 %)	(149—153) = 0
„ mijlocie	(164—167) = 0	(153—156) = 0
„ supramijlocie	(167—170) = 1 (8,33 %)	(156—159) = 2 (40,00 %)
„ înaltă	(170—180) = 2 (16,66 %)	(159—168) = 2 (40,00 %)
„ foarte înaltă	(180—200) = 0	(168—187) = 1 (20,00 %)

Oasele lungi prezintă, în medie, o robusticitate mijlocie, oferind rareori inserţii musculare puternice. Femurul este deseori platimer, dar de obicei fără pilastru, prezentînd rareori un relier hipotrohanterian pronunţat. Tibia este de cele mai multe ori euricnemă şi rareori platicnemă sau mezocnemă. Retroversiunea platourilor tibiale este relativ redusă, iar suprafeţele suplimentare pentru astragal nu au fost identificate decît în două cazuri.

3. STRUCTURA TIPOLOGICĂ

Structura tipologică a seriei medievale de la Doina este foarte variabilă. În primul rînd trebuie să semnalăm faptul că, dacă fondul ei principal este europoid, totuşi nu-i lipsesc şi unele elemente mongoloide. Aşa cum aceasta rezultă din însuşi studiul profilării orizontale a feţei, precum

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 14

Principalele caractere antropometrice şi morfologice ale scheletelor de la Doina (sec. XIII — XIV)

Nr. Martin	Dimensiuni absolute şi indicii	Nr. 21	Nr. 24	Nr. 25	Nr. 26	Nr. 30	Nr. 35A	Nr. 35B	Nr. 36	Nr. 39	Nr. 41	Nr. 44	Nr. 46	Nr. 47	Nr. 48	Nr. 49	Nr. 50	Minim.-maxim.	Media	Maxim.-minim.	Media	Minim.-maxim.	Media
	Sex	♂	♂?	♂	♀	♂	♂	♂	♂	♀	♂	♂?	♂	♀	♂	♀	♂	♂	♂	♀	♀	seria întreagă	seria întreagă
1	g—op	174	173	168	181?	184	177	189	179	184	—	175	176	184	189	167	183	168—189	175,20	167—184	179,00	167—184	178,90
8	eu—eu	143	147	142	142?	150	145	143	147	142	—	144	145	130	140	140	147	140—150	144,80	130—142	136,00	130—150	143,10
9	ft—ft	99	92	93	96	99	96	101	98	106	109	95	98	94	—	96	98	92—109	98,00	94—106	98,00	92—109	98,00
17	ba—b	—	134	138	—	131	130	139	—	127	—	141	126	—	130	—	133	126—141	138,50	127	127,00	126—141	132,10
20	po—b	111	115	114	—	112	109	118	120	109	122	118	113	—	112	118	119	109—120	114,63	109—118	113,50	109—120	114,50
48	n—pr	72	67	62	69	—	62	—	67	—	67	67	75	—	73	65	—	62—75	68,0	65—69	67	62—69	66,50
45	zy—zy	139	132	129	—	—	136	—	121	132	—	121	131	—	—	128	132	121—139	130,12	128—132	130,00	121—139	130,10
55	n—ns	53	52	49	52	—	48	—	49	42	50	49	53	—	53	49	—	48—53	50,67	42—52	47,67	43—53	49,90
54	al—al	25	26	23	26	—	24	—	22	25	28	23	23	—	24	25	—	22—28	24,56	25—26	25,33	22—28	24,50
51	mf—ek	44	43	34	41	—	38	—	37	43	40	42	43	41	38	38	39	34—44	39,90	38—43	40,75	34—44	39,90
52	înălţ. orbitei	34	34	30	34	—	31	—	30	33	32	34	35	33	34	33	31	30—35	32,55	33—34	33,25	30—35	33,00
	n / fmo—fmo	22/103	13/93	16/91	—	—	16/95	—	16/89	22/105	—	20/98	15/98	—	—	21/97	19/94						
	ns / zm_1—zm_1	24/101	18/93	21/90	—	—	17/94	—	21/93	17/95	—	20/92	18/99	—	—	22/98	—						
8 : 1	Ind. cefalic	82,18	84,97	84,52	78,45?	81,52	81,92	75,66	82,12	77,17	—	82,29	82,39	70,65	74,07	83,83	80,33	74,07—84,97	81,62	70,65—83,83	77,52	70,65—84,97	80,65
17 : 1	Ind. vertico-longitudin.	—	77,46	82,14	—	71,20	73,45	73,54	—	69,02	—	66,86	71,59	—	68,78	—	72,68	66,86—82,14	73,42	69,02	69,02	66,86—82,14	73,06
20 : 1	Ind. porobregmatic longitud.	63,79	66,47	67,86	—	60,87	61,58	62,43	67,04	59,24	—	67,43	64,20	—	59,26	70,66	65,03	59,26—67,86	64,08	59,24—70,66	64,95	59,24—70,66	64,78
17 : 8	Ind. vertico-transversal	—	91,16	96,50	—	87,33	89,66	97,20	—	89,44	—	97,92	86,90	—	92,86	—	90,48	86,90—97,92	92,79	89,44	89,44	86,90—97,92	92,50
20 : 8	Ind. porobregmatic transv.	77,62	78,23	80,28	—	74,67	75,17	82,52	81,63	76,76	—	81,94	77,93	—	80,00	84,29	80,95	74,67—82,52	79,49	76,76—84,29	80,52	74,67—84,29	79,75
9 : 8	Ind. fronto-pariet. transv.	69,23	62,59	65,49	67,71	66,00	66,21	70,63	66,67	74,65	—	65,97	67,59	72,31	—	68,57	66,67	62,59—70,63	67,19	67,71—74,65	70,81	62,59—74,65	68,38
48 : 45	Ind. facial	51,79	50,76	48,06	—	—	45,58	—	55,37	—	—	55,37	57,25	—	—	50,78	—	45,98—57,25	52,00	50,78	44,68	45,58—57,25	51,14
	Ind. nazomalar	21,36	13,98	17,58	—	—	16,84	—	17,98	20,95	—	20,41	15,31	—	—	21,65	20,21	13,98—21,36	17,61	20,95—21,65	21,30	13,98—21,65	18,63
	Ind. zygomaxilar	23,76	19,35	23,33	—	—	18,09	—	22,58	17,89	—	21,74	18,18	—	—	22,45	—	18,09—23,76	21,00	17,89—22,45	20,17	17,89—23,76	20,82
45 : 8	zy—zy / eu—eu	97,20	89,80	90,21	—	—	93,79	—	82,31	92,96	—	84,03	90,34	—	—	91,43	—	82,31—97,20	92,03	91,43—92,96	92,90	82,31—97,20	90,66
52 : 51	Ind. orbitar	77,27	79,07	88,24	82,93	—	81,58	—	81,08	76,74	80,00	80,95	81,40	80,49	89,47	86,84	79,49	77,27—89,47	82,17	76,74—86,84	81,75	76,74—89,47	82,01
54 : 55	Ind. nazal	47,17	50,00	46,94	50,00	—	50,00	—	44,90	59,52	56,00	46,94	43,40	—	45,28	51,02	—	43,40—56,00	48,18	50,0—59,52	53,51	43,40—59,52	49,65
	Talia	1,705	1,565	1,636	1,642	1,690	1,740	1,630	1,582	1,687	1,617	1,598	1,607	1,600	1,601	1,578	1,615	1,565—1,740	1,636	1,578—1,687	1,613	1,565—1,740	1,631
	norma verticală	sfenoid	sfenoid	sfenoid	ovoid	sfenoid	sfenoid	ovoid scurt	romboid	ovoid	?	ovoid-sfen.	ov.-sfer.	ovoid alung.	sfer-ovoid	ovoid-sf.	sfer.-sfen.						
	norma occipitală	casă-bomb.	bombă	bombă	casă	casă-bomb.	bombă	casă	casă	bombă	?	casă-bomb.	bombă	casă	casă-bombă	casă	casă-bombă						
	relief glabelar	IV	II—III	IV	II—III	III	IV	III	III	II—III	III	II—III	II	II	II	I—II	III						
	relief occipital	4	2	1	1	2	2—3	1—2	1	1	1	3	0—1	0—1	0—1	0—1	2						

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

şi al dispoziţiilor oaselor nazale, amestecul acestor elemente apare destul de pregnant la cel puţin patru indivizi adulţi sau maturi, ale căror cranii au putut fi mai mult sau mai puţin restaurate. Celelalte schelete aparţin însă tipului europoid.

În ceea ce priveşte elementele europoide ce intră în structura antropologică a populaţiei medievale de la Doina, ele sînt variabile şi totodată foarte diferit combinate. Deosebit de interesant este faptul că întîlnim aci toate cele 5 elemente principale ale grupului europoid actual : mediteranid, nordic, esteuropid, dinaric, alpin. Cel mai frecvent reprezentate sînt însă elementele mediteranide, nordice şi dinarice, cele alpine şi esteuropide, fiind mai rare. În această ordine de idei, merită să arătăm de asemenea existenţa unor influenţe protoeuropoide atenuate, cel puţin pe două cranii din această serie.

În acest mod, componenţa tipologică a populaţiei medievale de la Doina prezintă deja unele caracteristici ale populaţiei medievale tîrzii de la Traian, precum şi ale populaţiei actuale din regiunea respectivă. Faţă de acestea din urmă, influenţa mongoloidă se arată a fi ceva mai pregnantă.

4. STUDIUL FENOMENELOR PATOLOGICE ŞI AL DISPOZIŢIILOR ANORMALE

Dispoziţiile anormale ale neurocraniului nu sînt frecvent întîlnite în această serie. Trebuie semnalată prezenţa pe unul din craniile studiate a unui os epactal, precum şi a numeroase oase wormiene pe sutura lambdoidă de la o bună parte din ele. Ca o dispoziţie anormală mai rară, citătm prezenţa unui os pteric destul de voluminos, un caz de dispoziţie anormală (de poziţie) a unui I_2 superioare drepte şi a unui C inferioare stîngi, precum şi cazuri de implîntări anormale (de direcţie) ale unor dinţi jugali. De semnalat prezenţa unui tubercul suplimentar anormal pe partea anterobucală a unui M_3 superior de la un alt craniu.

În cadrul dispoziţiilor anormale ale scheletului postcranian, citătm două cazuri de sacralizare a ultimei vertebre lombare.

Fenomenele de patologie osoasă sînt mult mai des întîlnite. Ele se referă la leziuni ale vertebrelor şi ale claviculei (artroze), la urmele unor procese tumorale, la traumatisme, precum şi la paraodontopatii şi carii dentare. Toate acestea vor face obiectul unui studiu special. Totuşi, vom semnala în prezenta lucrare faptul că din 17 schelete de adulţi şi maturi, 12 sînt atinse de spondilartroză, cu toate că majoritatea lor nu prezintă o vîrstă înaintată. De asemenea vom semnala că din aceste 17 schelete numai 3 nu oferă carii dentare, majoritatea celorlalte prezentînd numeroşi dinţi cariaţi. Dintre aceştia, 5 prezintă toate simptomele unei paraodontopatii inflamatorii mai mult sau mai puţin avansate.

În ceea ce priveşte traumatismele, merită să fie semnalate două cazuri interesante întîlnite pe două cranii masculine. Unul se referă la urmele cicatrizate a 3 lovituri făcute cu un corp tăios în regiunea frontală şi parietală, iar altul la o tăietură cicatrizată dispusă în diagonală pe nazalul stîng, precum şi la o puternică înfundare a suprafeţei osoase în regiunea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

frontală inferioară dreaptă de la acelaşi craniu. Dat fiind aceste urme, se poate presupune că craniile care le poartă au putut aparţine unor indivizi ce au participat la o luptă.

5. DISCUŢIA REZULTATELOR ŞI CONCLUZII

Dacă comparăm seria medievală timpurie de la Doina cu cea din aceeaşi localitate, mai veche însă cu două milenii, aparţinînd culturii Noua, precum şi cu seria medievală tîrzie de la Traian, localitate vecină din punct de vedere geografic, constatăm o serie de date interesante.

Din punctul de vedere al indicelui cefalic, în timp ce seria paleometalică de la Doina este exclusiv hiperdolicocrană şi mezocrană, iar cea medievală de la Traian nu prezintă nici un dolicocran, ci numai mezocrani, precum şi hiper- şi ultrabrahicrani, seria medievală timpurie de la Doina este predominant brahicrană moderată, prezentînd însă şi rari mezocrani, precum şi dolicocrani moderaţi. Aceste diferenţe în caracteristicile indicelui cefalic se datoresc în special unei scurtări a diametrului anteroposterior şi unei lărgiri a diametrului lateral al neurocraniului în epocile mai noi în comparaţie cu cele vechi. Din punctul de vedere al formei occipitalului, găsim iarăşi diferenţe substanţiale. Astfel, dacă în seria veche de la Doina, occipitalele sînt puternic bombate, în seria mai nouă din aceeaşi localitate (studiată aici) bombarea lor este mult mai atenuată, apărînd şi unele rare forme aplatizate, iar în seria şi mai recentă de la Traian numărul acestora din urmă creşte.

Dezvoltarea masivului facial prezintă şi ea modificări interesante. Astfel, în seria de la Doina, datînd de la sfîrşitul perioadei bronzului, par să predomine formele leptene, în seria medievală timpurie din aceeaşi localitate aceste forme sînt tot atît de des reprezentate ca formele mezene şi euriene, iar în seria medievală tîrzie de la Traian predomină, din contra, formele mezene. În prima serie, orbitele sînt predominant hipsiconce, iar nasul leptorin, în timp ce în seria studiată aici ele sînt predominant mezoconce, nasul fiind foarte variabil, ca şi în seria din urmă.

Variabilitatea acestor date de ordin antropometric corespunde cu variabilitatea datelor de ordin tipologic. În timp ce seria aparţinînd culturii Noua de la Doina oferă o predominanţă indiscutabilă a formelor mediteranide gracile, cu unele slabe influenţe protoeuropoide, seria medievală din aceeaşi localitate prezintă un complex tipologic mult mai amestecat, apropiat de acela al seriei de la Traian. Aceste consideraţii ne permit să tragem următoarele concluzii de ordin mai general:

1) Caracteristicile tipologice ale populaţiei din regiunea Carpaţilor orientali trebuiau să fi fost stabilite deja, în liniile lor mari, în secolele al XIII-lea şi al XIV-lea, diferenţele între caracteristicile antropologice ale seriei medievale timpurii de la Doina şi ale seriei medievale tîrzii de la Traian fiind relativ mici. Este însă interesant de semnalat faptul că la Traian întîlnim aportul elementelor brahicrane extreme, coincizînd cu o mărire a aportului elementelor dinarice. Este deci locul să ne întrebăm dacă sîntem în prezenţa unor variaţii epocale (brahicefalizare crescîndă

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

a populației), dacă sîntem în prezența unei simple variabilități geografice sau dacă avem de-a face cu aportul unor elemente etnice venite din altă parte în perioada ce s-a scurs între ambele epoci (între secolele al XIV-lea și al XVI-lea).

2) Date fiind marile diferențe dintre caracteristicile antropologice ale seriei paleometalice de la Doina și acelea ale seriei medievale din aceeași localitate, diferențe ce nu pot fi explicate numai prin variații de ordinul celor epocale (brahicefalizare și gracilizare), trebuie să admitem că în lunga perioadă ce s-a scurs între sfîrșitul epocii bronzului și secolul XIII—XIV, au avut loc mari schimbări de ordin etnic, care au remaniat adînc structura antropologică a populației din regiunea montană a Moldovei. Cercetări noi vor trebui să identifice aceste modificări, perioadele în care au survenit, precum și cauzele ce le-au determinat.

BIBLIOGRAFIE

1. Abdala K., *Studiu antropologic asupra unor schelete din secolul al XIV-lea descoperite la Zimnicea*, Prob. de antropol, 1959, *IV*, p. 129—138.
2. Cristescu M. și Antoniu S., *Contribuție la cunoașterea structurii antropologice a populației aparținînd culturii Noua din Moldova*, An. șt. Univ. Iași, 1962, **VII**, f. *2*, p. 193—204.
3. Maximilian C., *Considerații antropologice asupra populației prefeudale de la Dinogeția (secolele X—XII)*, Prob. de antropol., 1959, IV, p. 105—128.
4. Maximilian C., *Studiul antropologic al populației de la Verbicioara (secolele XIII—XIV)*, Probl. de antropol, 1959, *IV*, p. 79—104.
5. Necrasov O. et Cristesco M., *Contribution à l'étude antropologique de la population Moldave de XVI-ème siècle*, An. st. Univ. Iași, **III**, f. *1—2*, 1957, p. 1—21.
6. Russu I. G., M. Rusu, M. Șerban și N. Motioc, *Date antropologice asupra osemintelor medievale de la Rodna*, Probl. de antropol., 1961., *VI*, p. 7—34.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

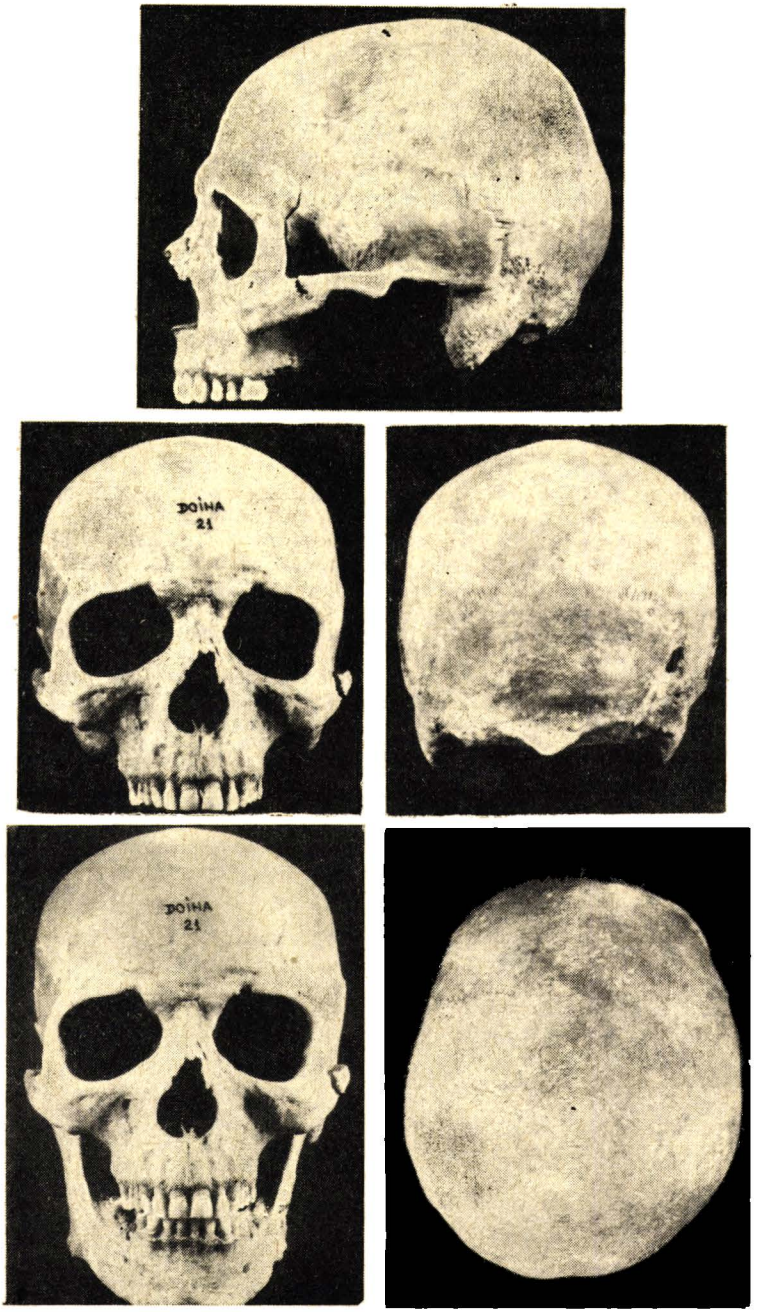

Fig. 1. — Doina (sec. XIII — XIV). Craniul nr. 21 în diverse poziţii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

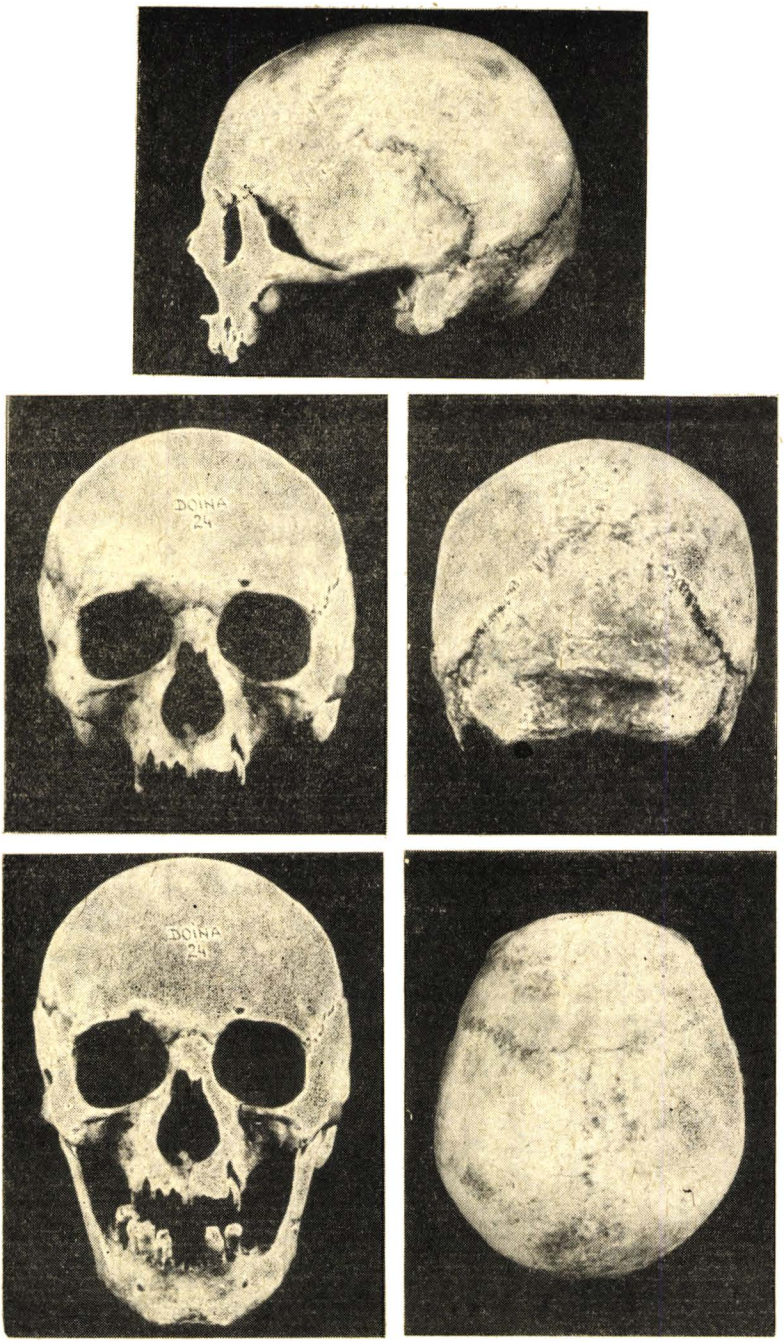

Fig. 2. — Doina (sec. XIII—XIV). Craniul nr. 24 în diverse poziţii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 3. — Doina (sec. XIII—XIV). Craniul nr. 25 în diverse poziții.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

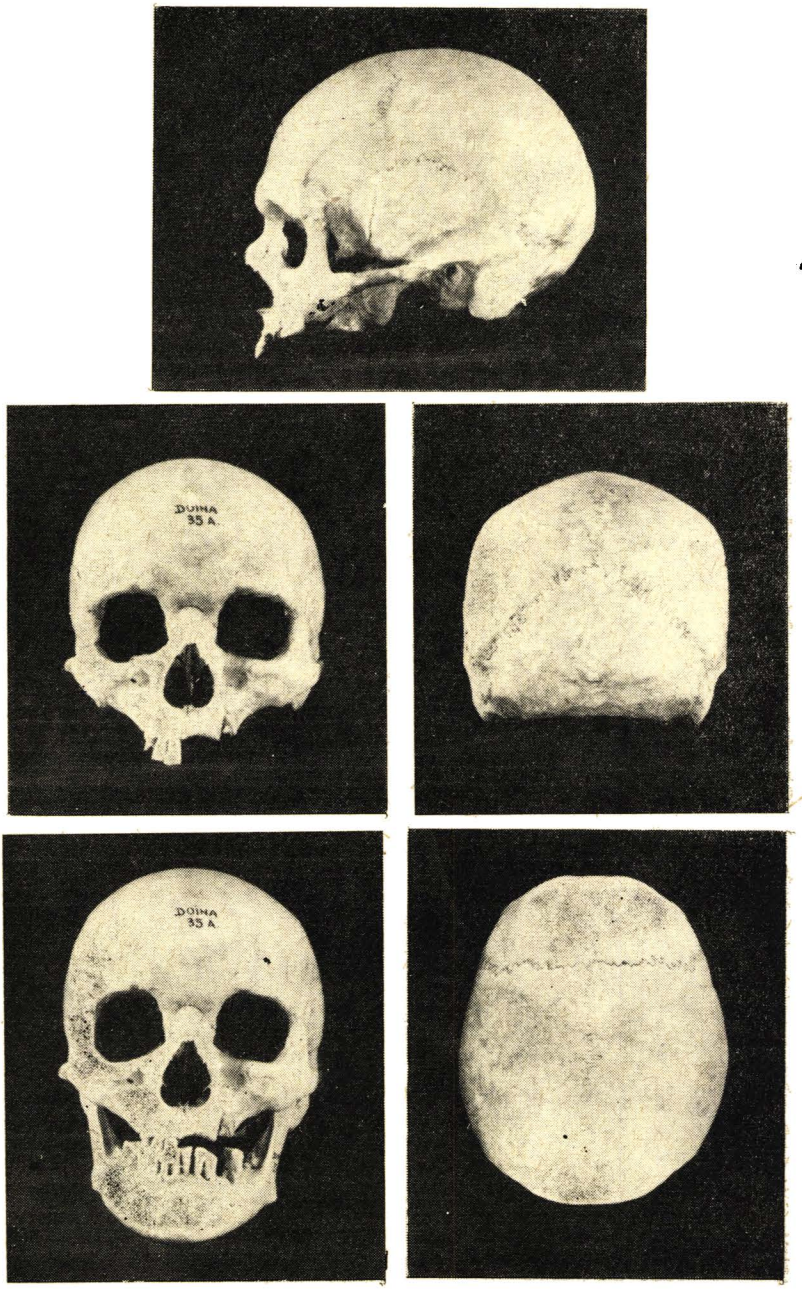

Fig. 4. — Doina (sec. XIII—XIV). Craniul nr. 35 A în diverse poziţii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

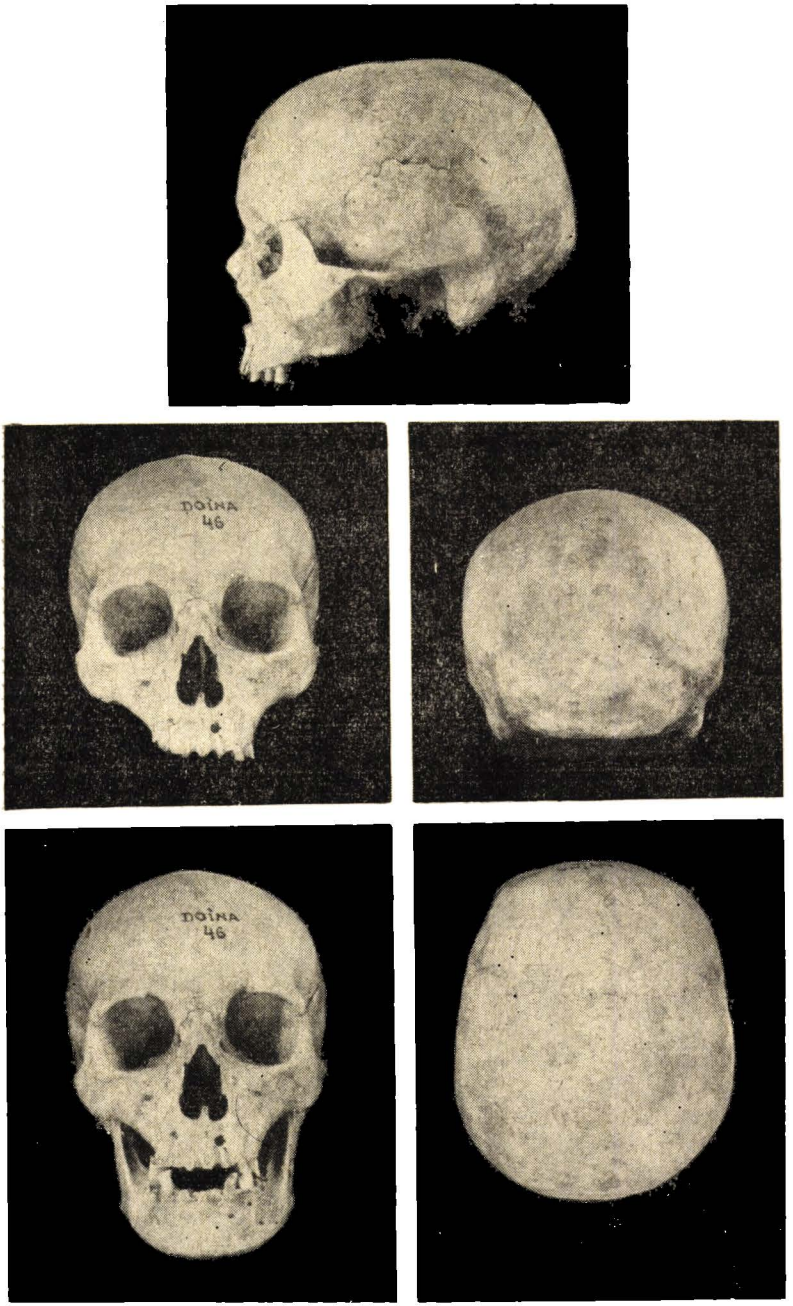

Fig. 5. Doina (sec. XIII—XIV). Craniul nr. 46 în diverse poziții.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

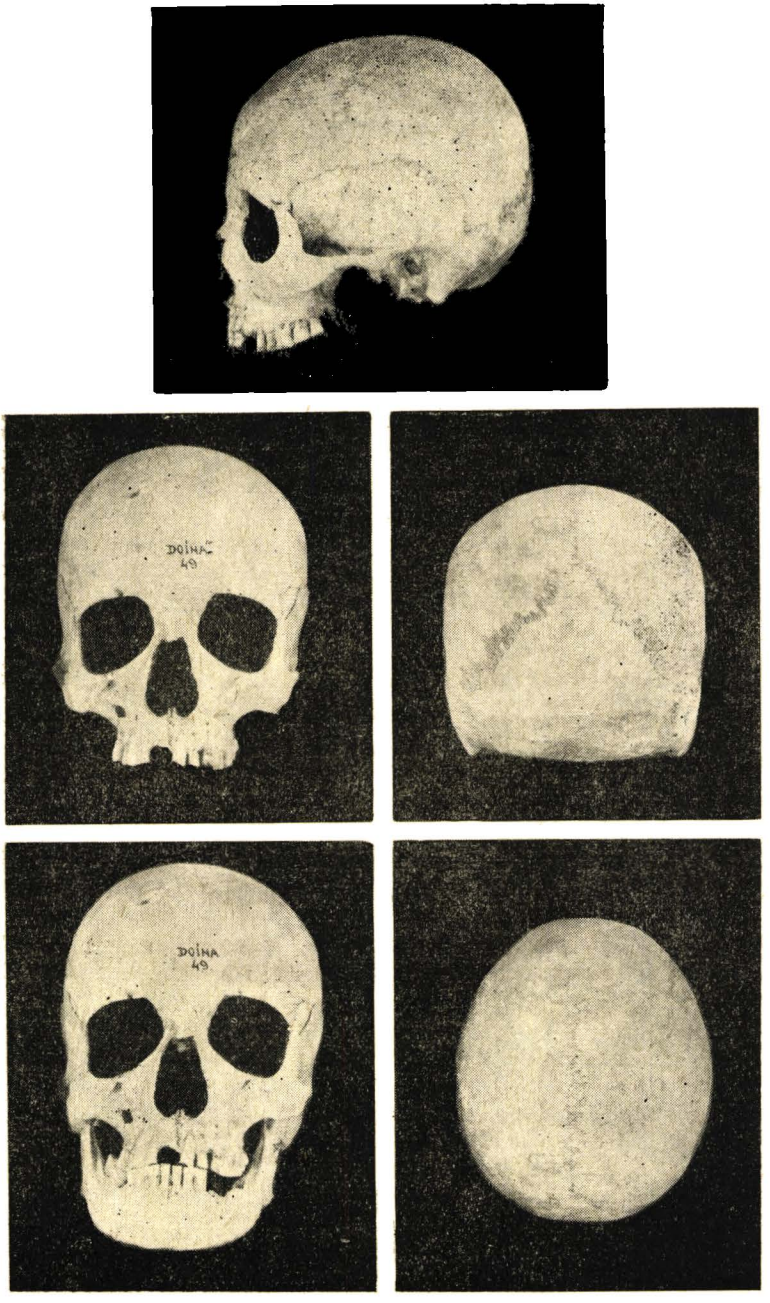

Fig. 6. — Doina (sec. XIII—XIV). Craniul nr. 49 în diverse poziții.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDIU ANTROPOLOGIC ŞI MORFOBIOLOGIC AL SCHELETELOR NEOLITICE TÎRZII DESCOPERITE LA TÎRPEŞTI

DE

DARDU NICOLĂESCU-PLOPŞOR[1]

În cursul campaniilor de săpături întreprinse la Tîrpeşti (raion. Tg.-Neamţ, reg. Bacău) de Silvia Marinescu în anii 1962—1963, au fost descoperite trei morminte de inhumaţie, în cuprinsul aşezării neolitice [2]. Cu toate că mormintele M_2 şi M_3 au fost parţial deranjate şi distruse de gropi tîrzii din sec. II—III e.n., care au dus la descompletarea inventarului osteologic uman, cu deosebire în cazul celui de-al treilea mormînt, precum şi eventualele lipsuri în inventarul funerar, autoarea descoperirii este îndreptăţită să tragă concluzia că cele trei schelete fiind inhumate în morminte plane, în gropi simple, avînd aceeaşi orientare şi poziţie rituală şi fără urme de ocru în mormînt, pot fi atribuite toate — pe baza elementelor de inventar ce se înscriu în acelaşi facies cultural ca şi ceramica din aşezare — ca aparţinînd unor triburi de păstori seminomazi eneolitici de la sfîrşitul perioadei de tranziţie şi începutul epocii bronzului, şi anume fazei Uricani-Dolheştii Mari [3].

Această precizare de ordin arheologic — că avem de-a face cu reprezentanţi, foarte probabil, ai unuia şi aceluiaşi trib de păstori, care s-a aşezat la Tîrpeşti pentru un timp foarte scurt, fie chiar şi numai pentru un singur sezon, pentru perioada de iernat a vitelor — este deosebit de importantă pentru analiza antropologică şi morfobiologică a materialului.

Osemintele celor trei schelete sînt într-o stare de conservare bună, dar prezintă lipsuri importante, în special M_2 şi M_3, nu numai în ceea ce priveşte oasele lungi, ci şi unele porţiuni din neurocraniu şi din masivul

[1] Datele metrice şi indicii au fost prelevaţi de Bibiri Laurenţia.

[2] Silvia Marinescu, *Unele probleme ale perioadei de tranziţie de la neolitic la epoca bronzului din Moldova, în lumina a trei morminte descoperite la Tîrpeşti*, S.C.I.V., 1964, **XV**, *2*, p. 241.

[3] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

facial. Unele lipsuri sînt de menționat și în cazul scheletului M_1, căruia nu i-am putut reconstitui în întregime baza craniului și occipitalul.

În ceea ce privește sexul și vîrsta, putem preciza pe baza elementelor morfologice de dimorfizare sexuală, bine exprimate la toate cele trei cazuri, că M_2 a aparținut unui bărbat și M_1 și M_3 unor femei.

Luînd în considerare gradul de complicare și de sinostozare al suturilor craniene și indicațiile furnizate de fața simfizară a pubisului, se poate estima o vîrstă de 30—35 de ani pentru M_1 și de 25—35 de ani în cazul lui M_2, căruia îi lipsesc porțiuni suturale.

O metodă mai bună de apreciere a vîrstei pe baza gradului de uzură al tuturor dinților, corelat cu coeficientul de masticație, ținînd seama de coeficienții funcționali diferiți ai dinților sănătoși față de cei cariați, cu granuloame, precum și de coeficienții nuli ai dinților pierduți *intra vitam*, a căror sarcină funcțională se distribuie dinților vecini și celor de pe hemiarcada opusă, metodă elaborată și verificată de noi pe craniile actuale cu vîrsta cunoscută din colecția Fr. I. Rainer a Centrului de cercetări antropologice, ne-a dat posibilitatea să determinăm vîrsta în limite cronologice mult mai restrînse. Astfel, M_1 trebuie să fi avut o vîrstă medie de 32 și 11 luni $\pm$ 1 an și 5 luni, adică minimum 31 de ani și 6 luni și maximum 34 de ani și 4 luni. Pentru M_2 vîrsta trebuie să fi fost în medie de 29 de ani și 5 luni $\pm$ 1 an și 8 luni, adică minimum 27 de ani și 9 luni și maximum 31 de ani și 1 lună. De notat că în ambele cazuri cifrele minime și maxime concordă cu limitele grupei de vîrstă estimate pe baza suturilor craniene și a feței simfizare a pubisului.

Pentru cel de-al treilea schelet, M_3, molarul al treilea superior incomplet erupt (nu a atins încă nivelul molarilor vecini) și persistența cartilajelor de creștere la nivelul epifizelor radiusului și la nivelul epifizelor proximale ale celor două humerusuri fragmentare indică o vîrstă medie de 17—20 de ani.

O analiză atentă a datelor metrice și morfologice centralizate în tabelele anexate ne permite să reținem următoarele caracteristici generale pentru fiecare caz.

M_2. Craniu ovoid, alungit în norma verticală și în formă de casă în norma occipitală, este foarte lung, foarte îngust și foarte înalt, cu o calotă înaltă spre foarte înaltă, valori care-l caracterizează ca hiperdolicocran la limită cu dolicocrania, orto- și acrocran, cu o calotă ortocamecrană. Indicele mediu de înălțime definește craniul ca înalt și calota de înălțime mijlocie spre înaltă.

În norma laterală notăm o bombare mijlocie suprainiacă și slabă subiniac pentru occipital, care prezintă un lambda cu poziție mijlocie și o protuberanță occipitală externă de gradul 2. În totalitate, occipitalul este foarte ușor bombat. Apofizele mastoide sînt de mărime mijlocie.

Bolta craniană are o direcție mijlocie și o curbură medie.

Bosele parietale sînt slab dezvoltate.

Frontalul, lat în sectorul anterior și îngust în zona coronară, denotă o dezvoltare intermediară a osului în sine, care, raportat la lățimea craniului, arată o frunte largă, eurimetopă și plată, camaemetopă în plan sagital datorită curburii sale slabe. Notăm în plus o înălțime mijlocie spre mică a

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 1. — Tîrpești, craniul M 2.
Fig. 2. — Tîrpești, craniul M 2.
Fig. 3. — Tîrpești, craniul M 2.

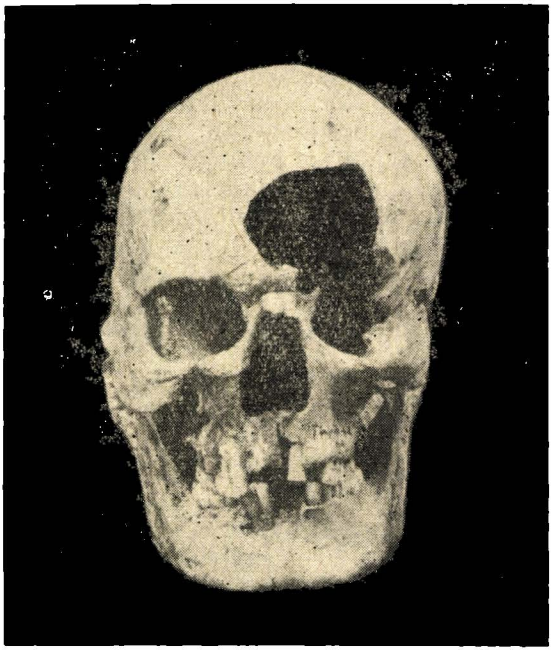

1

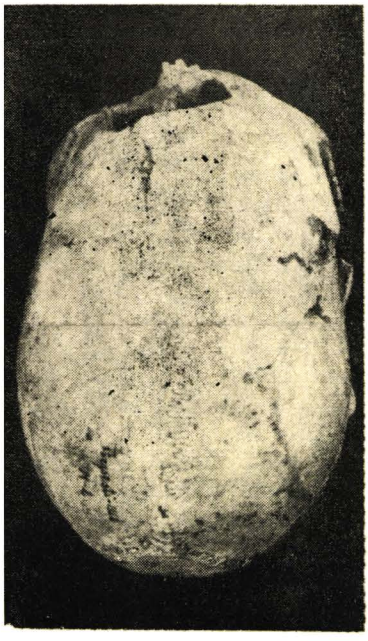

3

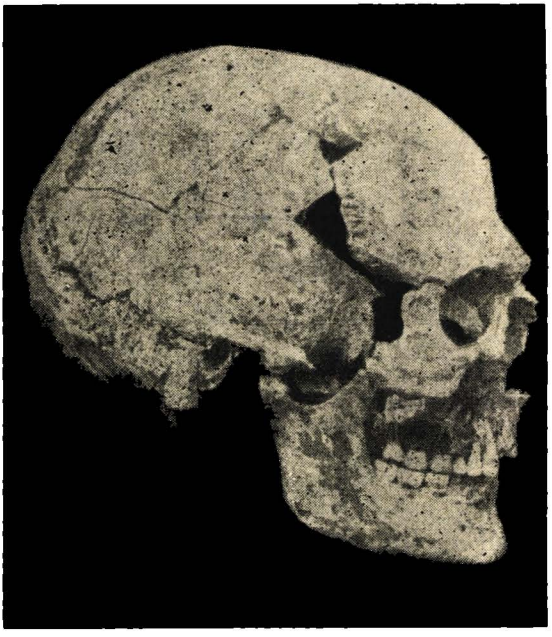

2

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

frunţii, cu o direcţie foarte uşor înclinată, precum şi o glabelă puternică de gradul IV, arcade supraciliare de gradul 2—3 şi bose frontale slab dezvoltate.

Analizînd masivul facial în norma laterală, reţinem o poziţie mijlocie spre înaltă şi adîncă a rădăcinii nasului, o spină nazală bine dezvoltată (gradul 3—4), orientată orizontal, o mandibulă cu marginea inferioară dreaptă cu o vagă ondulare preangulară şi o direcţie mijlocie, bărbia fiind de înălţime mică, cu o poziţie medie şi un contur mijlociu reliefat. Profilul facial este ortognat, iar cel subnazal şi alveolar hiperortognat.

Un examen al craniului din norma frontală arată o faţă cu un contur dreptunghiular, euriprosopă şi eurienă la limită cu categoria mezenă, datorită faptului că înălţimea totală arată o faţă joasă spre mijlocie şi o înălţime a feţei superioare de valoare mijlocie, în vreme ce lăţimea arată o faţă largă.

Reţinem în sfîrşit că faţa este lungă (ba—pr = 129), încît raportată la lungimea bazei craniului (n—ba = 139) rezultă un indice gnatic ortognat (92,80).

În norma frontală, rădăcina nasului este de lăţime mijlocie, oasele nazale de tipul 3 Martin, iar apertura piriformă de tip antropin. Nasul scurt şi lat este camaerin.

Orbitele, de formă cuadrangulară, foarte late şi scunde, sînt camaeconche. Malarele cu o orientare intermediară, prezintă o reliefare mijlocie. Fosa canină are o adîncime de gradul 2. Maxilarul superior prezintă o arcadă dentară de formă paraboloidă şi o boltă palatină de lungime şi adîncime mijlocie, lipsită de torus palatin. Mandibula are o înălţime simfizară mijlocie şi ramuri ascendente de lăţime medie spre mare şi o înălţime mijlocie, gonioanele fiind orientate uşor intern, ca urmare a unei bune dezvoltări a pterigoizilor interni. Adîncimea mandibulei este mijlocie, iar arcada alveolară este de formă paraboloidă. Regiunea mentonieră prezintă o bărbie pătrată realizată prin existenţa unui trigon mentonier. Notăm de asemenea absenţa torusului mandibular.

Din examenul morfobiologic, reţinem ca o caracteristică generală a tuturor osemintelor aspectul lor robust, redat cantitativ prin valorile indicilor de robusticitate şi de soliditate (înscrişi în tabelele anexă). Trebuie să subliniem de asemenea o puternică dezvoltare a tuturor reliefurilor de inserţie musculară, cu o solicitare preferenţială a musculaturii braţului şi antebraţului drept comparativ cu membrul superior stîng.

Inserţiile claviculare ale pectoralului mare, trapezului şi deltoidului, inserţiile scapulare ale dinţatului mare, coraco-brahialului, pectoralului mic, scurta porţiune a bicepsului, porţiunea lungă a tricepsului, inserţiile deltoidului, trapezului şi rotundului mare, precum şi inserţiile tuturor grupelor musculare la nivelul humerusului sînt atît de bine dezvoltate, încît impresionează nu numai prin amplitudinea rugozităţilor lor, cît şi prin extinderea în suprafaţă a zonelor de inserţie, antrenînd în ansamblu remodelări funcţionale ale osului care îmbracă uneori aspectul unor adevărate deformări funcţionale, cum este cazul pentru diafiza humerală în zona V-ului deltoidian. Deltoidul, pectoralul mare, dorsalul mare, rotundul mare, coracobrahialul şi brahioradialul prezintă la nivelul humerusului inserţiile cele mai puternice, urmate de inserţiile muşchilor epitrochleeni

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

și epicondilieni. Despre o solicitare funcțională puternică, în acord cu intensitatea și durata de efort desfășurată vreme îndelungată de musculatura centurii scapulohumerale și brațelor, se poate vorbi și în cazul grupelor musculare ale antebrațului drept, singurul prezent, care prezintă același aspect al zonelor de inserție, foarte rugoase și întinse în suprafață, la care se adaugă, ca o subliniere în sinteză a detaliilor morfofuncționale, o puternică dezvoltare a crestelor interosoase ale radiusului și cubitusului în special.

În ce privește membrele inferioare, analiza morfobiologică nu a putut fi făcută decît asupra femurului stîng, cel drept fiind fragmentar, precum și asupra oaselor gambelor și labei piciorului.

Toate osemintele impresionează prin robusticitatea lor, redată de altfel și prin valorile indicilor respectivi, dar și prin puternica dezvoltare a reliefurilor de inserție musculară.

Femurul, platimer (77,7), cu un indice pilastric mic (96,6), prezintă o trifurcare a liniei aspre în porțiunea superioară, realizînd creste bine reliefate pentru inserția marelui fesier, pectineului și vastului intern, ultima creastă dezvoltîndu-se în continuare pe fața anterioară a osului printr-o linie intertrohanteriană proeminentă. Menționăm de asemenea buna dezvoltare a reliefurilor zonelor de inserție pentru mușchii iliopsoas, adductorului mare, vaștii medial și lateral și gemenii medial și extern.

Cele două tibii, mezocnemică, cea stîngă (69,2) și platicnemică, cea dreaptă (66,6), prezintă pe fața posterioară o linie oblică prelungă și bine reliefată, răspunzînd liniei de învecinare a inserțiilor mușchilor solear, popliteu, tibialul posterior și flexorul comun al degetelor. Pe fața anterioară se remarcă inserțiile tibialului anterior, dreptului intern, croitorului și semitendinosului. Menționăm încă un detaliu important, și anume existența unei mici suprafețe de aspect articular pe marginea anterioară a feței articulare tibiale inferioare, situată lateral la ambele oase, dublată de o depresiune transversală în porțiunea medială a marginii anteroinferioare a osului. Acestor detalii morfofuncționale tibioastragaliene trebuie să le adăugăm : o prelungire a suprafeței articulare a feței superioare, a trohleei astragalului în porțiunea laterală a colului, o îngroșare ca un guler osos pe marginea anterioară a colului, precum și o deviere nu prea mare dar totuși vizibilă a axei colului.

Un examen atent al peroneului ne permite să recunoaștem cu ușurință modelarea funcțională a osului în urma solicitării intense și repetate a mușchilor peronieri laterali, tibialul anterior, solearul și lungul flexor.

În ceea ce privește talia individului analizat, folosind tabelele de determinare propuse de Trotter și Gleser [4], care oferă cea mai bună aproximație pe baza oaselor lungi, rezultă că M_2 era de statură înaltă (171,4 cm).

Privind în sinteză datele analizei morfobiologice, putem preciza unele caracteristici constituționale și comportamentale ale individului înhumat în M_2. Un bărbat adult, în pragul vîrstei mature, cu o constituție robustă și de statură înaltă, care a desfășurat o activitate musculară importantă, exercitată vreme îndelungată, în concordanță cu posibilitățile fizicului său musculos, puternic, solicitat în raport strîns legat de specificul său de

[4] Olivier Georges, *Pratique anthropologique*, Paris, 1960.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

viață, de obiceiurile și ocupațiile sale. De remarcat o simetrie funcțională dreapta-stînga la nivelul brațelor și antebrațelor, care definește individul ca dreptaci. Dezvoltarea globală a tuturor grupelor musculare denotă o activitate variată nespecializată pentru un anumit gen de muncă. Volumul masei musculare trebuie să fie interpretat în primul rînd sub raport funcțional, fără a pierde din vedere însă constituția robustă a acestui bărbat.

Deși unul din femure lipsește, putem preciza că în afara unei ușoare asimetrii funcționale dreapta-stînga decelabilă la nivelul oaselor gambelor, membrele inferioare fac dovada unei activități susținute și de lungă durată a grupelor musculare solicitate în timpul deplasărilor lungi făcute pe jos. Modificările morfofuncționale tibioastragaliene amintite mai sus, care în mod obișnuit sînt puse în legătură cu obiceiul populațiilor seminomade de a se repauza în poziția ciucit, noi le interpretăm în legătură cu mersul pe jos, cu deplasările mari, repetate, atît în regiuni de șes, dar mai cu seamă în zonele de dealuri și coline unde mersul necesită o flexiune mai puternică a labei piciorului pe gambă. Nu excludem posibilitatea ca acest bărbat să fi obișnuit să se repauzeze în poziția ciucit, deși platoul tibial lateral doar ușor deviat extern și înclinarea posterioară a platourilor redusă pledează mai mult în favoarea interpretării funcționale legată de un mod de viață seminomad. Prezența în apropierea mormîntului a unor oseminte de ovicaprinae și două fragmente osoase aparținînd unui bovideu tînăr (vițel) și altul adult completează tabloul datelor de mai sus, calificînd pe bărbatul înhumat în M_2 ca aparținînd unui trib de păstori seminomazi.

M_1. Craniul, ovoid pentagonoid în norma verticală și în formă de casă-pană în norma occipitală este lung spre mijlociu; de lățime medie și înălțime mijlocie spre mare; cu o calotă scundă spre medie, valori care-l caracterizează ca mezocran ortocamaecran și tapeino-metriocran, cu o calotă ortocamaecrană și tapeinocrană. Indicii medii de înălțime definesc craniul ca fiind scund și calota de înălțime mică. Examinat în norma laterală, neurocraniul se caracterizează printr-o curbură medie în regiunea suprainiacă a occipitalului, acest os fiind foarte lat spre lat în raport cu lățimea maximă a craniului. Lambda are o poziție mijlocie, iar protuberanța occipitală externă este ștearsă (gradul 0). Apofizele mastoide sînt de mărime mijlocie spre mică pentru o femeie.

Bolta craniană are o direcție orizontală, cu o curbură mijlocie a parietalelor, care prezintă bose moderat dezvoltate.

Frontalul este lat atît în sectorul anterior, cît și în zona coronară, valori care îl caracterizează ca bombat, cu creste temporale divergente. În raport cu lățimea craniului, fruntea este strîmtă, stenometopă și dreaptă, ortometopă în plan sagital datorită valorii mijlocii a arcului median. Înălțimea medie a frunții și direcția sa mijlocie, dezvoltarea glabelei de gradul III, bosele frontale mijlocii și arcurile supraciliare slab dezvoltate, precum și prezența unei suturi metopice deschise încă în segmentul anterior pe o lungime de aproximativ 52 mm, completează tabloul datelor metrice și morfologice menționate mai sus.

Pentru masivul facial examinat în norma laterală notăm poziția mijlocie a rădăcinii nasului față de unghiul intern al orbitei și aproape în

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 4. — Tîrpeşti, craniul M 1.
Fig. 5. — Tîrpeşti, craniul M 1.
Fig. 6. — Tîrpeşti, craniul M 1.

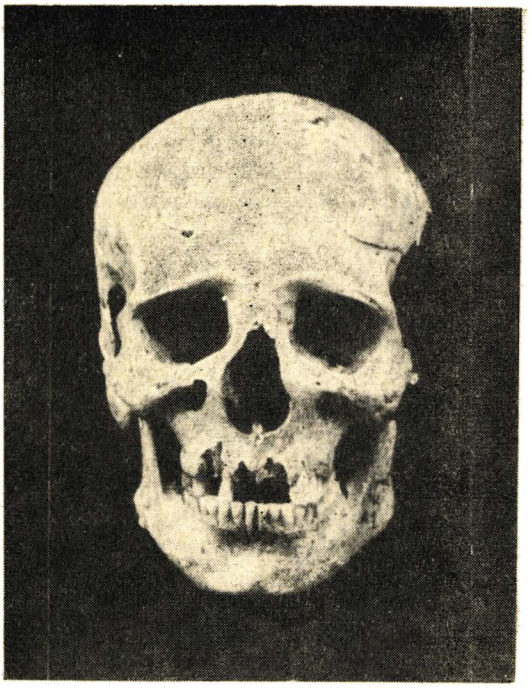

4

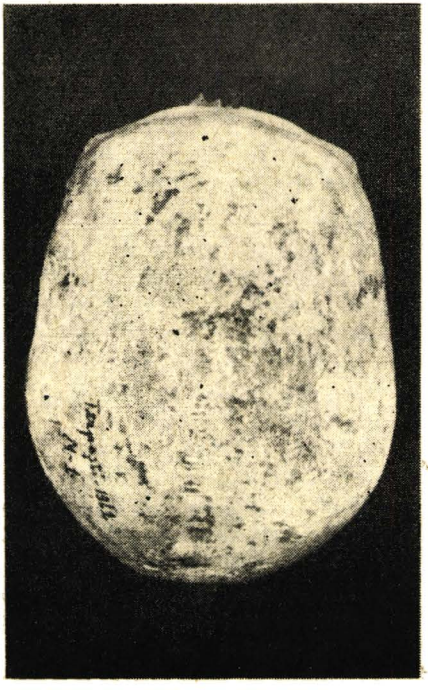

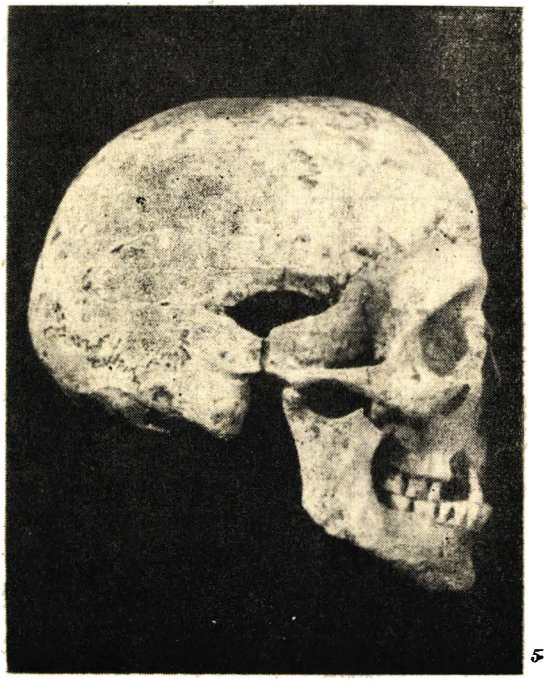

5

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

continuarea frunții față de planul mediosagital. Spina nazală pare să fi avut o dezvoltare slabă (gradul II) și o direcție probabil orizontală.

Bărbia cu o înălțime mică, ușor proeminentă, are un contur mijlociu reliefat. Marginea inferioară a ramurii orizontale a mandibulei are o direcție mijlocie și o formă ondulată. Profilul facial total și subnazal este ortognat, iar cel alveolar hiperortognat.

În plan frontal, fața are un contur dreptunghiular, fiind de înălțime mijlocie spre înaltă în totalitate și înaltă în porțiunea sa superioară și cu o lățime mijlocie spre lată, valori care o caracterizează ca leptoprosopă și leptenă spre mezenă. Raportată la lungimea bazei craniului (n—ba = 99), lungimea feței (ba—pr = 90), prin valoarea ei mijlocie, oferă un indice gnatic ortognat (90,9).

În norma frontală, rădăcina nasului este de lățime mijlocie, forma oaselor nazale este de tipul III, iar apertura piriformă de tip antropin. Nasul, foarte lung pentru o femeie și de lățime mijlocie spre mare, este îngust, leptorin.

Orbitele, de formă cuadrangulară, scunde și de lățime mare spre mijlocie, sînt camaeconche. Malarele, cu o reliefare mijlocie și orientare intermediară spre temporală, prezintă o ușoară incizură submalară. Fosa canină are o adîncime de gradul II. Maxilarul superior, de lungime și adîncime medie, prezintă o arcadă dentară de formă paraboloidă. Torusul palatin este absent.

Mandibula are o înălțime simfizară medie și ramuri ascendente cu o lățime mică și o înălțime mijlocie pentru o femeie. Gonioanele sînt ușor răsfrînte în afară. Mandibula este de adîncime medie, prezentînd o arcadă dentară de formă paraboloidă. Regiunea mentonieră se caracterizează printr-un tubercul mentonier median și o bărbie rotunjită. Torusul mandibular este absent.

Analiza morfofuncțională a tuturor osemintelor arată o dezvoltare robustă a întregului schelet și o puternică dezvoltare a reliefurilor de inserție musculară pentru o bună parte din grupele musculare.

La nivelul claviculei sînt bine dezvoltate inserțiile pectoralului mare, trapezului și deltoidului. La cele două humerusuri notăm o amplitudine simetrică a inserțiilor deltoidului, pectoralului mare, dorsalul și rotundul mare, vastul lateral și medial și brahialul. La nivelul antebrațului, o bună dezvoltare prezintă inserțiile cubitale ale brahialului anterior și flexorul comun profund al degetelor, iar la nivelul radiusului inserțiile bicepsului și mai atenuată inserția flexorului comun superficial al degetelor. Notăm că sub raport morfofuncțional nu se constată diferențe apreciabile dreapta-stînga, ceea ce denotă o solicitare sensibil egală a musculaturii brațelor și antebrațelor în activitatea desfășurată de femeia care a fost înhumată în M_1. Natura muncilor executate de această individă nu poate fi precizată, deoarece elementele de detalii morfofuncționale privite în sinteză pledează în favoarea unei activități musculare variate, fără să ne permită să identificăm în acest ansamblu funcțional un anumit gen de activitate de muncă desfășurată un timp mai îndelungat și care să poată fi pus în legătură cu o ocupație bine determinată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

În cazul examinării oaselor coapselor și gambelor, remarcăm aceeași dezvoltare robustă a lor pentru o femeie, dublată de o bună dezvoltare a inserțiilor musculare, îndeosebi a grupelor musculare solicitate îndelung ca urmare a unor deplasări mari și repetate.

Pe seama felului de viață seminomadă al acestei femei trebuie să punem noi dezvoltarea pilastrului, cu indici mari (104,2, respectiv 108,6) și platimeria mai accentuată la femurul stîng (75,8 respectiv 84,6), pe care trebuie să o interpretăm în strînsă legătură cu dezvoltarea puternică pentru o femeie a inserțiilor fesierului mare, vastului extern, adductorului mare, urmate de inserții mai slabe, dar cu o bună dezvoltare a celorlalți mușchi.

La nivelul tibiilor, care sînt euricneme (72,7, respectiv 76,1) și la nivelul peroneului, notăm în cazul acestei femei o puternică dezvoltare a liniei solearului, transformat într-o adevărată creastă mult alungită. Solearul, lungul flexor al degetelor, tibialul posterior și gambierul anterior, precum și peronierii laterali, prezintă cea mai bună dezvoltare.

Elementele morfofuncționale tibioastragaliene pe care le-am constatat la bărbatul din M_2 sînt prezente și la femeia din M_1, avînd aceleași caracteristici. În ceea ce privește talia, cele mai mari valori calculate după tabelele lui Trotter și Gleser le-am obținut pe baza cubitusului și radiusului (161 cm, respectiv 159 cm). Formula cu cea mai bună aproximație recomandată de autori (femur + tibie) ne-a dat însă o cifră de 154,5 cm, care denotă deci o talie submijlocie.

În încheierea examenului morfobiologic, putem conchide că în M_1 a fost înhumată o femeie matură, care abia depășise grupa de vîrstă adultă, cu o constituție robustă în raport cu sexul și cu statura sa submijlocie. În timpul vieții a desfășurat o muncă susținută și variată, impusă de ocupații specifice modului său de viață seminomadă, caracteristic tribului de păstori din care făcea parte, ca și bărbatul înhumat în imediata sa apropiere din M_2, de care se leagă strîns prin aceleași caracteristici funcționale morfomodelatoare.

M_3. Această femeie tînără avea un craniu ovoid în norma verticală și în formă de pană în norma occipitală, de lungime mijlocie spre lung, foarte îngust și înalt, cu o calotă scundă spre mijlocie, categorii dimensionale care-l definesc ca dolicocran, la limita cu hiperdolicocrania, hipsiortocran și acrocran, cu o calotă ortocrană și metrioacrocrană. După valorile indicilor medii de înălțime, craniul este mijlociu spre scund și calota de înălțime mijlocie. Din norma laterală se remarcă un occipital ușor bombat în totalitate cu o curbură mijlocie spre mare în regiunea suprainiacă și aproape plan în regiunea subiniacă. În raport cu lățimea biparietală, occipitalul este lat. Lambda are o poziție mijlocie, iar protuberanța occipitală externă este slab dezvoltată (gradul I). De asemenea apofizele mastoide sînt mici (gradul I).

Bolta craniană are o direcție orizontală. Parietalele cu bose mijlocii dezvoltate prezintă o curbură slabă.

Fruntea îngustă, prin valorile celor două diametre transversale ale sale, bombată, cu creste temporale divergente, largă, eurimetopă și

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

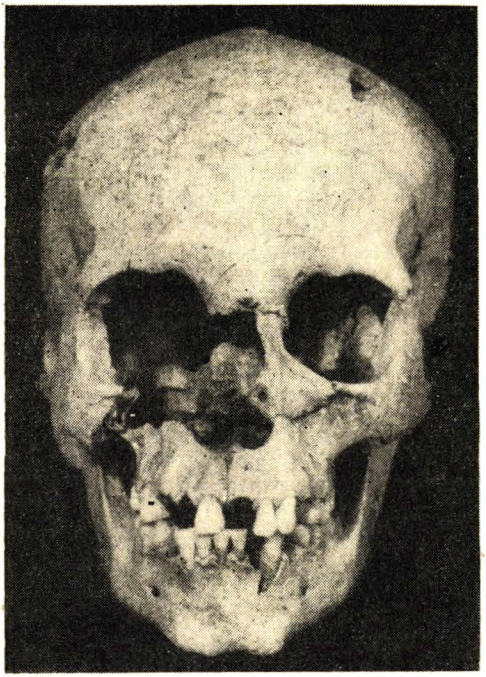

7

Fig. 7. — Tîrpești, craniul M 3.

Fig. 8. — Tîrpești, craniul M 3.

Fig. 9. — Tîrpești, craniul M 3.

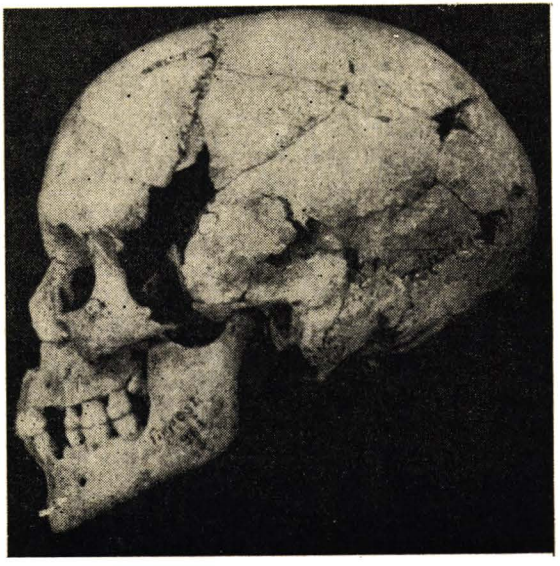

8

9

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ortometopă, este de înălțime medie și cu o direcție mijlocie, prezentînd o glabelă și arcuri supraciliare slab dezvoltate (gradul II — III, respectiv 2) și bose frontale mijlocii.

În continuarea examenelor în norma laterală, notăm o poziție mijlocie spre înaltă a rădăcinii nasului față de unghiul intern al orbitei și aproape în continuarea frunții față de planul mediosagital și o spină nazală slab dezvoltată și orientată orizontal.

Bărbia de înălțime mică și proeminentă are un contur slab reliefat. Marginea inferioară a ramurii orizontale a mandibulei este dreaptă, avînd o direcție mijlocie. Profilul facial total este mezognat, apropiat de prognat, cel subnazal este mezognat spre ortognat, iar profilul alveolar este prognat.

În norma frontală, fața are un contur pentagonoid, fiind îngustă și scundă atît în totalitate, cît și în porțiunea ei superioară. Aceste valori de lățime și înălțime o caracterizează ca o față mijlocie, mezoprosopă și mezenă spre urienă. Lungimea feței fiind mare (ba — pr = 107) și egală ca valoare cu lungimea bazei craniului (n—ba = 107), rezultă un indice gnatic mezognat (100,0).

În norma frontală, rădăcina nasului este de lățime mijlocie, oasele nazale probabil de tipul 3 ca formă, iar apertura piriformă de tip antropin, nasul fiind de înălțime mijlocie spre scund și de lățime mijlocie, fiind deci camerin la limită cu mezorinia. Orbitele de formă cuadrangulară, rotunjite, scunde spre mijlocii și de lățime mică spre mijlocie sînt mezoconhe. Malarele au un relief șters, fiind orientate temporal și prezentînd o ușoară incizură submalară. Fosa canină are o adîncime de gradul 2 — 3. Maxilarul superior, de lungime mijlocie și cu adîncime mică, prezintă o arcadă alveolară de formă elipsoidă. Torusul palatin este absent. Mandibula cu înălțime simfizară mică spre mijlocie are ramuri ascendente de lățime și înălțime mijlocie, cu gonioane orientate ușor intern. Regiunea mentonieră prezintă un trigon mentonier și o bărbie pătrată. Adîncimea mandibulei este mijlocie spre mare, iar forma arcadei alveolare este paraboloidă. Notăm în plus absența torusului mandibular.

Dată fiind starea fragmentară a celor două humerusuri, prezența unei singure diafize radiale și cele două clavicule, un examen morfobiologic nu poate fi făcut. Notăm totuși pentru clavicule o dezvoltare bună a inserțiilor pectoralului mare și ceva mai slabă pentru deltoid, cu toată vîrsta tînără a acestei femei înhumate în M_3.

DISCUȚII ȘI CONCLUZII

Pe baza datelor de ordin morfobiologic putem afirma și susține că M_1 și M_2 au dus un mod de viață seminomad străbătînd pe jos distanțe mari, făcînd parte dintr-un trib de păstori, după cum dovedesc oseminte de ovicaprine din apropierea lui M_2 și din așezare.

Foarte probabil că și M_3 a făcut parte din aceeași colectivitate umană, dacă ne referim la orientarea scheletului și înhumarea în groapa simplă, caracteristici rituale comune tuturor celor trei morminte de la Tîrpești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Numărul redus de cazuri nu ne permite să facem o caracterizare a structurii antropologice a tribului de păstori din care făceau parte indivizii examinaţi. Făcînd diferenţa medie a caracterelor [5] între M_1 şi M_3, rezultă un DD = 9,22, valoare care arată deosebiri structurale între cele două femei, deosebiri care nu pot fi însă puse pe seama diferenţei de vîrstă.

O analiză a celor două cranii după metoda practică de determinare a tipurilor craniene propusă de Robert - P. Charles [6], arată că M_1 aparţine grupului structural A C_2, iar M_3 aparţine grupului structural BC_1. În schimb, M_1 şi M_2 aparţin aceluiaşi grup structural A C_2, respectiv AC_1, diferenţele de subgrup (indice 2, respectiv indice 1) fiind date de diferenţele valorilor indicilor cranieni. Grupa structurală A C cu cele trei subgrupe, care includ formele umane cu indici cranieni variind de la indici dolicohiperdolicocrani pînă la indici brahicrani, este caracteristică triburilor de păstori seminomazi de la sfîrşitul neoliticului şi începutul epocii bronzului. Trebuie să menţionăm totuşi existenţa unor deosebiri în componenţa diferitelor triburi eneolitice de păstori din această perioadă, realizată în urma unui mod de viaţă strîns endogam, care a păstrat în linii generale trăsăturile grupei structurale de fond ale tuturor triburilor de păstori înrudite prin originea lor comună. Alături de acest grup structural de bază, majoritar, se întîlnesc aproape în fiecare trib şi elemente aparţinînd altor grupe structurale, provenind de obicei din populaţiile băştinaşe cu care au venit în contact păstorii eneolitici de-a lungul căilor şi zonelor de transhumanţă din stepele nord-pontice şi pînă pe meleagurile noastre.

Femeia din M_3 ar putea fi socotită ca făcînd parte foarte probabil din populaţia băştinaşă la origine şi asimilată apoi de tribul de păstori care a vieţuit scurtă vreme la Tîrpeşti.

Făcînd comparaţie cu alte grupe de populaţii de păstori mai mult sau mai puţin contemporane — seriile de la Holboca [7], Brăiliţa [8], Dolheştii Mari [9], Glăvăneşti [10], Stoicani-Cetăţuie [11], Valea Lupului [12], Vîhvatinţ [13] şi alte serii ucrainene [14] — constatăm un grad de asemănare al seriilor între ele, mai mare în cazul femeilor, care dau uneori valori foarte

[5] Metodă propusă de Czekanowski J. în *Zur Differentialdiagnose der Neandertalgruppe*, Korr. bl. Dtsch. Ges. Anthrop., Ethnol., Urgesch., 1909, **XL**, *6/7*, p. 44—47.

[6] Charles Robert P., *Proposition d'une méthode pratique pour la détermination des types crâniens.* Comptes rendus de l'Acad. des Sciences de Paris, 1963, *258*, p. 1 355—1 358.

[7] Necrasov O., Cristescu M., *Contribuţii la studiul antropologic al scheletelor din complexul mormintelor cu ocru de la Holboca-Iaşi*, Probl. de antropol., 1957., **III**, p. 73—147.

[8] Necrasov O. şi Cristescu M., *Contribuţii la studiul antropologic al scheletelor din complexul mormintelor cu ocru de la Brăilita*, S.C.I.V., 1957, **VIII**, *1—4*, p. 75—88.

[9] Necrasov O. şi Cristescu M., *Etude anthropologique des squelettes énéolitiques de Dolheştii Mari (tombe à ciste)*, Anal. Univ. „Al. I. Cuza"-Iaşi, Serie nouă, secţ. III, 1959, **V**, p. 47—60.

[10] Haas N. şi Maximilian C., *Studiu antropologic asupra scheletelor din complexul mormintelor cu ocru de la Glăvăneştii Vechi, Corlăteni şi Stoicani-Cetăţuie.* Comunicare la Muz. de antropologie din Moscova, 13 ianuarie 1958.

[11] Ibidem.

[12] Ibidem.

[13] Velikanova, M. S., *Antropologiceskii material Vihvatinskogo-mogilnika*, în Passec T.S., *Rannezemledelteeskie (Tripolfskie) plemena podnestrovia*, Moscova, 1961, p. 210—226.

[14] Debeţ G.F., *Paleoantropologiia S.S.S.R.*, Moscova-Leningrad, 1949.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

mici pentru DD, cum este cazul în analiza comparativă a femeilor de la Holboca cu cele de la Vîhvatinț (DD = 1,28) sau între Dolheștii Mari și Vîhvatinț (DD = 3,31 pentru bărbați și DD = 3,87 pentru femei).

Cei mai buni coeficienți de asemănare n-i oferă M_1 de la Tîrpești, comparat cu femeile de la Vîhvatinț (DD = 4,2) și cu femeia M_2 de la Dolheștii Mari (DD = 5,6) în vreme ce M_2 de la Tîrpești diferă semnificativ față de bărbații de la Vîhvatinț (DD = 10,02) și față de M_1 Dolheștii Mari (DD = 10,5). De asemenea, M_3 de la Tîrpești diferă semnificativ de femeia de la Dolhești (DD = 10,25). În ce măsură asemănările dintre seriile analizate prin DD sînt întîmplătoare sau denotă o înrudire mai apropiată sau mai îndepărtată prin originea comună a triburilor de păstori eneolitici nu putem preciza. Sîntem de părere totuși că DD poate fi utilizat în comparații individuale, deoarece există o corelație strînsă între valorile DD — diferența medie a caracterelor a doi indivizi — și D^2, pătratul distanței generalizate, utilizabil în comparațiile dintre mai multe serii, așa cum a demonstrat J. Huizinga[15].

În ceea ce privește asemănarea dintre M 1 Tîrpești și M 2 Dolheștii Mari, menționăm că ambele cazuri aparțin aceleiași grupe și subgrupe structurale AC 2, cu o mare asemănare de formă și de mărime între ele, diferind însă prin valorile de înălțime a craniului și de lungime a parietalului, mai mari la craniul de la Dolhești decît la cel de la Tîrpești. Coeficientul de variabilitate al acestor caractere, în seriile de păstori eneolitici, prezintă valori mai ridicate decît coeficienții celorlalte caractere, fapt care ne îndreptățește să considerăm neesențiale diferențele constatate și să susținem totuși existența unui grad mare de asemănare fenotipică între cele două cranii.

În încheiere, trebuie să arătăm că la Tîrpești avem de-a face în mod sigur cu reprezentanți ai unui trib de păstori cu un mod de viață seminomand, care au trăit cea mai mare parte a vieții lor în zone de dealuri și coline, așa cum demonstrează clar, convingător, datele analizei morfobiologice.

Asemănarea dedusă prin analiza diferenței medii a caracterelor (DD) și apartenența marii majorități a cazurilor din seriile de păstori de la sfîrșitul neoliticului la același grup structural pune problema unei origini comune a acestei mase de triburi puse în mișcare de condițiile de climă defavorabile de la sfîrșitul mileniului III și din prima jumătate a mileniului II î.e.n., iar prezența în aceste serii a unor elemente umane asimilate din populația băștinașă demonstrează contactul strîns dintre păstori și populația locală. Pe seama acestor legături și contacte între noii veniți și populația băștinașă și prin transhumanța triburilor de păstori ar putea fi înțeleasă, poate, circulația și difuziunea unor elemente de cultură materială, precum și crearea unor faciesuri culturale mixte.

[15] Huizinga J., *From DD to D^2 and Back. The Quantitative expression of resemblance*, Konicl. Nederl. Akademie van Waterschappen, Amsterdam, reprintetd from Procedings, Series C, 1964, **65**, *1*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

TÎRPEŞTI

Metrie — indici — eranii

Indicativ sex, vîrstă Nr. Martin-dimensiune		1962 M.2 ♂ 27,9—31,1	1962 M.1 ♀ 31,6—34,4	1963 M.3 ♀ 17—20
		1	2	3
1	g—op	209	184	181
8	cu—cu	135	145	127
17	b—b	154	132	136
20	po—b	123	108	108
8 : 1		64,5	78,8	70,2
17 : 1		73,6	71,7	75,1
20 : 1		58,8	58,7	59,6
17 : 8		114,1	91,0	110,6
20 : 8		91,1	74,5	85,4
17 : (1+8 : 2)		89,5	71,1	81,2
20 : (1+8 : 2)		71,5	65,6	70,1
11	au—au	—	111	103
23	circ. orizontală	—	520	495
24	arc po—po	—	—	289
25	„ n—o	371	—	349
9	ft—ft	102	99	89
10	co—co	119	126	113
26	arc—n—b	122	131	117
29	n—b	113	111	104
32	unghi n—m/OAE	—	85°30′	82°
9 : 10		87,9	78,6	78,7
9 : 8		75,6	63,3	70,1
29 : 26		92,6	84,7	88,8
27	arc b—l	135	115	121
30	b—l	122	104	112
30 : 27		90,4	90,4	92,5
12	ast—ast	112	126	104
13	ms—ms	108	104	—
28	arc l—o	114	—	111
28 (1)	„ l—i	78	—	71
28 (2)	„ i—o	36	—	40
31	l—o	100	—	95
31 (1)	l—i	72	—	68
31 (2)	i—o	37	—	33
12 : 8		82,9	86,9	81,8
31 : 28		90,4	90,4	92,5
31 (1) : 28 (1)		72,3	—	95,8
31 (2) : 28 (2)		102,8	—	82,5
12 : 31		112,0	—	109,4
5	n—ba	99	99	107
40	ba—pr	129	90	107

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Indicativ sex, vîrstă Nr. Martin—dimensiune		1962 M.2 ♂ 27,9—31,1 1	1962 M.1 ♀ 31,6—34,4 2	1963 M.3 ♀ 17—20 3
42	ba—gn	139	99	107
43	fmt—fmt	112	106	100
43 (1)	fmo—fmo	103	96	94
45	zy—zy	141	128	118
46	zm_1—zm_1	—	89	87
47	n—gn	117	117	103
48	n—pr	70	72	61
72	unghi n—pr/OAE	92°	91°	81°
73	,, n—ns/OAE	93°	96°	84°
74	,, ns—pr/OAE	94°30′	94°	78°
40 : 5		92,8	90,9	100,0
45 : 8		105,0	88,3	92,9
47 : 45		91,4	82,9	87,2
48 : 45		49,6	56,2	51,6
9 : 45		72,3	77,3	75,4
46 : 45		—	69,5	73,7
66 : 45		71,6	78,1	69,5
44	ek—ek	109	96	94
50	mf—mf	26	25	21
50 : 44		23,8	26,0	22,3
51	mf—ek	46	42	38
52	înălț. orbitei	30	29	31
52 : 51		78,3	69,0	81,6
54	lățimea nasului	26	25	24
55	n—ns	48	55	47
54 : 55		54,2	45,4	51,1
62	ol—sta	—	43	37
63	enm_2—enm_2	39	39	34
63 : 62		—	96	91,9
65	kdl—kdl	129	—	118
66	go—go	101	100	82
67	lățime biment.	45	41	43
68	adînc. mandib.	85	71	74
69	id-gn	—	35	31
69 (1)	înălț. corp. mandibulă	35	32	27
69 (3)	grosime corp mandibulă	14	12	11
70	înălț. ram. vertic.	69	56	48
71 a	lăț. min. ram. vert.	34	29	31
79	unghi mandib.	112°	129°	125°
66 : 65		78,3	—	69,4
66 : 68		118,8	140,8	110,8
68 : 65		65,9	—	62,7
69 (3) : 69 (1)		40,0	37,5	40,7
71 a : 70		49,3	51,8	64,6

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Metrie — indici — oase lungi

Indicativ Nr. Martin-dimensiune	M 1		M 2		M 3	
	stg	dr	stg	dr	stg	dr
HUMERUS						
lung. maxim (1)	307	315	280	283	—	—
perim. minim (7)	74	75	59	59	52	—
Ind. de robusticitate 7 : 1	24,1	23,8	21,1	20,8	—	—
RADIUS						
lung. maxim. (1)	—	241	220	129	—	—
CUBITUS						
lung. maxim (1)	—	257	241	—	—	—
FEMUR						
lung. maxim (1)	450	—	403	394	—	—
lung. total (2)	445	—	399	392	—	—
diam. sagital (6)	29	—	25	25	—	—
diam. transvers (7)	30	—	24	23	—	—
diam. sup. transvers (9)	36	—	29	26	—	—
diam. sup. sagital (10)	28	—	22	22		—
Ind. de robustic. 6+7 : 2	13,2	—	12,3	12,2	—	—
Ind. pilastric 6 : 7	96,6	—	104,2	108,6	—	—
Ind. de platimerie 10 : 9	77,7	—	75,8	84,6	—	—
TIBIE						
lung. total (1)	377	372	312	319	—	—
diam. maxim al mijl. (8)	33	33	25	27	—	—
diam. transv. al mijl. (9)	23	24	21	22	—	—
diam. maxim. la niv. orif. nutritiv (8 a)	39	39	33	31	—	—
diam. transv. la niv. orif. nutritiv (9 a)	27	26	23	23	—	—
Indice cnemic 9 a : 8 a	69,2	66,6	72,7	76,1	—	—
PERONEU						
lungime maximă (1)	365	357	312	308	—	—
TALIE						
metoda Manouvrier	152,5		165,6		—	
metoda Trotter-Gleser	154,5		171,4		—	

PORTRETELE UNOR OAMENI APARŢINÎND NEOLITICULUI TÎRZIU, DESCOPERIŢI LA TÎRPEŞTI (RECONSTITUIRI GRAFICE DUPĂ CRANII)

DE

Dr. CANTEMIR RIŞCUŢIA şi dr. DARDU NICOLĂESCU-PLOPŞOR

Studiile antropologice excelează prin prezentarea analitică şi sintetică a unor date metrice care, prin terminologia proprie folosită, se adresează mai mult specialiştilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 1. — Tîrpești M 1, reconstituire grafică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 2. — Tîrpeşti M 2, reconstituire grafică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 3. — Tîrpești M 3, reconstituire grafică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Reconstituirile grafice sau plastice redau o imagine concretă, reală, a înfățișării omului, mult mai ușor de urmărit și mai convingătoare în discuțiile cu privire la asemănările, deosebirile sau înrudirile dintre cazurile analizate. În acest scop socotim că reconstituirile grafice sau plastice ar trebui să însoțească în mod necesar studiile de paleoantropologie.

Materialul de studiu, aflat într-o stare de conservare care a permis să se facă reconstituiri grafice, este reprezentat prin craniile M 2, bărbat în vîrstă de 27,9 — 31,1 ani, M 1, femeie în vîrstă de 31,6—34,4 ani și M 3, femeie în vîrstă de 17 — 20 de ani.

Ca metodă de lucru am folosit procedeul de reconstituire grafică propusă de M. M. Gherasimov, respectînd întocmai valorile metrice standard recomandate de autor.

Cele trei portrete rezultate ne arată că M 2 și M 1 întrunesc un mare număr de trăsături tipic europoide (profilare intensă a feței atît în secțiune sagitală, cît și în secțiune transversală, rădăcina nasului înaltă și profil nazal proeminent, profilare europoidă a orbitelor și profil facial ortognat), în timp ce M 3 prezintă o serie de caractere „grimaldoide", ca profilul facial aproape prognat, cu prognatism alveolar bine exprimat și nasul lat, camerin.

Forma și pigmentația părului au fost redate în acord cu celelalte caractere.

În încheiere, menționăm că portretele lui M 2 și M 1 amintesc tipul obișnuit întîlnit în triburile de păstori de la sfîrșitul neoliticului, iar M 3, rar întîlnit în aceste triburi, poate fi considerat ca avînd o origine locală, dată fiind frecvența sa în seriile neolitice din arealul mediteranean.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CIMITIRUL FEUDAL TÎRZIU DE LA SECU (VALEA BISTRIȚEI MOLDOVENEȘTI). ANALIZA COMPARATIVĂ CU NECROPOLELE CONTEMPORANE DIN MICROREGIUNEA BICAZ

DE

IOANA POPOVICI

Populațiile din perioada feudală a țării noastre sînt încă insuficient cunoscute sub raport antropologic, deoarece necropolele aparținînd acestei perioade au fost rareori studiate. Cîteva din aceste cimitire se găsesc în Cîmpia Dunării, altele în Moldova sau Transilvania, dar foarte puține în regiunea carpatică, fără îndoială unul din cele mai vechi centre de locuire ale poporului nostru.

Astfel, în linii mari, se cunoaște structura populațiilor din regiunea de cîmpie, dar structura vechilor populații de la munte este încă necunoscută și nu se poate urmări în timp popularea și evoluția grupelor umane carpatice.

Studiul populațiilor vechi din regiunea Bicaz constituie astfel o primă încercare (limitată) pentru cunoașterea proceselor care au dus la actuala configurație antropologică a acestei regiuni.

Deoarece materialul de pe Valea Bistriței constituie obiectul unei lucrări mai mari, în cadrul articolului de față vom prezenta doar o scurtă caracterizare a populației de la Secu, o încercare de a o compara cu celelalte populații studiate de noi din aceeași epocă și din aceeași regiune și totodată o scurtă comparare cu populațiile actuale ale acelorași sate.

Materialul cercetat de noi aparține necropolelor de la Hangu și Buhalnița (studiat de Popovici și Rișcuția) și de la Secu.

Necropola de la Hangu se compune dintr-un număr de 50 de schelete aparținînd secolului al XIX-lea, descoperite în 1955 de arheologii E. Zaharia și preot Mătase. Seria de la Buhalnița a fost deshumată în 1954 de Adrian și Marilena Florescu. Cele 17 morminte aparțin probabil secolelor XVII—XIX. Cei 48 de indivizi de la Secu au fost descoperiți

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

cu ocazia săpăturilor efectuate în 1956 de cercetătoarea Alexandrina Alexandrescu.

Mormintele conţin adesea reînhumări, uneori reînhumări suprapuse, aşa încît, deşi cimitirele de la Hangu şi Secu sînt datate ca aparţinînd secolului al XIX-lea, este posibil ca o parte din schelete să aparţină secolului precedent.

Deşi seriile noastre nu conţin decît o parte din populaţiile care au locuit aceste aşezări, iar din totalul mormintelor dezvelite nu ne-au ajuns toate scheletele şi deşi materialele studiate prezintă neajunsuri — cranii fără masiv facial sau fără restul scheletului sau numai oase lungi fără craniu şi uneori doar fragmente nereprezentative, credem totuşi că cercetarea noastră poate să aducă unele indicaţii asupra structurii antropologice din secolele trecute (cel puţin pentru microregiunea Bicaz).

PREZENTAREA MATERIALULUI

Deoarece deshumările nu au fost exhaustive, observaţiile demografice au un caracter relativ şi stabilirea procentului de bărbaţi, femei şi copii nu reflectă structura demografică reală a populaţiei cercetate.

Seria de la Secu este formată din 48 de schelete. Din acestea, 24 sînt probabil bărbaţi (17 cranii sau fragmente craniene şi 7 schelete fără cranii), 14 femei, din care 5 schelete fără craniu, şi 7 copii. Pe 3 schelete adulte sexul nu a putut fi determinat.

Studiul demografic al seriei de la Secu, ca şi al celorlalte 2 cimitire cercetate, arată că cea mai mare mortalitate o dau în seria masculină adulţii şi maturii, iar la femei grupa de vîrstă tînără.

Copiii reprezintă un procent de 14,58% din totalul morţilor. O proporţie apropiată de 18,5% se constată la întreaga populaţie cercetată de noi, dar presupunem că numărul lor era mult mai mare şi că datorită selecţionării materialului mai bine păstrat scheletele fragile de copii nu ne-au ajuns. Proporţia de indivizi care au depăşit 60 de ani este la Secu de 12,4%.

Seria se caracterizează prin cranii rotunde hiperbrahicrane (87,2 şi 85,2), scurte (175,2 şi 170,0), late la seria masculină (152,8), mijlocii la femei (145,0), de înălţime mijlocie (116). Indicii de înălţime-lungime se înscriu prin medii şi frecvenţe maxime individuale în grupa înaltă (hipsicrane 66,5 şi 68,5), adică în categoria craniilor relativ înalte în raport cu lungimea. Raportată la lăţimea craniului, înălţimea dă indici a căror medie se grupează în categoria scundă (tapeinocrană 76,2) la bărbaţi şi mijlocie (metriocrană 80,7) la femei. Văzute din norma verticală, craniile au de obicei un contur sfenoid, iar din norma occipitală formă de bombă. Fruntea este lată, dreaptă (ortometopă) 88,6 şi 86,8, uneori uşor înclinată, cu relief moderat. În raport cu lăţimea craniului, fruntea este mijlocie (metriometopă 66,1), la limita inferioară a categoriei în grupa masculină şi moderat îngustă (stenometopă 64,9) la femei. Parietalele au o curbură

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

mijlocie cu bose variate. Occipitalul este plat sau ușor arcuit. Se observă o aplatizare puternică a întregii regiuni posterioare de la obelion la inion. Masivul facial scund (116 la bărbați) este lat (136,9 în seria masculină) și îngust (123,5 la femei). Profilul facial este ortognat 87°, cu tendință la mezognatism și chiar la prognatism alveolar $83^{08'}$ (76° — 89°).

Indicii rezultați din raportul înălțimii feței la lățimea sa dau medii care aparțin categoriei joase (euriprosop 84,6 și eurien 49,4 și 49,1). Orbitele prezintă o foarte mare variabilitate, dar mediile sînt mijlocii (mezoconche) atît la bărbați, cît și la femei, 78,8 și 79,1. Nasul, de lățime mijlocie, mai lung în seria masculină, are medii în categoria mijlocie (mezorină) 48,5. Grupa feminină se caracterizează prin nasuri mult mai scurte, cu medie chamerină (54,2). Forma profilului nazal pare a fi fost dreaptă sau arcuită.

Fosele canine sînt în general adînci. Malarele sînt adesea mijlocii, dar se întîlnesc și forme mai late și mai proeminente. Mandibulele cu gonioane largi și ramuri puțin divergente, mai mult joase, contribuie la aspectul rectangular al feței.

Femeile se deosebesc de bărbați prin dimensiuni mai mici, mai ales pentru lățimea craniului, înălțimea și lățimea feței și prin nasuri mai scurte.

Indivizii par să fi fost de talie mică-mijlocie (163,5 — 166,0 în seria masculină și 151,1 — 153,7 la femei).

Încercînd să sintetizăm datele obținute prin analiză metrică și morfologică, am constatat că între cele trei populații (Hangu, Buhalnița, Secu) — în limitele pe care ni le-a permis materialul — există mari asemănări. Deosebirile între serii nu depășesc de regulă pe acelea care se întîlnesc în cadrul seriei însăși. Vom încerca acum să stabilim ceea ce este comun și semnificativ celor 3 sate pe baza criteriilor morfologice și metrice, cu rezervele pe care le implică asemenea procedee.

Sub raport antropologic, seriile sînt polimorfe și aparțin tipului europid. La foarte puține cranii, un oarecare grad de aplatizare a feței lasă să se presupună vagi influențe mongoloide.

Un asemenea contact a fost posibil, dar noi nu avem suficiente argumente pentru a-l documenta antropologic. Tendința la mezognație sau chiar la prognatism alveolar și uneori tendința de lățire a nasului, atribuite mongoloizilor, nu pot fi acceptate ca atare decît dacă sînt asociate cu aplatizarea feței, combinație care pare să nu se întîlnească la noi pe același craniu. În alte asociații, asemenea caractere se întîlnesc și printre europizi.

Fără a atribui seriile unui tip sau unor tipuri antropologice, este totuși surprinzător acel „aer de familie" comun celor trei serii, caracteristică întîlnită de altfel în multe serii vechi. La realizarea acestei particularități contribuie forma craniilor rotunde brahihiperbrahicrane, care păstrează adeseori reliefuri și inserții musculare puternice și accentuata aplatizare în regiunea posterioară parieto-occipitală, fețele scurte, adesea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

late, rectangulare şi robuste, cu profil facial ortognat şi tendinţă la mezognatism sau prognatism alveolar.

În afara caracterelor comune, între cele trei serii există şi deosebiri, seria de la Secu fiind cea mai diferită. Caracteristica acestei populaţii sînt craniile mai late, hiperbrahicrane, cu masiv facial mai înalt şi mai lat şi nasuri mai lungi. De asemenea, torusul palatin se întîlneşte într-o frecvenţă mare de 75%.

Seria de la Hangu se deosebeşte de celelalte două printr-un masiv facial mai mic şi printr-o frecvenţă crescută de reliefuri craniene puternice.

Caracteristic pentru mica serie de la Buhalniţa sînt orbitele joase dreptunghiulare.

Între grupele feminine ale seriilor, diferenţele sînt foarte mici.

Deci fiecare serie prezintă, în afara caracterelor comune, propriile ei particularităţi. Pentru a explica aceste caracteristici ne întrebăm dacă nu cumva ele reprezintă rezultatul evoluţiei în grupe endogame. Teoretic, endogamia trebuie să fi fost o particularitate a populaţiilor din regiunile muntoase, particularitate întîlnită încă şi astăzi.

Revenind la acel „aer de familie" al seriilor noastre, vom încerca să presupunem originea acestor populaţii.

Trăsăturile masivului facial reamintesc de vechile populaţii protoeuropide, aprecierea fiind oarecum arbitrară, deoarece între cele două populaţii se întind cîteva milenii, în cursul cărora s-au produs importante modificări structurale, printre care o accentuată gracilizare a scheletului. Persistenţa acestor caractere arheomorfe în seriile noastre este greu de explicat, totuşi în condiţii de muncă de relativă izolare şi endogamie nu este exclus ca aceste forme particulare să se fi păstrat. Dacă această ipoteză este corectă, atunci s-ar putea presupune că popularea văii Bistriţei moldoveneşti s-a făcut cu locuitori tot din regiuni muntoase şi că eventualele migraţiuni au adus în regiunea Bicaz populaţii cu origine similară sau care s-au dezvoltat în condiţii de mediu similare. În regiunile de cîmpie, începînd încă din neolitic, se întîlnesc forme mai gracile mezodolicocrane, cu feţe mai înalte, care ar putea fi rezultatul unor origini deosebite, sau al unor condiţii de mediu diferite.

În afara acestor consideraţii, vom încerca să analizăm cîteva particularităţi ale populaţiei prezentate mai sus, comparativ cu alte populaţii feudale şi, mai ales, cu populaţia actuală a aceleiaşi regiuni. Numărul mic de cazuri, insuficient statistic, al seriilor nu ne îngăduie să tragem concluzii, ci doar să încercăm să sesizăm eventuale deosebiri. Aceste deosebiri pot fi rezultatul migraţiunilor , al factorilor genetici sau al ameliorării condiţiilor social-economice. Se ştie că, chiar în absenţa migraţiunilor în colectivităţi endogame, pot apărea în curs de 2 — 3 secole modificări întîmplătoare, care să diferenţieze două populaţii situate la intervale de cîteva generaţii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Pentru a compara valorile craniene ale seriilor vechi cu valorile craniene ale populației actuale din aceeași regiune, am folosit standardele propuse de Gherasimov pentru reconstituiri plastice, încercînd să vedem sensul în care au evoluat aceste colectivități.

Se constată în felul acesta o scurtare a diametrului anteroposterior și, în același timp, o îngustare a cutiei craniene, mai puțin pronunțată însă. Paralel, s-a produs și o înălțare absolută și relativă a craniului. Indicii cranieni arată o tendință generală de accentuare a brahicefaliei. Încercînd să încadrăm acest fenomen în procesul general de brahicefalizare care a avut loc pe teritoriul țării noastre, constatăm și de data aceasta că ritmul de rotunjire al capului a fost inegal. În timp ce în cîmpia din nordul Dunării procesul a fost mult mai lent pînă la începutul secolului al XX-lea (mezocrania se întîlnește în secolele XIV — XVI la Străulești (76,4) și în secolul al XIX-lea la Radu-Vodă (79,59), ambele în regiunea București), în ținuturile muntoase brahicrania era prezentă încă la Rodna (82,0) în secolele XII — XVI și pe Valea Bistriței în secolele XVII — XIX. Acest fapt ar putea sugera că în regiunile de cîmpie brahicefalizarea s-a realizat intens abia în ultimul secol și poate continuă încă (la Vărăști în cîmpia Dunării populația actuală a ajuns la 86), indice asemănător cu cel întîlnit în București pe serii cercetate de C. Maximilian.

În regiunile de munte, procesul început mult mai devreme a fost mai lent, dar continuu.

Dacă acum va urma o perioadă de stagnare sau de debrahicefalizare, cum se constată astăzi în unele regiuni ale Franței, Elveției și Germaniei, rămîne o problemă de rezolvat în viitor. În același timp, planoccipitalia pare să fi rămas constantă.

Paralel cu accentuarea procesului de brahicefalizare se constată de-a lungul timpului o alungire a feței și o reducere a diametrelor bizigomatice. Este de altfel un fenomen general cunoscut în antropologie și pe care-l confirmă și seria noastră. Pentru dimensiunile nasului se poate presupune că o dată cu înălțarea feței s-a produs și alungirea lui. În sprijinul acestei ipoteze vin observațiile făcute pe materialul vechi, unde predomină chamerinia realizată mai ales prin nasuri scurte (în afară de seria de la Secu), în timp ce în prezent populația este mezorină. O dată cu înălțarea și îngustarea feței pare să se fi schimbat și conturul facial. Fețele, adesea rectangulare în seriile vechi, devin mai ascuțite la populația actuală. Paralel cu aceste modificări se constată și o relativă reducere a reliefurilor osoase craniene.

Pentru a stabili dacă în cursul ultimului secol s-a produs și o modificare a taliei, am urmărit comparativ cele două populații. Se știe că stabilirea taliei după oasele lungi prezintă multe incertitudini, că metoda lui Manouvrier este criticată pentru numărul redus de cazuri folosite și lipsa analizei statisticii, că metoda mai nouă a lui Trotter și Gleser are

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

limite de siguranță mari ± 4 cm și se pare că nici nu poate fi folosită în Europa. Cercetările recente ale lui G. Olivier arată că pentru staturile sub 1,65 m tabelele lui Manouvrier ar fi corecte, iar pentru taliile mai mari de 1,65 m diferențele sînt în jur de 2 cm. Noi am folosit ambele metode și am constatat că, indiferent de metodă, în cursde 2 — 3 secole talia a crescut cel puțin cu 2,55 și cel mult cu 5,61 cm, fenomen general constatat în toată lumea în ultima vreme, o dată cu ameliorarea condițiilor de viață.

Tabelul comparativ al taliei

	M ± m Seria veche			M ± m pop. actuală		Diferențe	
	Nr.	Manouvrier	Trotter	Nr		Manouvrier	Trotter
Hangu	31	164,3 ± 1,04	167,7 ± 1,06	100	168,9 ± 0,5	+4,6	+1,2
Buhalnița	9	164,8 ± 1,05	167,8 ± 1,1	57	170,7 ± 0,9	+5,9	+2,9
Secu	14	163,5 ± 1,09	166,6 ± 1,3	100	171.2 ± 1,3	+7.7	+4,6

Acest proces pare să se fi realizat în seriile noastre pe două căi: prin diminuarea diferenței staturilor foarte mici și, în același timp, printr-o creștere absolută a taliei.

Tabelul de repartizare a taliei pe clase

Clasa	HANGU		BUHALNIȚA	
	serie veche Nr. 21	actual Nr. 100	serie veche Nr. 9	actual Nr. 57
foarte mică x — 159,9	16,1 %	8 %	33,3 %	3,5 %
mică 160 — 163,9	38.7	9	33,4	17,5
mijlocie 164 — 169.9	29,1	28	33,3	26,3
înaltă 170 — 179,9	16,1	55	—	43,9
foarte înaltă 180 — x	—	—	—	8,8

Studiul antropologic comparat poate aduce astfel informații despre structura vechilor populații și, în același timp, poate lămuri ritmul și direcția tendinței evolutive. Este de altfel ceea ce am încercat să urmărim și noi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabel

comparativ de dimensiuni și indici

Seria	N		M		m		σ		Variabilitate		Coef. variab.	
	b	f	b	f	b	f	b	f	b	f	b	f
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
		g—op										
H	25	6	173,5	169,5	1,9	2,3	6,8	5,7	160—188	162—176	3,9	3,4
B	6	2	175,2	166,5	2,8	—	6,9	—	164—185	164—169	3,9	—
S	11	4	175,2	170,0	2,2	0,8	7,3	1,6	164—187	166—177	4,2	0,9
		eu—eu										
H	25	7	146,5	140,1	0,9	2,5	4,5	6,7	142—153	131—150	3,0	4,8
B	6	2	145,3	143,5	2,6	—	6,4	—	140—1156	140—147	4,4	—
S	11	5	152,8	145,0	1,9	1,6	6,4	3,1	142—162	140—150	4,2	2,2
		po—b										
H	24	7	116,1	114,2	0,9	1,6	4,7	4,1	102—123	106—118	4,0	3,6
B	5	2	118,0	116,5	1,3	—	2,8	—	114—122	112—118	2,4	—
S	11	4	116,0	116,0	1,2	1,1	3,9	2,2	108—123	114—119	3,4	1,9
		ba—b										
H	12	5	139,5	130,4	1,2	3,1	4,3	6,9	130—143	123—141	3,2	5,3
B	2	1	138,5	145,0	—	—	—	—	137—142	— —	—	—
S	8	1	135,2	139,0	2,6	—	7,5	—	122—147	— —	5,5	—
		ft—ft										
H	23	7	99,0	95,1	0,9	1,4	4,2	4,0	90—109	91—104	4,3	4,3
B	6	2	98,1	95,5	1,6	—	4,1	—	94—1006	93—98	4,1	—
S	10	5	101,3	93,8	1,6	1,7	5,2	3,9	93—109	89—101	5,1	4,4
		co—co										
H	22	7	123,9	119,0	1,3	2,3	6,3	6,6	116—134	109—129	5,0	5,6
B	6	2	125,3	120,0	3,6	—	8,9	—	117—1141	118—122	7,1	—
S	10	4	126,5	122,2	2,2	2,3	7,4	4,5	116—136	119—129	5,6	3,7
		n—gn										
H	6	4	114,0	105,3	1,0	3,3	2,5	—	111—118	100—111	2,2	5,5
B	4	1	115,2	113,0	2,8	—	5,6	—	110—121	— —	4,8	—
S	7		116,7	—	0,8	—	2,0	—	113—120	— —	1,7	—
		n—pr										
H	16	5	65,1	60,8	0,9	1,0	3,6	2,3	58—71	57—63	3,9	3,8
B	4	1	68,1	64,0	1,9	—	3,9	—	61—70	— —	6,0	—
S	7	2	64,5	59,5	0,7	—	1,9	—	65—71	59—60	2,9	—

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabel (continuare)

Seria	N		M		m		σ		Variabilitate		Coef. variab.	
	b	f	b	f	b	f	b	f	b	f	b	f
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	zy—zy											
H	14	4	132.5	126,5	1,5	2,5	5,7	5,1	124—142	122—133	4,3	4,0
B	4	1	136,5	130,0	2,3	—	4,6	—	132—143	— —	3,4	—
S	9	2	136,9	123,5	2,1	—	6,4	—	125—146	122—125	4,7	—
	lung. nas											
H	15	5	47,9	46,0	1,0	—	3.9	2,0	42—54	43—48	8,1	4,3
B	4	1	48,7	48,0	0,9	—	1,9	—	46—50	— —	4,0	—
S	7	2	50,7	46,0	0,8	—	2,5	—	48—54	44—48	4,1	—
	lățime nas											
H	15	5	24,5	24,6	0,4	1,3	1,7	2,9	22—28	21—28	0,3	—
B	4	—	25,5	—	0,7	—	1,3	—	24—27	—	5,0	—
S	7	1	24,5	25,0	—	—	0,1	—	23—25	24—26	5,4	—
	orbite lățime											
H	17	5	40,3	39,8	0,3	—	1,3	—	39—42	39—41	—	—
B	4	2	41,2	39,5	0,7	—	2,1	—	39—43	39—40	—	—
S	11	2	41,3	39,5	—	—	2,2	—	38—44	39—40	—	—
	înălțime orbită											
H	18	5	31,9	32,2	0,4	—	1,9	—	28—35	32—33	6,0	—
B	4	1	31,2	34,0	0,6	—	1,3	—	30—33	—	4,1	—
S	10	2	32,4	30,0	1,0	—	3,2	—	28—38	28—32	10,0	—
	Unghi n—pr											
H	12	5	87,3	88,8					85—91	85—95		
B	3	1	87,6	89,0					87—93	—		
S	7	2	89,0	89,0					84—93	86—92		
	Unghi sn—pr											
H	12	5	84,8	86,2					79—90	75—96		
B	3	1	87,6	87,6					83—91	—		
S	7	1	83,8	84,0					76—91	83—85		
	Înălț. ram. mand.											
H	10	4	57,4	50,7	1,4	1,7	4,5	3,5	51—66	49—56	7,8	6,9
B	4	2	56,5	52,5	0,8	—	1,7	—	54—58	51—54	3,1	—
S	8	—	53,7	—	3,3	—	6,5	—	49—62	—	15,3	—

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabel (continuare)

Seria	N		M		m		σ		Variabilitate		Coef. variab.	
	b	f	b	f	b	f	b	f	b	f	b	f
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Lăţime ram. mand.											
H	11	4	29,6	30,0	0,9	0,9	3,1	1,9	25—36	29—33	4,0	6,3
B	4	2	30,0	29,0	1,0	—	—	—	29—31	28—30	—	—
S	8	—	30,2	—	1,0	—	2,3	—	29—34	—	7,0	—
	Indice cranian											
H	25	6	84,5	82,0	0,7	2,2	3,4	6,1	76,9—91,6	76,1—90,3	4,1	7,5
B	6	2	83,2	86,1	1,8	—	4,5	—	76,5—87,6	85,3—87,0	5,4	—
S	11	5	87,2	85,2	1,0	1,3	3,4	2,8	79,7—91,0	81,9—87,7	4,0	3,5
	ba—b/g—op											
H	13	5	78,3	77,5	1,3	2,5	4,7	5,5	73,2—86,1	69,9—84,9	6,0	7,2
B	2	1	82,2	88,4	—	—	—	—	77,8—86,6	—	—	—
S	8	1	76,9	80,7	2,3	—	6,6	—	71,5—85,5	—	8,5	—
	po—b/g—op											
H	24	6	66,8	67,6	0,6	1,8	3,1	4,5	61,4—74,1	60,2—72,2	4,7	6,7
B	5	2	67,9	69,9	0,7	—	3,7	—	62,3—72,7	68,0—71,9	5,5	—
S	11	4	66,5	68,5	1,1	0,8	3,8	1,5	59,3—71,1	67,1—69,9	5,7	2,2
	ba—b/eu—eu											
H	13	5	91,9	93,4	1,1	0,8	4,0	1,7	81,4—95,3	90,9—96,2	4,3	1,8
B	2	1	97,9	103,5	—	—	—	—	95,9—100,7	—	7,3	—
S	8	1	88,6	92,4	2,3	—	6,4	—	80,2—99,3	—	6,1	—
	po—b/eu—eu											
H	24	6	79,3	81,4	0,8	1,4	3,8	3,7	73,2—84,3	77,4—88,5	4,7	4,5
B	5	2	80,6	81,2	0,9	—	2,1	—	78,2—82,6	78,2—84,3	2,5	—
S	11	4	76,2	80,7	1,3	0,6	4,3	1,3	71,5—82,5	79,3—82,1	5,6	1,6
	ft—ft/eu—eu											
H	23	7	67,7	67,9	0,5	0,6	2,2	1,6	64,3—71,4	64,0—71,2	3,3	2,3
B	6	2	67,5	66,6	0,6	—	1,5	—	64,7—68,8	63,3—70,0	2,3	—
S	10	4	66,1	64,9	6,7	1,3	2,1	2,6	61,9—68,5	61,4—67,3	3,2	3,9
	n—b/arc n—b											
H	26	7	87,3	86,4	0,3	2,6	2,2	6,9	83,1—91,3	82,4—91,5	2,5	8,0
B	6	1	87,3	84,4	1,1	—	2,8	—	84,7—89,6	—	3,2	—
S	9	4	88,6	86,8	0,8	0,8	2,5	1,7	85,2—91,8	84,4—88,1	2,8	2,0

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabel (continuare)

Seria	N		M		m		σ		Variabilitate		Coef. variab.	
	b	f	b	f	b	f	b	f	b	f	b	f
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Indice facial											
H	5	3	86,0	83,5	2,6	1,5	4,6	2,6	82,5—92,9	74,4—90,0	5,3	3,1
B	4	1	84,4	86,2	1,6	—	3,2	—	81,5—89,0	—	3,7	—
S	7	—	84,6	—	1,7	—	4,5	—	79,4—90,0	—	5,3	—
	Ind. facial sup.											
H	13	4	49,1	48,1	0,9	1,8	3,0	3,6	45,0—54,2	42,8—50,4	6,1	7,4
B	4	1	47,3	49,2	1,5	—	3,0	—	44,9—51,5	—	6,4	—
S	7	2	49,3	48,1	1,1	—	2,9	—	45,7—51,5	47,2—49,1	5,8	—
	Ind. orbital											
H	15	5	80,6	81,2	1,2	1,0	4,5	2,3	71,1—87,9	78,5—84,6	5,6	2,9
B	4	1	75,1	86,0	1,6	—	3,2	—	70,4—77,2	—	4,2	—
S	8	2	78,6	79,1	1,6	—	4,5	—	68,2—86,3	71,8—87,9	5,7	—
	indice nasal											
H	7	5	51,2	53,7	1,2	2,5	5,1	5,6	42,5—59,5	46,7—59,6	9,9	1,0
B	4	1	52,3	47,9	0,8	—	1,7	—	50,0—54,0	—	3,2	—
S	7	2	48,5	54,5	1,4	—	3,6	—	44,2—52,1	50,0—59,0	7,5	—
	ind. lăț. înălț./ram.											
H	8	3	53,1	60,6	1,9	—	5,3	—	47,3—62,1	58,9—62,0	10,0	—
B	4	2	52,9	53,5	1,2	—	2,5	—	50,0—55,5	48,3—58,8	4,7	—
S	6	—	54,8	—	3,2	—	6,5	—	49,0—66,6	—	11,4	—
	ind. go/kdl											
H	6	—	84,3		0,7		1,8		82,2—87,5		2,1	
B	4	—	82,9		2,5		5,0		77,9—89,6		6,1	
S	3	—	84,9						80,6—89,2			

TALIA după Manouvrier

Seria	N		M		m		σ		Variabilitate		Coef. variab.	
	b	f	b	f	b	f	b	f	b	f	b	f
H	31	5	164,3	155,6	1,0	1,3	5,7		150,8—176,2		3,4	—
B	9	2	164,8	153,5	1,0	—	3,2	—	155,4—168,7	151,2—155,8	1,9	—
S	14	10	163,5	151,1	1,1	1,4	4,1	4,4	155,4—171,5	145,5—158,8	2,5	2,9
	după Trotter şi Gleser											
H	31	5	167,7		1,1		5,9		157,0—176,7		3,5	
B	9	2	167,8	155,4	1,1		3,4		162,9—172,9	152,9—158,0	2,0	
S	14	10	166,6	153,7	1,3	1,5	4,7	4,8	157,3—174,8	148,6—161,1	2,8	3,1

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

COMPARAŢIA METRICĂ ÎNTRE POPULAŢIILE VECHI ŞI POPULAŢIILE ACTUALE DUPĂ STANDARDELE GHERASIMOV

Indici: Craniени			Cefalici		Cefalici		
Nr. Martin	*	N	Seria veche	Seria veche + stand. Gherasimov	N	Pop. actuală	Diferenţe
1	H	25	173,5	189,5	100	183,0	−5,5
	B	6	175,2	+16 191,2	60	182,9	−8,3
	S	11	175,2	191,2	33	182,1	−9,1
8	H	25	146,5	158,5	100	154,6	−3,9
	B	6	145,3	+12 157,3	60	155,0	−2,3
	S	11	152,8	164,8	33	155,1	−9,7
8 : 1	H	25	84,5	83,6	100	84,95	+0,9
	B	6	83,2	82,3	60	84,97	+2,7
	S	11	87,2	86,2	33	85,3	−0,9
9	H	23	99,0	109,0	100	109,5	+0,5
	B	6	98,1	+10 108,1	60	111,7	+3,6
	S	10	101,3	111,3	33	111,6	+0,3
9 : 8	H	23	67,7	68,8	100	70,25	+1,4
	B	6	67,5	68,7	60	60,1	+1,4
	S	10	66,1	67,5	33	71,9	+4,4
20	H	24	116,1	122,1	100	130,8	+8,7
	B	5	118,0	+ 6 124,0	60	129,8	+5,8
	S	11	116,0	122,0	33	130,8	+8,8
20 : 1	H	24	66,8	64,4	100	71,5	+7,1
	B	5	67,9	64,8	60	71,09	+6,3
	S	11	66,5	63,8	33	71,9	+8,1
20 : 8	H	24	79,3	78,0	100	84,5	+6,5
	B	5	80,6	79,8	60	83,8	+4,0
	S	11	76,2	74,0	33	84,5	+10,5
45	H	14	132,5	144,5	100	141,1	−3,4
	B	4	136,5	+12 148,5	60	142,9	−5,6
	S	9	136,9	148,9	33	142,5	−6,4
47	H	6	114,0	123,0	100	125,5	+2,5
	B	4	115,2	+ 9 124,2	60	127,37	+3,2
	S	7	116,7	125,7	33	125,6	
47 : 45	H	5	86,0	85,1	100	89,2	+4,1
	B	4	84,4	83,6	60	89,14	+5,5
	S	7	84,6	84,4	33	88,1	+3,713
66	H	8	101,0	113,0	100	110,3	−2,7
	B	4	99,0	+12 111,0	60	111,013	
	S	6	104,5	116,5	33	108,9	−7,6

H = Hangu
B = Buhalniţa
S = Secu

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONSIDERAȚII ASUPRA FAUNEI NEOLITICE DIN VALEA DUNĂRII DE LA CĂSCIOARELE [1]

DE

ALEXANDRA BOLOMEY

Săpăturile de la Căscioarele nu s-au încheiat, iar analiza faunei din această localitate este încă în plină desfășurare. În consecință, articolul de față va avea un caracter preliminar, fără a conține cifre (procente, dimensiuni), care se modifică neîncetat, pe măsura epuizării loturilor cercetate; își propune drept scop numai să atragă atenția asupra uneia dintre cele mai bogate asociații faunistice din neoliticul Romîniei și asupra cîtorva dintre problemele pe care aceasta le ridică.

Așezarea de la Căscioarele aparține neoliticului tîrziu, și anume culturii Gumelnița. Resturile de animale descoperite în locuințe provin de la specii comune în mai toate culturile epocii pietrei șlefuite: *Bos taurus* L., *Ovis aries* L., Ovicaprinae[2], *Sus scrofa dom*, *Canis familiaris* L., *Bos primigenius* BOJ., *Cervus elaphus* L., *Capreolus capreolus* L., *Sus scrofa* L., *Equus caballus* L., *Canis lupus* L., *Vulpes vulpes* L., *Martes martes* L., *Castor fiber* L., *Lepus europaeus* PAL., Pisces, Chelonia, Aves. Raportul dintre specii însă este mai neobișnuit, în sensul că animalele sălbatice — respectiv vînatul — precumpănesc în mod hotărîtor asupra speciilor domestice[3]. Vînat era mai cu seamă cerbul, ale cărui resturi constituie mai mult de $^1/_2$ din totalul materialului osteologic și ale cărui coarne — fie ele în fragmente mari sau mici — poartă totdeauna dovezi de pre-

---

[1] Materialul osteologic ne-a fost pus la dispoziție spre studiu de Vl. Dumitrescu, care a condus săpăturile de la Căscioarele, organizate de Institutul de arheologie, și căruia îi mulțumim pentru încrederea acordată.

[2] În grupul ovicaprinelor au fost încadrate numai piesele mai fragmentare, lipsite de trăsături specifice; cele mai întregi corespund toate caracterelor de *Ovis* (13).

[3] În neoliticul Romîniei, o situație asemănătoare din acest punct de vedere este cunoscută numai de la Trușești (cultura Cucuteni A) (7) și Traian-Dealul Fîntînilor (cultura Cucuteni A — B) (12).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

lucrare şi folosire. La o scară comparativ mult mai redusă, totuşi nu de neglijat, erau vînaţi bourul, mistreţul [4] şi căprioara, după cum se practica şi peşcuitul, de bună seamă foarte avantajat de apropierea Dunării.

Dintre resturile de animale domestice, cele mai frecvente sînt cele de bou, în timp ce creşterea rumegătoarelor mici (oi-capre) era practic neglijată.

Pentru a ilustra mai exact raportul dintre specii dăm ca exemplu situaţia din locuinţa nr. 8: peşti 17 piese, broască ţestoasă 2, bour 8, cerb 73 (dintre care cca. 50 de fragmente coarne), căprioară 3, mistreţ 9, cal 9, bou 18, porc 16, cîine 6.

Nu lipsit de interes este faptul că în stratul superficial (0—0,40 m), pe lîngă formele ce apar în locuinţe, s-au mai găsit *Ursus arctos* L. (ursul brun) şi *Equus* (*Asinus*) *hydruntinus* REG. Desigur, acest nivel poate conţine materiale mai tîrzii, postgumelniţene; cu toate acestea, nu numai că asociaţia este formată din aceleaşi elemente ca în nivelul „Locuinţe", dar ele sînt în raporturi similare în cele două straturi, iar eventuale diferenţe dimensionale între oasele din nivelurile I — II nu se observă. Resturile de *Asinus hydruntinus* demonstrează: a) prezenţa certă a neoliticului în nivelul superficial; b) răspîndirea speciei şi în cîmpia Munteniei, nu numai în Dobrogea, unde era cunoscută pînă acum (8), (11); c) persistenţa ei într-un neolitic avansat, nu numai în cel timpuriu (culturile Criş (3) şi Hamangia (9), (11)).

Cu acest prilej subliniem că în necropola gumelniţeană de pe Grădiştea Ulmilor, la Vărăşti [5], tot în stratul de amestec ce suprapune mormintele, s-au găsit în 1960 doi molari inferiori aparţinînd acestui asinid.

De pe marginea celor expuse se desprind cîteva probleme a căror discutare nu este dependentă de rezultatele definitive.

1. Din studiile efectuate pe materialul osteologic animal reiese că în aşezările culturii Boian principala preocupare era creşterea vitelor, în timp ce vînătoarea poate fi interpretată aproape ca întîmplătoare (6), (8), (10). Iată că, în aşezarea de care ne ocupăm, situaţia este radical schimbată, deşi cultura Gumelniţa „a luat naştere pe fondul Boian" [6]. Nu avem pretenţia să generalizăm, cu atît mai mult cu cît, în cealaltă

[4] Dacă se admite că în culturile neolitice singura rasă de porc domestic era *palustris*, caracterizată prin dimensiuni foarte mici, atunci aproape toate resturile de Suidae de la Căscioarele ar trebui atribuite mistreţului (de bună seamă, cu excepţia pieselor infantile şi juvenile, totdeauna incerte), ele depăşind pragul dimensional maxim al porcului palafitelor. După părerea noastră, aceasta este puţin plauzibil, de aceea am procedat totuşi la o separare mistreţ-porc, ţinînd cont de robusticitatea şi compactitatea oaselor.

Este, de altfel, un fapt admis pentru întregul neolitic (chiar şi pentru fazele sale tîrzii), că separarea bour-bou şi mistreţ-porc întîmpină dificultăţi, deoarece, pe de o parte, procesul domesticirii era la începutul său, iar pe de altă parte încrucişările dintre animalele domesticite şi indivizii sălbatici erau foarte frecvente (1), (2), (4). Un asemenea fenomen trebuie să se fi petrecut în mod curent la Căscioarele, dat fiind biotopul extrem de propice mistreţului (pădure şi zonă de mlaştini). Puţinele piese ce intră în limitele dimensionale ale lui *Sus scrofa palustris RÜT*, chiar atunci cînd sînt epifizate, prezintă (cel puţin pînă acum, după examinarea unui lot de cca. 180 de fragmente de oase lungi) o suprafaţă poroasă care indică stadiul tînăr-adult.

[5] Săpături conduse de Eugen Comşa de la Institutul de arheologie.

[6] *Istoria Romîniei*, vol. I, Bucureşti, Edit. Acad. R. P. R., 1960, p. 58.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

așezare gumelnițeană din care resturile animale au fost prelucrate — aceea de la Tangîru (10) — speciile sălbatice continuă să dețină un procent foarte scăzut. Situația de la Căscioarele caracterizează deocamdată numai comunitatea stabilită acolo, care a găsit în mediul înconjurător un factor cum nu se poate mai favorabil pentru practicarea intensă a vînătoarei și pescuitului.

2. Acest mediu înconjurător cuprindea, fără îndoială, păduri întinse; dovada o fac cerbul și căprioara în primul rînd, ca și bourul, mistrețul și castorul, pentru care apropierea dintre apă și pădure reprezintă condiții optime de viețuire; cu toate că înaintează și spre locuri mai deschise, lupul, vulpea și jderul își au și ei viața legată de vecinătatea pădurilor.

3. În condițiile unui biotop bine împădurit se naște întrebarea: ce caută calul — animal de stepă — prezent nu prin resturi sporadice, ca în alte așezări neolitice, ci în cantitate mare, aproape egală cu a boului și porcului? Chiar dacă presupunem că nu departe de zona împădurită s-ar fi aflat terenuri mai deschise, propice hergheliilor de cai sălbatici, unde neoliticii de la Căscioarele și-ar fi desfășurat activitatea de vînători, biotopul nu explică totul deoarece în Ungaria, regiune puțin împădurită chiar și în neolitic, calul lipsește cu desăvîrșire în această perioadă, întrucît se poate afirma: „...Rezultă că fauna culturii Lengyel reprezintă prima fază de trecere dintre fauna de mamifere a neoliticului și a epocii bronzului, *deoarece calul lipsește*" [7] (5)[8].

Să fi fost domesticit? Pentru moment aceste întrebări rămîn fără răspuns. Convingerea adînc înrădăcinată la paleontologi și arheologi, după care calul a fost domesticit abia în epoca bronzului, se poate zdruncina numai în fața unor argumente temeinic demonstrate. Simpla constatare, procentul foarte ridicat de oase de cal în cultura Gumelnița de la Căscioarele, rămîne în sine un fapt interesant, care se cerea menționat.

BIBLIOGRAFIE

1. Boessneck J., *Die Tierreste aus der Argissa-Magula vom präkeramischen Neolithikum bis zur mittleren Brozezeit*, Bonn, 1962.
2. Boessneck J. și colab., *Seeberg Burgäschisee-Süd. Die Tierreste*, Acta Bernensia LL, t. 3, 1963.
3. Bökönyi S., *Eine pleistozän-Eselart im Neolithikum der Ungarischen Tiefebene*, Acta Arch. Sc. Hung., t. 4, 1954, p. 9—21.
4. — *Die Vertebratenfauna der Fundorte der Lengyeller Kultur*, vol I, 1960, p. 129.
5. — *Die Wirbeltierfauna der Fundorte der Lengyel Kultur*, vol. II, 1961, p. 104.
6. Bolomey Al., *Fauna din așezarea Boian de la Vărăști*, în E. Comșa *Cultura Boian* (sub tipar).
7. Haimovici S., *L'étude de la faune néolithique de Trușești*, Ann. Univ. Iași, secția a II-a, t. VI, fasc. 2, 1960, p. 387—395.
8. Necrasov O. și Haimovici S., *Fauna din complexele Boian de lîngă satul Bogata*, Materiale, V, 1959, p. 127—130.

[7] (Subl. ns.). (5).

[8] Faptul că în neoliticul din Bulgaria și Grecia calul lipsește nu este concludent, deoarece resturile animale au fost, pînă de curînd, complet neglijate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

9. NECRASOV O. şi HAIMOVICI S., *Sur la présence d'une espèce pléistocène d'Équidés — Equus hydruntinus REG. — dans le néolithique roumain*, Ann. Univ. Iaşi, secţia a III-a, t. V, 1959, p. 137—146.
10. — *Étude de la faune de la station néolithique de Tangîru*, Dacia, n. s. III, 1959, p. 561—570.
11. — *Studiul resturilor de faună neolitică (cultura Hamangia) descoperite în cursul săpăturilor de la Techirghiol*, Materiale, VIII, 1962, p. 175—185.
12. — *Studiul resturilor de faună descoperite în 1959 la Traian*, Materiale, VIII, 1962, p. 261—266.
13. PFUND D., *Neue Funde von Schaf und Ziege aus dem Keltischen Oppidum von Manching*, Studien an vor-u. frühgeschichtlichen Tierresten Bayerns, 1961, XI.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CERCETĂRI ANTROPOLOGICE ASUPRA AROMÎNILOR DIN ALBANIA

DE

OLGA NECRASOV

Literatura de specialitate cuprinde cîteva studii consacrate antropologiei albanezilor. Nu cunoaştem însă nici o lucrare care să se refere la particularităţile fizice ale micului grup etnic format din aromînii care locuiesc în această ţară.

E adevărat că există unele date antropologice asupra altor grupe de aromîni. Ele apar pentru prima oară în nota lui J. Deniker asupra populaţiei dalmatine (1886). Ceva mai tîrziu, găsim informaţii asupra istroromînilor într-o lucrare a lui U. Vram (1903), precum şi într-una a lui A. Schuck (1913). Mai recent, Hasluck şi Morant (1929) studiază, printre altele, şi o serie de aromîni din Macedonia de sud, iar Schade (1958) cercetează, alături de alţi macedoneni, şi o mică serie de aromîni din Macedonia răsăriteană. Toate datele lui Schade au fost apoi prelucrate după metodele şcolii poloneze de B. Miszkiewicz (1961). În fine, A. Puleanos, în lucrarea sa referitoare la *Antropologia Greciei* (1961) oferă şi cîteva informaţii asupra aromînilor din această ţară.

Toate aceste referinţe sînt însă destul de fragmentare, obţinute fie pe serii mici, fie pe serii amestecate — aşa cum sînt, de exemplu, acelea ale lui Schade, care studiază o serie de 96 de „aromîni", formaţi în realitate din aromîni şi karakaceani, grupaţi împreună, probabil, pe baza unicului criteriu al genului de viaţă. În plus, majoritatea acestor date se referă cu precădere la aromînii din Macedonia iugoslavă sau grecească, aproape de loc la cei din Macedonia bulgărească şi de loc la cei din Albania.

Iată de ce se impune reluarea sistematică a studiului antropologic al acestei populaţii interesante, care, convieţuind de demult cu alte populaţii din Peninsula Balcanică, continuă să păstreze totuşi dialecte romî-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

neşti. Am inaugurat aceste cercetări, în 1960, printr-o călătorie de studii în Albania, care din nefericire nu a putut dura decît 3 săptămîni. Cu toate acestea, şi cu toate că întreaga cercetare, inclusiv înscrierea datelor personale şi fotografierea, a trebuit să fie realizată de o singură persoană, totuşi, graţie sprijinului eficient acordat de Secţia de etnografie a Universităţii din Tirana (în scpecial de către şeful de secţie Rrok Zojsi şi cercetătorul Hasan Qatipi), am putut realiza un material relativ abundent, atît referitor la aromîni, cît şi la albanezi.

Materialul antropologic colectat de noi în cursul acestei campanii de studii pe teren se referă numai la bărbaţi, dat fiind greutatea extremă de a cerceta femeile aparţinînd acestei populaţii, cu obiceiuri încă patriarhale. Datele privind aromînii au fost obţinute în Elbasan şi Korcea, precum şi în satele Drenova şi Boboştice. Ele se referă la un număr de 122 de indivizi. Cele privitoare la albanezi au fost obţinute la Korcea şi Shkoder, precum şi în satul Gajush din departamentul Brogut të Matit, şi se referă la un număr de 75 de indivizi. În această notă ne vom ocupa numai de studiul seriei de aromîni. Socotim lucrarea de faţă drept o notă preliminară, în speranţa de a putea continua,cercetările noastre asupra aromînilor, atît a celor din Albania, cît şi din restul Peninsulei Balcanice.

Aromînii din Albania pot fi împărţiţi în 2 grupe mari, după genul lor de viaţă : *aromîni „stabilizaţi" de mai multe generaţii*, exercitînd diverse profesiuni (muncitori, meseriaşi, agricultori, medici, învăţători, profesori etc.) şi *aromîni* stabilizaţi în ultimii ani în unele sate albaneze. Primii au fost cercetaţi de noi în oraşele Elbasan şi Korcea, unde ei s-au încrucişat mai puţin cu populaţia albaneză decît la Tirana sau la Durres. Cei „stabilizaţi" recent au fost cercetaţi în satele Drenova şi Boboştice, de lîngă Korcea. Un grup din cei ce practică ciobănitul cu oile statului, l-am întîlnit lîngă Valona, unde am putut avea convorbiri cordiale cu ei, vizita locuinţele şi cunoaşte anumite aspecte din modul lor de viaţă.

Materialul nostru de studiu este compus din 122 de indivizi cercetaţi, grupaţi în următoarele serii : pentru aromînii stabilizaţi de 2—3 generaţii, o serie de 44 de bărbaţi originari din Elbasan şi o altă serie de 31 de bărbaţi din Korcea, ceea ce face în total 75 de indivizi; pentru aromînii stabilizaţi în ultimii ani, în urma noilor legiferări, dispunem de o serie de 35 de bărbaţi din Drenova şi 12 din Boboştice, ceea ce face un total de 47 de indivizi. Toţi cei cercetaţi se încadrează în limitele de vîrstă între 23 şi 60 de ani.

După înscrierea a o serie de date personale conform cu fişa obişnuită, cercetările pe teren au constat în măsurarea a 14 dimensiuni (care au servit apoi la calcularea a 11 indici), determinarea a 18 caractere morfologice pe cale somatoscopică şi a caracterelor pigmentare (pigmentarea irisului şi a părului cu ajutorul scărilor Martin-Schultz şi, respectiv,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fischer-Saller), urmînd apoi stabilirea tipului antropologic, pe baza întregului ansamblu de caractere al fiecărui individ în parte. Întregul material a fost apoi prelucrat biostatistic.

SCURTĂ CARACTERIZARE A SERIEI DE AROMÎNI DIN ALBANIA

Dăm mai jos un rezumat succint al datelor obținute pe plan antropologic pentru seria întreagă, întrucît materialul este destul de omogen.

Statura

Aromînii din Albania se caracterizează printr-o talie predominant supramijlocie (media 1 654 mm), toate categoriile normale ale acestui caracter fiind prezente (variabilitatea : 1 435—1 815 mm).

Regiunea cefalică

Dimensiunile orizontale și indicele cefalic. Circumferința orizontală a capului prezintă o medie relativ mare (56,70 cm). Toate categoriile diametrului său longitudinal sînt prezente. Maximul de concentrare coincide însă cu clasele mijlocie și lungă. Categoriile scurtă și foarte lungă, mai puțin frecventă, sînt aproape egal reprezentate. Media este de 187,31 mm. Diametrul transvers nu prezintă de loc forme foarte înguste, cele înguste sînt extrem de rare, în timp ce formele foarte largi sînt mai bine reprezentate. Maximul de concentrare corespunde clasei mijlocii, precum și celei largi, media fiind 156,59 cm. Date fiind aceste caracteristici ale diametrelor orizontale ale capului, indicele cefalic nu prezintă nici una din categoriile dolicocefale, maximul de concentrare corespunzînd categoriei brahicefale (jumătate din cazuri). Celelalte categorii care constituie a doua jumătate se ordonează după cum urmează : hiperbrahicefalii, mezocefalii, ultrabrahicefalii (acestora din urmă corespunzîndu-le procentul cel mai mic). Media indicelui cefalic (85,04) este brahicefal accentuată.

Dimensiunea verticală a capului este foarte apreciabilă, indicii vertico-longitudinali integrîndu-se aproape exclusiv în categoria hipsicefală, media 68,64 aparținînd acestei clase. Indicii vertico-transversali însă, date fiind particularitățile distribuției pe clase ale diametrului transversal, aparțin cu precădere categoriei metriocefale, categoria tapeinocefală fiind aici mai bine reprezentată decît cea acrocefală. Media este metriocefală (81,19).

Fruntea este de obicei dreaptă sau mijlocie înclinată, frunțile puternic înclinate fiind excepționale. Lărgimea frunții în raport cu diametrul transversal maxim al capului dă un maxim de concentrare în categoria eurimetopă urmată de cea metriometopă. Media este de 69,17.

Conturul neurocraniului este caracterizat printr-o curbă sagitală ușor arcuită sau ușor ascendentă în regiunea creștetului, forma rectilinie fiind extrem de rar întîlnită. *Forma occipitalului* prezintă aproape toate categoriile existente. Este interesant de semnalat însă faptul că, din acest punct de vedere, seriile noastre apar neomogene. În timp ce în seriile provenite din Elbasan și Korcea domină occipitalele moderat bombate și cele

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

slab aplatisate, seriile de la Boboştice şi Drenova prezintă, din contra, un maximum de frecvenţă a occipitalelor bombate.

Regiunea facială prezintă cîteva dimensiuni şi proporţii caracteristice. Astfel, *lărgimea bizigomatică* este de obicei mijlocie, îngustă sau largă, fiind foarte largă într-un singur caz şi niciodată foarte îngustă. Media sa este de 140,17 mm. În comparaţie cu lărgimea neurocraniului, lărgimea bizigomatică apare îngustă sau mijlociu dezvoltată şi foarte rar largă, aşa cum rezultă din considerarea indicilor craniofaciali transversali. *Lărgimea etajului inferior al feţei*, adică lărgimea mandibulară, este predominant mijlocie în comparaţie cu lărgimea bizigomatică, categoria îngustă, iar apoi cea largă, fiind însă şi ele bine reprezentate. *Înălţimea morfologică* a feţei este predominant mijlociu de înaltă sau înaltă. Dimensiunile joase sînt rar întîlnite, iar cele foarte joase, ca şi cele foarte înalte, sînt excepţionale (media este de 122,03 mm). Dacă considerăm acum cele trei etaje ale feţei, constatăm că foarte adeseori etajul mandibular, ca şi cel subnazal, sînt relativ joase, în timp ce etajul nazal este în majoritatea cazurilor înalt.

Aceste caracteristici ale principalelor dimensiuni ale feţei se reflectă în caracteristicile indicilor faciali. Astfel, în timp ce *indicele morfologic facial* prezintă un maxim de concentrare în categoriile leptoprosopă şi mezoprosopă, cea euriprosopă şi cea hiperleptoprosopă fiind mai rare, iar cea hipereuriprosopă chiar excepţională, *indicele facial superior* prezintă o frecvenţă maximă a categoriei leptene şi hiperleptene, indicii mezeni fiind mai rari, cei eurieni excepţionali, iar cei hipereurieni absenţi. Date fiind aceste particularităţi, media indicelui morfologic (87,63) se situează la limita superioară a categoriei mezoprosope, în timp ce media indicelui facial superior (56,94) se integrează în categoria leptenă şi la limita superioară a acesteia.

Forma conturului facial care predomină este cea oval alungită, precum şi cea de dreptunghi alungit, suprapus pe un triunghi. Forma rotundă şi forma pentagonală sînt extrem de rare.

Pomeţii prezintă o dispoziţie predominant intermediară, mai rar cu tendinţă parasagitală şi excepţional puternic frontalizată. Relieful lor este de regulă şters. Gonioanele nu sînt puternic dezvoltate, iar ramul orizontal este predominant oblică. Bărbia, bine conturată, este de obicei dreaptă sau proeminentă, mai rar retrasă.

Fanta palpebrală mijlociu de largă, mai rar largă şi excepţional îngustă, prezintă de obicei o direcţie rectilinie, mai rar uşor oblică.

Nasul este de cele mai multe ori foarte lung şi mijlociu de larg. Nasul lung şi mijlociu de lung se întîlneşte încă relativ frecvent, dar nasul scurt este excepţional. La fel şi nasurile largi şi foarte largi sînt rar întîlnite, cele înguste apărînd sporadic. Aceste caracteristici ale dimensiunilor nasului dau un indice nazal predominant leptorin. Categoria mezorină este slab reprezentată, cea hiperleptorină este şi mai rar întîlnită, categoriile camerină şi hipercamerină fiind absente. Media acestui indice este leptorină (63,56).

Forma spinării nasului este de cele mai multe ori convexă. Forma dreaptă este mult mai rar întîlnită, formele ondulată şi uşor concavă fiind

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

aproape excepționale. Rădăcina nasului este de cele mai multe ori mijlociu de înaltă și mijlociu de largă. Rădăcinile adîncite și rădăcinile înalte sînt mai rare, ca și rădăcinile înguste sau largi. Planșeul nazal este cel mai frecvent descendent, mai rar drept și excepțional ascendent. Aripile nasului sînt de obicei mijlocii, mai rar fine sau groase, acestea din urmă întîlnindu-se în special printre indivizii mai vîrstnici.

Urechile mari sînt foarte frecvent întîlnite, urmate ca frecvență de cele mijlocii, urechile mici fiind mult mai rare. Adeseori lobul urechii este voluminos și vîrful dezlipit.

Pigmentarea

Pigmentarea predominantă este cea dizarmonică, asociind părul brun cu irisurile de tip intermediar (55,73%). Combinația părului brun cu irisurile închise este întîlnită de două ori mai rar decît precedenta (23,76%), cea tot armonică a părului blond cu irisurile deschise fiind absentă. Combinația părului blond cu irisurile intermediare este excepțional întîlnită (un singur caz), combinațiile părului șaten cu irisurile deschise, precum și a părului șaten cu irisurile intermediare apărînd destul de rar.

Date tipologice

Studiul tipologic al fiecărui individ luat în ansamblul său, ne indică în primul rînd absența tipurilor neamestecate, toți indivizii cercetați prezentînd din acest punct de vedere un amestec de caractere.

Așa cum era și de așteptat în urma analizei făcute asupra caracterelor biometrice și somatoscopice ale seriei întregi, domină caracterele dinarice, ele intrînd în aproape toate combinațiile tipologice identificate. Al doilea loc îl ocupă, din acest punct de vedere, caracterele mediteranide, urmînd apoi, cu o intensitate și mai mică, cele nordice. Trebuie însă subliniat că nici elementele primului nici ale celui de-al doilea nu ajung nici pe departe la importanța aportului tipului dinaric. Elementele aparținînd tipului esteuropid și alpin sînt mult mai puțin frecvent întîlnite. Este interesant de notat și prezența unor rare elemente anatoliene (armenoide). Elementele monogoloide apar doar sporadic.

CONCLUZII

Cercetările noastre, care sperăm că constituie doar un început al studiilor antropologice asupra aromînilor, ne arată că atît din punctul de vedere al caracterelor izolate, biometrice și somatoscopice, cît și din punct de vedere tipologic, această mică grupare etnică se aseamănă în linii generale cu populația din țara noastră. În comparație însă cu relativ puținele date ce au fost publicate pînă acum asupra antropologiei populației contemporane din R. P. R. (unde multe regiuni au rămas încă necercetate din acest punct de vedere), aromînii din Albania par a prezenta o mai puternică influență mediteranidă și, în schimb, o mult mai redusă influență esteuropidă și alpină. Nu sîntem deocamdată în măsură să interpretăm situația constatată, aceasta necesitînd o extindere a cercetărilor antropologice atît în țară noastră, cît și în ceea ce privește aromînii. Pînă la noi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

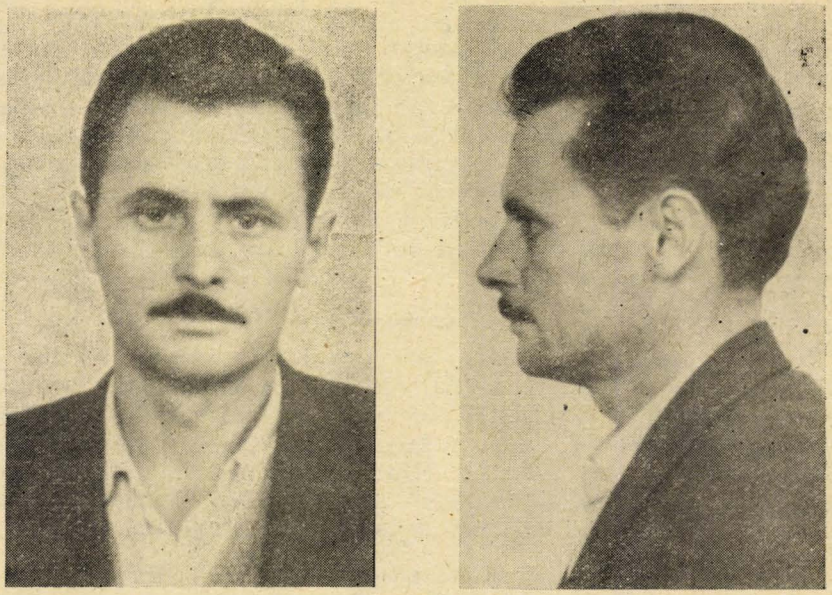

Fig. 1. — *Aromîn din Korcea* (n. 1917) (Cocea Cocio) din grupul castranioţilor Indice cefalic : 80,31. Indice vertico-longitudinal : 65,28. Indice vertico-transversal : 81, 29. Indice facial total : 83, 94. Indice facial superior : 56,20. Indice nazal : 57,14. Talia : 1724 mm. Culoarea părului : X. Culoarea ochilor : 8—7. Tipul antropologic : MN.

Fig. 2. — *Aromîn din Korcea* (n. 1930) (Spano Pandele)
Indice cefalic : 86,56. Indice vertico-longitudinal : 68,28. Indice vertico-transversal : 78,88. Indice facial total : 79,02. Indice facial superior : 51,74. Indice nazal : 61,40. Talia : 1700 mm. Culoarea părului : X. Culoarea ochilor : 10. Tipul antropologic : DM.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 3. — *Aromîn din Elbasan* (Buradan Ioachim, n. 1907)

Indice cefalic : 93,54. Indice vertico-longitudinal : 71,93. Indice vertico-transversal : 76,88. Indice facial total : 89,05. Indice facial superior : 56,93. Indice nazal : 63,79. Talia : 1525 mm. Culoarea părului : V. Culoarea ochilor : 13. Tipul antropologic : MD.

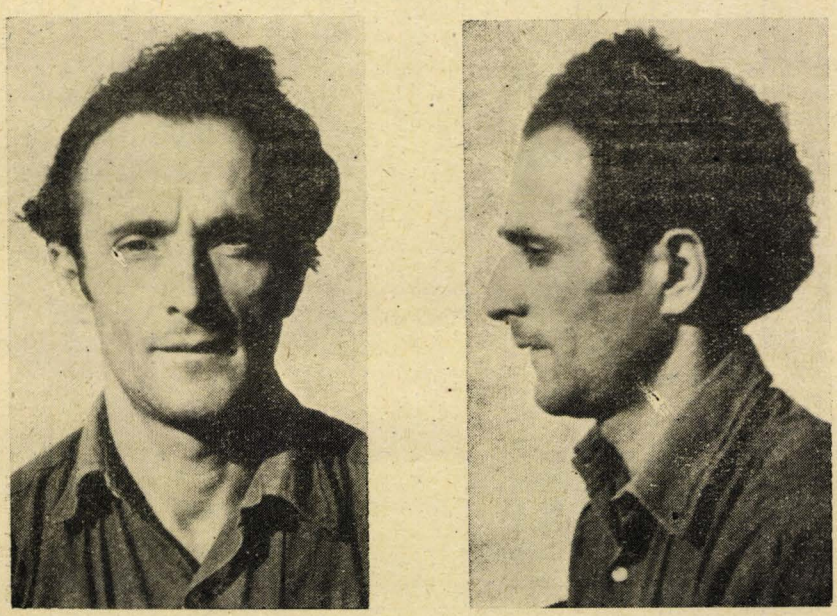

Fig. 4. — *Aromîn din Elbasan* (Paparusi Mihai, n. 1921)

Indice cefalic : 85,08. Indice vertico-longitudinal : 66,85. Indice vertico-transversal : 78,57. Indice facial total : 90,07. Indice facial superior : 56,02. Indice nazal : 52,54. Talia : 1602 mm. Culoarea părului : X. Culoarea ochilor : 7—8. Tipul antropologic : MD.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

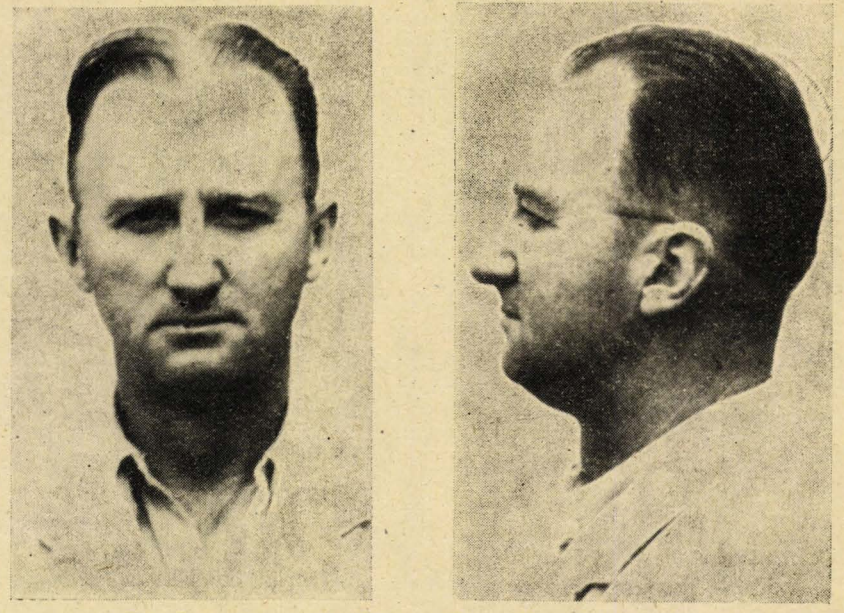

Fig. 5. — *Aromîn din Elbasan* (Popa Gheorghe, n. 1929)

Indice cefalic : 88,14. Indice vertico-longitudinal : 72,88. Indice vertico-transversal : 82,69. Indice facial total : 84,51. Indice facial superior : 54,93 Indice nazal : 53,23. Talia : 1670 mm. Culoarea părului : T. Culoarea ochilor : 2a. Tipul antropologic : ND.

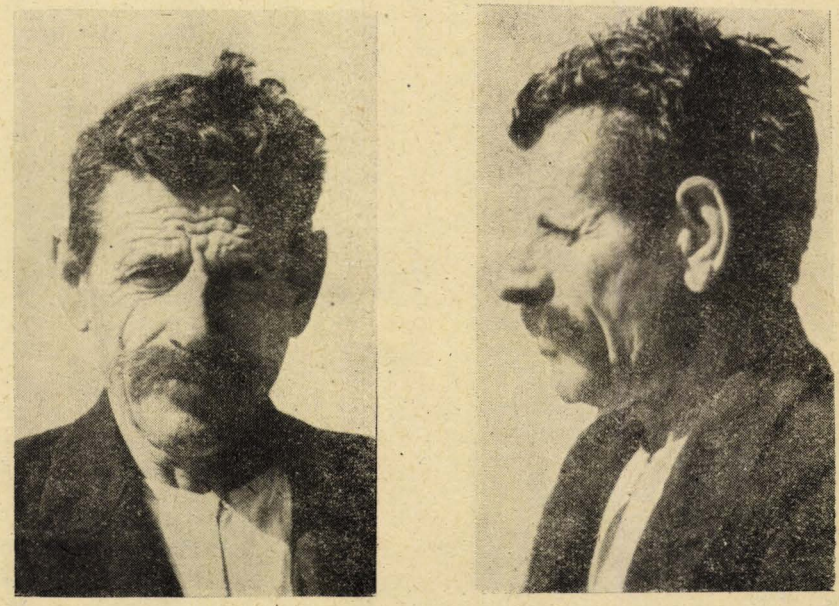

Fig. 6. — *Aromîn din Elbasan* (Becu Vasile, n. 1905)

Indice cefalic : 82,42. Indice vertico-longitudinal : 68,13. Indice vertico-trasversal : 82,67. Indice facial total : 90,65. Indice facial superior : 56,11. Indice nazal : 61,67. Talia : 1678 mm. Culoarea părului : X. Culoarea ochilor : 7—9. Tipul antropologic : DN.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

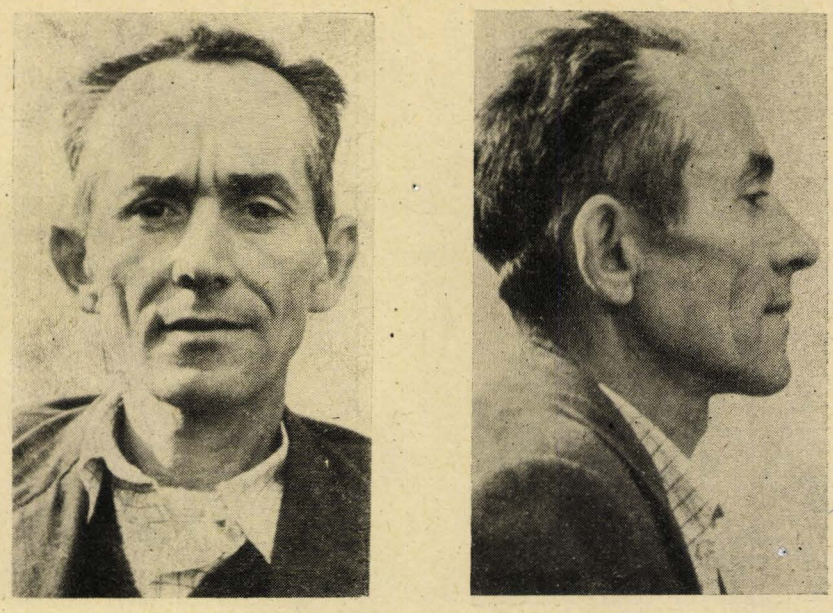

Fig. 7. — *Aromîn din Korcea* (Guși Tanase, n. 1912)
Indice cefalic : 85,64. Indice vertico-longitudinal : 70,17. Indice vertico-transversal : 81,94. Indice facial total : 89,04. Indice facial superior : 57,53. Indice nazal : 60,00. Talia : 1637 mm. Culoarea părului : W. Culoarea ochilor : 11—13. Tipul antropologic : DM.

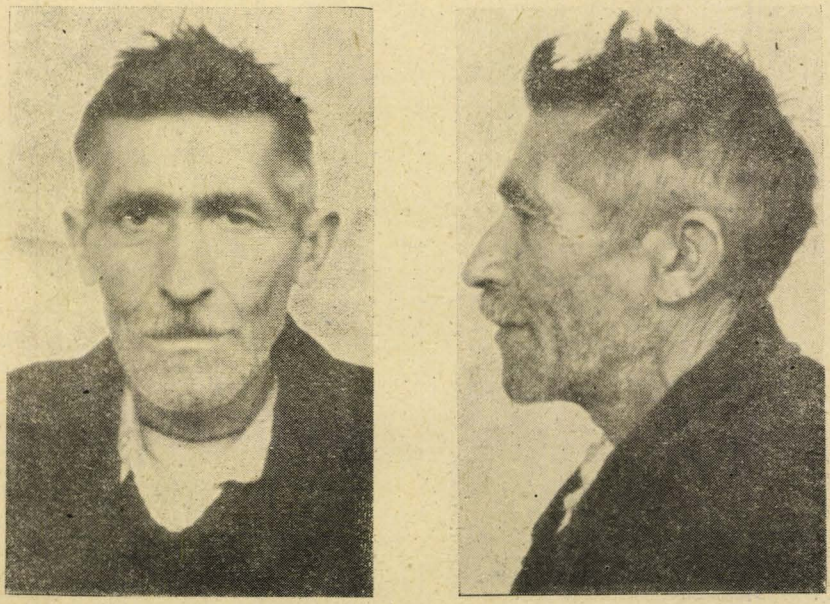

Fig. 8. — *Aromîn din Korcea* (Zguri Toma, n. 1906) (din grupul castranioților)
Indice cefalic : 78,42. Indice vertico-longitudinal : 65,79. Indice vertico-transversal : 83,89. Indice facial total : 90,00. Indice facial superior : 60,00. Indice nazal : 59,00. Talia : 1659 mm. Culoarea părului : W. Culoarea ochilor : 10—11. Tipul antropologic : DM.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

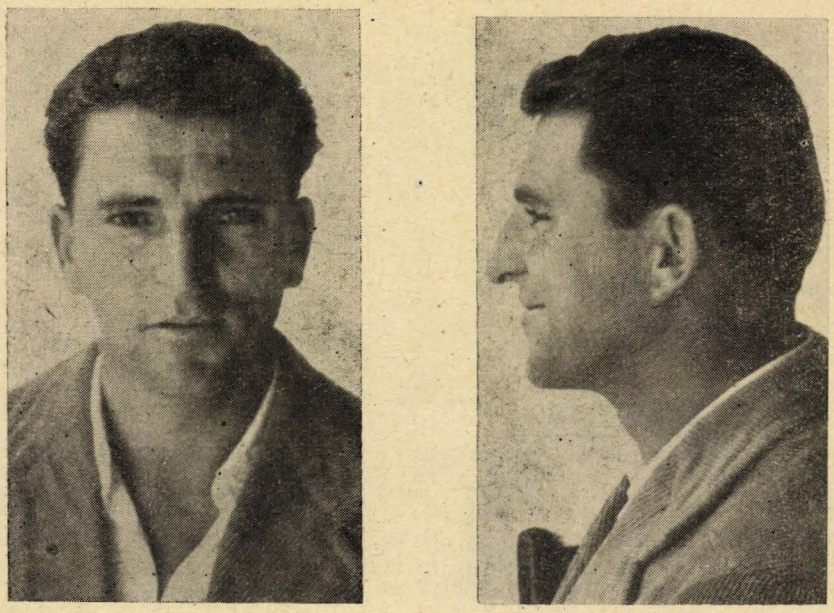

Fig. 9. — *Aromîn din Elbasan* (Biba Naum, n. 1924)
Indice cefalic : 81,91. Indice vertico-longitudinal : 68,62. Indice vertico-transversal : 83,77. Indice facial total : 89,44. Indice facial superior : 53,52. Indice nazal : 67,27. Talia : 1705 mm. Culoarea părului : U. Culoarea ochilor : 5. Tipul antropologic : DN (Arm.).

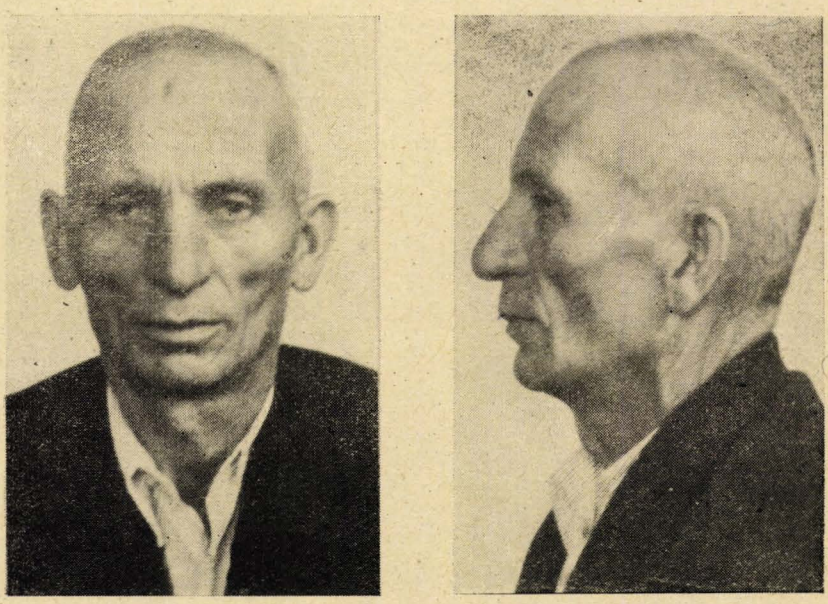

Fig. 10. — *Aromîn din Korcea* (Zeciu Ilie, n. 1905)
Indice cefalic : 85,42. Indice vertico-longitudinal : 70,83. Indice vertico-transversal : 82,93. Indice facial total : 84,31. Indice facial superior : 56,21. Indice nazal : 66,67. Talia : 1701 mm. Culoarea părului : T—U. Culoarea ochilor : 2a. Tipul antropologic : ND (Arm.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

concluzii, se poate însă admite că, în ceea ce privește aportul armenoid, el este de origine balcanică, atestînd că, cu tot genul de viață al aromînilor, care îi izola de populația înconjurătoare, s-au produs totuși unele amestecuri.

Tabelul nr. 1

Principalele date antropometrice referitoare la aromînii din Albania

Metrii	min mm	max mm	Media ± m	σ	V
Talia	1 432	1 815	1 654,40±0,36	5,82	3,81
Circumf. oriz. a capului	528	605	567,00±0,09	1,43	2,52
G-op	168	210	187,31±0,20	4,80	2,56
Eu-eu	145	170	156,59±0,30	4,94	3,15
Po-v	107	143	126,40±0,36	5,90	4,66
Ft-ft	98	118	107,69±0,28	4,67	4,33
Zy-zy	128	153	140,17±0,28	4,72	3,36
Go-go	94	126	107,59±0,32	5,35	4,97
N-gn	107	135	122,03±0,34	5,62	4,60
N-Sto	64	91	78,75±0,26	4,30	5,46
N-Sn	50	66	58,01±0,19	3,22	5,55
Sn-Sto	11	28	21,24±0,18	3,00	14,12
Al-Al	30	45	36,86±0,19	3,16	8,57
Indici					
cefalic	77,04	93,57	85,04±0,21	3,46	4,06
vertico-longitudinal	56,02	76,57	68,64±0,21	3,44	5,01
vertico-transversal	69,38	89,40	81,19±0,21	3,50	4,31
fronto-parietal	62,73	77,12	69,17±0,16	2,69	3,88
fronto-jugal	70,63	87,12	77,27±0,18	2,98	3,85
jugo-parietal	77,65	95,97	89,93±0,19	3,14	3,49
mandibulo-parietal	60,65	85,14	69,23±0,23	3,78	5,46
facial total	73,65	95,45	87,63±0,23	4,40	5,01
facial superior	44,13	77,14	56,94±0,24	4,04	7,09
nazal	49,21	81,48	63,86±0,39	6,48	10,14

BIBLIOGRAFIE

1. Deniker J., *La population de la Dalmatie*, Bull. et Mém. Soc. Anthr., Paris, 1886.
2. Hasluck M. M. a. Morant, G. M., *Measurements of Macedonian Men.*, Biometrika, 1929, **V**, *21*.
3. Miskiewicz B., *Anthropologische Struktur der Mazedonischen Bevölkerung.*, Mat. i. Prace Antropologiczne, 1961, *62*.
4. Поляков А. Н., *Проблемы антропогении Греции в связи с Этногенезом ее народа*. Moscova, 1960.
5. Schade H., *Anthropologische Untersuchungen in Ostmazedonien und Krusevo*, Anthrop. Anz. 1958, **22**, *3—4*.
6. Schuck A., *Ueber die Istro-Rumänen*, Mitt. Anhrop. Gesell. Wien., 1913, **XLIII**.
7. Vram, U., *Su alcuni caralteri antropologici dei Cicci*, Boll. Soc. Adriatica di Sc. Nat. in Trieste, 1903, **XXI**.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

REPARTIȚIA TERITORIALĂ A COMPLEXULUI PIGMENTAR ASOCIAT AL POPULAȚIEI REGIUNILOR OLTENIA ȘI HUNEDOARA

DE

H. DUMITRESCU, MARTA CIOVÎRNACHE, TATIANA MACOVEI și R. CĂNCIULESCU

Cercetările antropologice efectuate în cursul anilor 1954—1964 de colectivul Secției de antropologie contemporană, folosind metoda investigațiilor de tip complex în scopul definirii tipului fizic al populațiilor de pe teritoriul R. P. R., au prilejuit faptul ca o dată cu strîngerea unui important material antropologic informativ să se ajungă și la unele concluzii care să permită cartografierea pe harta țării a acestor caractere antropologice.

Într-o lucrare anterioară [1] au fost prezentate rezultatele privind aspectul unuia dintre componentele complexului pigmentar : culoarea ochilor. În lucrarea de față prezentăm în completare, o dată cu aspectul culorii ochilor, și pe acela al culorii pielii și părului, modul lor de asociere, precum și variațiile regionale ale acestui complex pigmentar.

Este vorba de o populație care în regiunea Hunedoara se află pe un teritoriu cuprins între $46^{\circ}\,15'$—$46^{\circ}\,20'$ latitudine nord și $22^{\circ}\,22'$—$23^{\circ}\,57'$ longitudine est, iar pentru Oltenia de o populație de pe teritoriul cuprins între $43^{\circ}\,40$ și $45^{\circ}\,32'$ latitudine nord și între $22^{\circ}\,27'$ și $24^{\circ}\,50'$ longitudine est.

Din literatura de specialitate străină citățm cartografierea aspectului culorii ochilor pe teritoriul țării noastre de către H. Fleischhacker (1) pe o hartă reprodusă și de M. Schaeffer (2) și unde teritoriul regiunilor care fac obiectul studiului de față figurează ca o zonă de interferență între cele două culori extreme : culoarea deschisă a ochilor cu cea închisă.

Lucrarea de față este o contribuție și o completare în același timp a unor fapte pînă în prezent cunoscute doar parțial asupra aspectului complexului pigmentar al populației raportat la teritoriul locuit.

---

[1] H. Dumitrescu și R. Cănciulescu, *La couleur des yeux et la structure de l'iris dans deux régions de la R. P. Roumanie, Hunedoara et Olténie,* comunicare la cel de-al VII-lea Congres internațional de antropologie și etnologie, Moscova, 3—10 august 1964.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

METODE ŞI TEHNICĂ

Lucrarea de faţă cuprinde un număr de 2 892 de bărbaţi şi de femei în vîrstă între 21 şi 55 de ani

Pentru culoarea irisului a fost folosită trusa Martin-Schultz, pentru culoarea părului trusa Martin-Saller, iar pentru notaţia pielii notaţia vizuală a culorii din şanţul intermediar sub mamar şi regiunea epigastrică, o dată cu aspectul general al pielii. S-a folosit pentru notarea culorii irisului patru culori: albastru-cenuşiu, care reprezintă nuanţa deschisă, verde pentru culoarea intermediară şi căprui-închis-negru pentru nuanţa închisă.

REZULTATE

În cercetările efectuate pînă în prezent analiza procentuală a culorii irisului ne arată — atît pentru regiunea Hunedoara, cît şi pentru Oltenia — o frecvenţă marcată a culorii verzui (intermediară), un procent care variază între 42,7 şi 48,0, unele din sate atingînd un procent mai ridicat decît 50,0 în Hunedoara şi un procent de 42,7 — 47,9 în Oltenia. Acestui fond uniform de culoare i se asociază un procent însemnat de culoare castanie a părului şi o culoare mai deschisă a pielii în regiunea Hunedoara, pe cînd în Oltenia acestei culori verzui a irisului i se asociază o culoare castaniu închis a părului şi o nuanţă de un alb-gălbui mai închis a pielii (graficele nr. 1 şi nr. 2).

Procentul de culoare deschisă a irisului în Hunedoara se asociază cu o culoare mai deschisă a părului şi a pielii, nuanţele de ochi albaştri şi păr blond fiind bine asociate cu un procent de 0,63. În Oltenia, asociaţia aceasta este mai slabă (0,09). Se remarcă un procent destul de ridicat de complex pigmentar (iris şi păr) discordant pentru Hunedoara.

În Oltenia, culoarea închisă a irisului (căprui-negru) se asociază cu o nuanţă de culoare închisă a părului (castaniu închis şi negru) şi o nuanţă mai închisă a pielii.

În ansamblul său, din punctul de vedere al complexului pigmentar, populaţiile acestor două regiuni se aseamănă între ele prin fondul comun al prezenţei culorii intermediare de iris, păr şi piele cu un procent ce trece uneori de 50,0, iar pentru rest se deosebesc între ele prin procentul mai ridicat al nuanţelor de culori deschise pentru Hunedoara şi de culori mai închise pentru Oltenia. Pe hartă această zonă a complexului pigmentar închis de pe teritoriul oltenesc se opreşte în zona muntoasă a Carpaţilor Meridionali.

Prezenţa nunaţelor de culori închise pe teritoriul oltenesc se datoreşte amestecului în mai mare măsură cu elementul mediteranid, iar în regiunea Hunedoara amestecului cu elementul nordic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

COMPLEXUL PIGMENTAR

IRIS-PĂR-PIELE
IN REGIUNILE
HUNEDOARA şi OLTENIA
TOTAL ♂+♀

IRISUL
- Albastru
- Cenuşiu
- Verzui
- Căprui

PĂRUL
- Blond
- Castaniu
- Castaniu negru
- Negru

PIELEA
- Albă
- Alb-gălbuie
- Alb-brună
- Brună

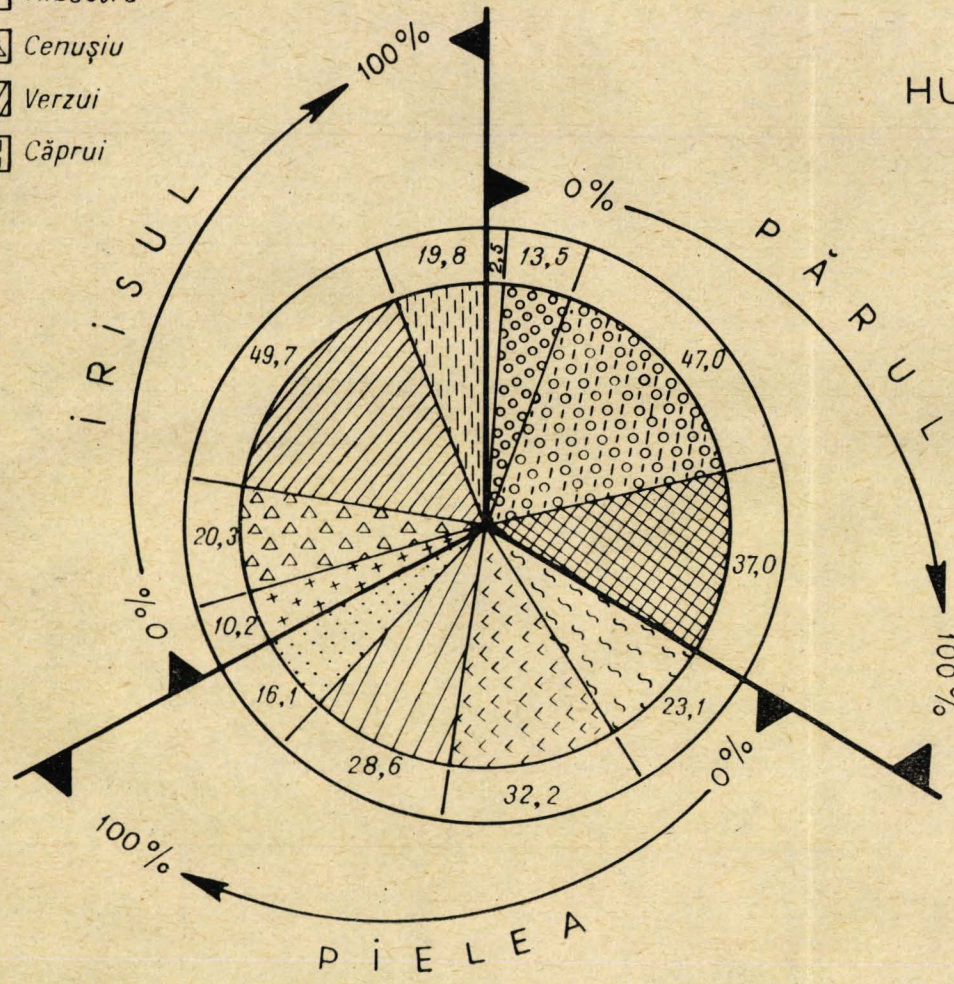

Reg. HUNEDOARA

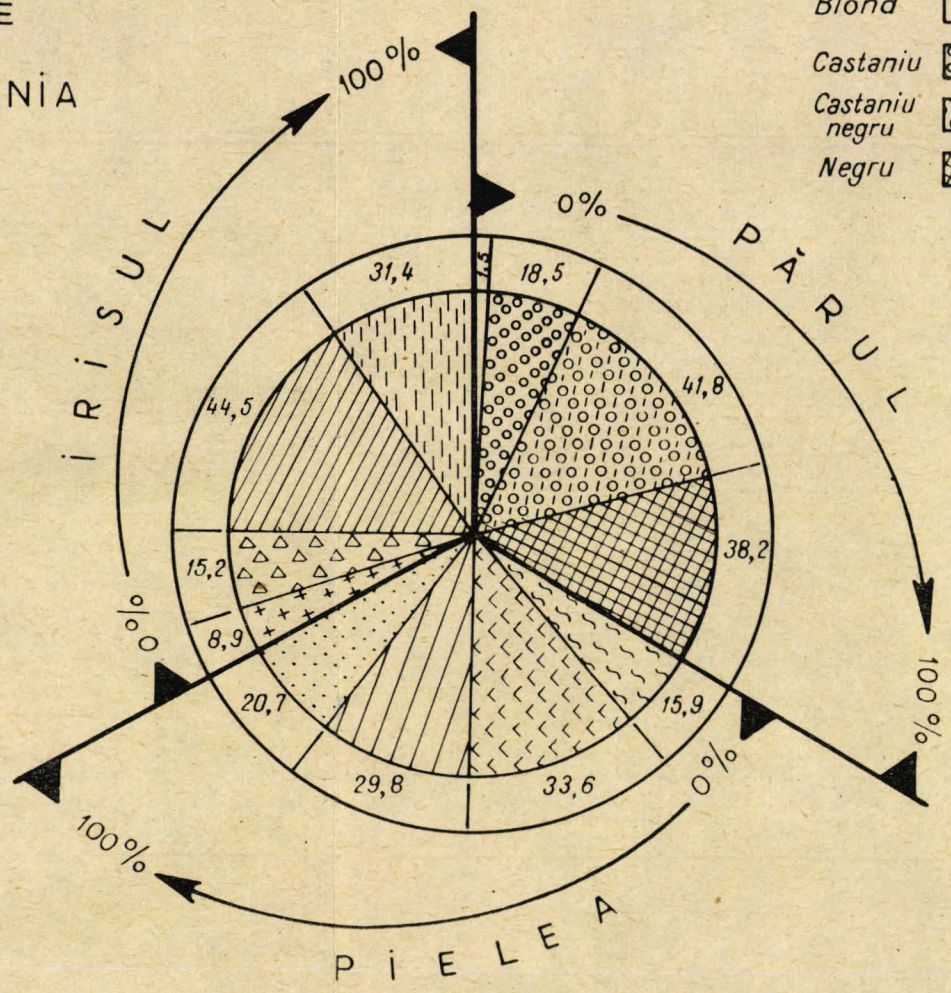

Reg. OLTENIA

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Vom reveni cu noi date de îndată ce vor fi încheiate și cercetările în curs de efectuare în zona litoralului danubian al Olteniei.

BIBLIOGRAFIE

1. FLEISCHHACKER H., *Das Auge der Rassen und Volker*, Stadium Generale, 13, 553—576, 1960.
2. MARTIN—SALLER, *Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstollung*, Stuttgart, G. Fischer, 1957—1961.
3. SCHAEFFER M., *Augenfarbe und Irisstruktur*, De Genetica Medica, Edit. Inst. Gregorio Mendel, Roma.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

VARIABILITATEA SULCUSULUI PALMAR TRANSVERS LA COREENII DIN NAMPHO

DE

MARTA DUMITRESCU-CIOVÎRNACHE şi PETRE FIRU

Palma umană prezintă în mod normal o serie de linii sau şanţuri cu direcţie transversală şi verticală (fig. 1), Pöch (2) şi Würth (6), în cercetările efectuate pe embrionii umani, arată apariţia liniilor principale palmare în cursul vieţii intrauterine, şi anume începînd din a 3-a lună şi desăvîrşindu-se pînă în luna a 6-a.

Prima, ca apariţie, este notată linia F_1 şi ceva mai tîrziu liniile F_2 şi F_3, care pot apărea fie concomitent, fie la scurt interval.

În cercetările mai recente, Wendt (5), ocupîndu-se în special de studiul liniilor palmare secundare în concordanţă cu studiile efectuate de alţi cercetători, arată variabilitatea legată de sex a acestor linii, precum şi aceea foarte probabilă legată de vîrstă. Wendt mai atrage atenţia şi asupra factorilor exogeni, ca de exemplu profesiunea, care ar influenţa într-un anumit fel aspectul acestor linii palmare ; el insistă asupra faptului că variabilitatea liniilor palmare trebuie privită şi explicată prin influenţele concomitente ale factorilor ereditari şi de mediu.

În anumite cazuri, trei din liniile palmare transversale (fig. 2) pot fi înlocuite numai cu două (fig. 3 A şi B), şi anume liniile de flexiune a policelului şi o linie transversală denumită linie simiană sau sulcus palmar transvers.

În antropologie, sulcusul palmar transvers prezintă o importanţă majoră, atît din punct de vedere al variabilităţii sale inter- şi intrarasiale, cît şi din punct de vedere al asociaţiei dintre acest caracter şi calităţi psihice bine definite (după Walter).

Cercetările privind variabilitatea şi transmiterea ereditară a sulcusului transvers palmar prezintă o diversitate de opinii, unii cercetători susţinînd ereditatea acestui caracter — Steffens (3), Pöch (2), Würth (6) — ; alţii, ca M. Weninger şi Tilhner, citaţi după Walter (4), ajung la concluzia că pot exista şi forme ereditare şi neereditare ale sulcusului transvers.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

O concluzie definitivă în această problemă pînă în momentul de faţă nu este posibilă.

În 1957, Walter, în lucrarea *Zur inter und intrarassischen Häufigkeit der Vierfingerfurche*, prezintă sinteza datelor referitoare la variaţiile

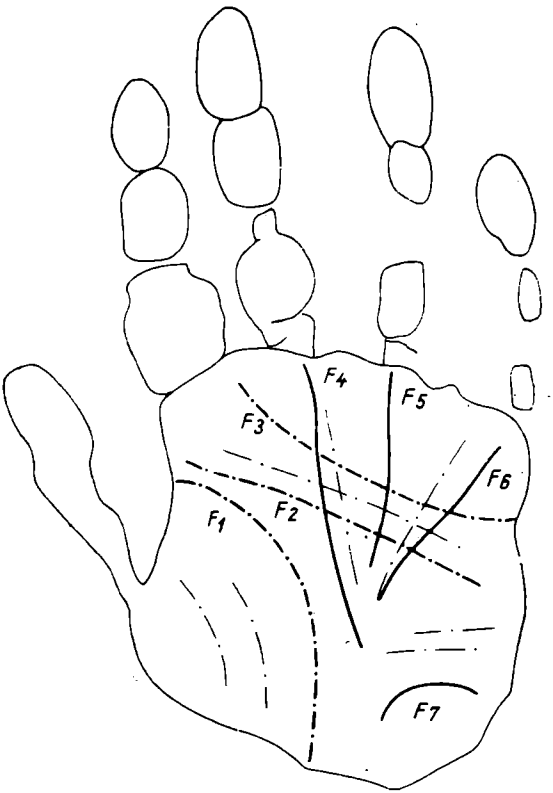

Fig. 1. — Reprezentarea schematică a liniilor palmare la om după Wendt : F_1 = plica de flexiune a policelului ; F_2 = plica de flexiune a celor 5 degete ; F_3 = plica de flexiune a celor 3 degete ; F_4 = plica de flexiune a mediusului ; F_5 = plică de flexiune a inelarului ; F_6 = plica de flexiune a auricularului ; F_7 = plica de flexiune a hypotenară.

etnice ale acestui caracter, precum şi cele legate de sex şi de mîna considerată. De asemenea sînt expuse în lucrare şi rezultatele privind variaţiile acestui caracter în legătură cu starea socială şi incidenţa sulcusului transvers palmar în anumite boli.

În lucrarea de faţă vom prezenta variaţiile sulcusului transvers palmar la populaţia coreeană din regiunea Nampho, Coreea de nord.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

MATERIAL ŞI TEHNICĂ

În lucrare au fost studiate amprentele palmare ale unui număr de 194 de coreeni, din care 107 sînt de sex masculin şi 87 de sex feminin.

După vîrstă, subiecţii studiaţi sînt astfel repartizaţi :

Vîrsta	Bărbaţi	Femei	Total
8 ani	33	30	63
16 „	27	30	57
adulţi	47	27	74

Amprentele au fost recoltate după tehnica obişnuită, cu cerneală tipografică, de către unul din noi (P. Firu) în anul 1956.

Deoarece între aspectul normal al celor 3 linii transversale şi aspectul clasic al sulcusului transvers există forme intermediare, am adoptat în lucrarea de faţă clasificarea lui Kherumian, citat după Maria S. de Almeida Santos (1), în care se deosebesc următoarele forme :

Forma intermediară tip 1 (fig. 4), în care există o anastosmoză transversală care leagă pe F_3 cu F_2.

Forma intermediară tip 2 (fig. 5), în care anastosmoza dintre F_3 şi F_2 este mult mai puternică, ea fiind situată mai transversal şi forma clasică de sulcus transvers (fig. 3 A şi B).

Din materialul studiat lipsesc datele necesare pentru a face o clasificare a subiecţilor cercetaţi în funcţie de profesiunea exercitată.

REZULTATE

Repartiţia procentuală a sulcusului transvers palmar şi a tipurilor intermediare după vîrstă, sex şi lateralitate la populaţia coreeană din Nampho este redată în tabelul nr. 1.

Din analiza acestui tabel constatăm :

Forma cea mai frecvent întîlnită pe materialul cercetat este forma intermediară de tip 1 ; forma intermediară de tip 2 şi sulcusul transvers arată procente apropiate, însă în timp ce femeile prezintă mai frecvent sulcusul palmar transvers, la bărbaţi situaţia este inversată.

Dacă se analizează variabilitatea formelor intermediare şi a celor clasice ale sulcusului palmar transvers în funcţie de vîrstă, se constată în special la seria masculină pentru forma clasică a sulcusului transvers, ca şi pentru forma intermediară de tip 1 o frecvenţă mai accentuată la vîrsta de 8 şi 16 ani, comparativ cu vîrsta adultă.

De asemenea, se constată la seria masculină din Nampho — comparativ cu seria feminină — o frecvenţă mai ridicată de forme intermediare şi clasice ale sulcusului transvers, şi acesta îndeosebi pentru formele intermediare.

În privinţa localizării formelor cercetate la mîna dreaptă, stîngă sau simetric, se remarcă absenţa cazurilor de simetrie, atît la bărbaţi, cît şi la femei, din categoria de forme intermediare de tip 2. În general, variaţiile procentuale privind localizarea formelor intermediare şi clasice de sulcus palmar transvers sînt reduse. Cazurile de simetrie şi de localizare

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul

Repartiția procentuală a sulcusului transvers palmar și a tipurilor interme

Vîrsta	Sexul	Nr. indivizi	Forma intermediară tip 1			
			Dreapta	Stînga	Simetrie	Total
8	B	33	1 3,03±2,5	2 6,05±4,1	4 12,12±5,6	7 21,33±7,1
	F	30	0 —	1 3,33±3,2	1 3,33±3,2	2 6,66±4,5
16	B	27	2 7,40±5,0	2 7,40±5,0	3 11,11±6,0	7 25,92±8,4
	F	30	1 3,33±3,2	2 6,66±4,5	0 —	3 10,0 ±5,4
Adulți	B	47	0 —	2 4,25±2,9	1 2,12±2,0	3 6,37±3,5
	F	27	1 3,70±3,6	0 —	1 3,70±3,6	2 7,40±5,0
Total	B	107	3 2,80±1,5	6 5,60±2,2	8 7,47±2,8	17 15,88±3,6
	F	87	2 2,29±1,6	3 3,44±1,9	2 2,29±1,6	7 8,07±2,9
Total	B+F	194	5 2,56±1,1	9 4,62±1,5	10 5,12±1,5	24 12,36±2,3

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

nr. 1

diare după vîrstă, sex și lateralitate la populația coreeană din Nampho

Forma intermediară tip 2				Sulcus transversalis			
Dreapta	Stînga	Simetrie	Total	Dreapta	Stînga	Simetrie	Total
3 9,09±5,0	2 6,05±4,1	0 —	5 15,15±6,2	1 3,03±2,5	2 6,05±4,1	2 6,05±4,1	5 15,15±6,2
0 —	2 6,66±4,5	0 —	2 6,66±4,5	1 3,33±3,2	1 3,33±3,2	1 3,33±3,2	1 10,0 ±5,4
0 —	2 7,40±5,0	0 —	2 7,40±5,0	1 3,70±3,6	1 3,70±3,6	1 3,70±3,6	3 11,11±6,0
1 3,33±3,2	1 3,33±3,2	0 —	2 6,66±4,5	0 —	0 —	1 3,33±3,2	1 3,33±3,2
4 8,51±4,0	2 4,25±2,9	0 —	6 12,76±4,8	0 —	0 —	1 2,12±2,0	1 2,12±2,0
0 —	0 —	0 —	0 —	0 —	1 3,70±3,6	1 3,70±3,6	2 7,40±5,0
7 6,50±2,3	6 5,60±2,2	0 —	13 12,14±3,1	2 1,86±1,3	3 2,80±1,5	4 3,73±1,8	9 8,41±2,3
1 1,14±1,9	3 3,44±1,9	0 —	4 4,59±2,2	1 1,14±1,1	2 2,29±1,6	3 3,44±1,9	6 6,89±2,7
8 4,12±1,4	9 4,62±1,5	0 —	17 8,76±2,0	3 1,54±0,88	5 2,56±1,1	7 3,63±1,9	15 7,73±1,9

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

Frecvența sulcusului transvers palmar la rasa mongolidă

	Bărbați		Femei		Bărbați + Femei		Autorii	Observații
	Nr. indivizi	% ± m	Nr. indivizi	% ± m	Total indivizi	% ± m		
Mongolizi America								
1. Eschimoși	112	5,9 ± 2,2	26	5,0 ± 4,3	138	5,4± 1,9	Abel Lestrange	Citat după Walter, 1957
2. Indieni (Quito)	151	8,6 ± 2,3	167	3,6 ± 1,4	318	6,0± 1,3	Santiana	,,
3. Guayaci					42	7,1± 3,9	Mayntzus Qetting	,,
4. Yupa					13	15,4±10,0	Geipel	,,
Mongolizi Asia								
1. Mangyanii	25	4,0 ± 3,9	3	33,3±27,2	28	7,2± 4,9	M. Weninger	,,
2. Igorotii	14	21,4±11,0	15	—	29	10,4± 5,7	,,	,,
3. Chinezi	100	14,0± 3,4			100	14,0± 3,4	King	,,
4. Ilokano	7	—	13	23,1 ±11,7	20	15,0± 6,5	M. Weninger	,,
Total 1, 2 și 4	46	8,9 ± 4,2	31	13,1 ± 6,0	77	10,4± 3,5	,,	,,
Coreeni Nampho	107	8,41±2,3	87	6,89± 2,7	194	7,73± 1,9	M. Dumitrescu și P. Firu	,,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

la mîna stîngă par a fi mai frecvente decît cele localizate la mîna dreaptă pentru forma intermediară de tip 1 şi pentru sulcusul transvers clasic.

Comparativ cu rezultatele cercetărilor privind variabilitatea sulcusului transvers la rasa mongolidă (tabelul nr. 2), coreenii din Nampho se înscriu în limitele variabilităţii acestui caracter la rasa mongolidă.

DISCUŢIA REZULTATELOR ŞI CONCLUZII

Materialul privind variabilitatea sulcusului transversal palmar la populaţia coreeană din Nampho arată — în concordanţă cu cercetările lui Steffens (3), Walter (4) şi alţii — o frecvenţă mai accentuată a acestui caracter la seria masculină, comparativ cu cea feminină, cu toate că nu am obţinut şi confirmarea statistică a diferenţelor observate.

Variaţiile procentuale dreapta-stînga şi simetrice ale localizării sulcusului palmar transvers pe materialul cercetat nu sînt confirmate statistic; faptul că numai pe unele materiale (Steffens) s-a obţinut confirmarea statistică a unei frecvenţe mai accentuate a acestui caracter la mîna dreaptă comparativ cu stînga necesită încă dovezi, după cum opiniază Walter.

Constatarea noastră că la seria masculină a coreenilor din Nampho frecvenţa sulcusului palmar transvers este mai crescută la vîrsta de 8 şi 16 ani, comparativ cu cea a adultului, de asemenea, nu poate fi susţinută din punct de vedere statistic, observaţia trebuind să fie verificată pe o serie mai numeroasă.

Comparativ cu frecvenţele procentuale ale sulcusului palmar transvers la alte grupuri etnice din cadrul rasei mongolide (tabelul nr. 2) coreenii din Nampho se înscriu în aria de variabilitate a acestui caracter la rasa mongolidă, diferenţele procentuale constatate în interiorul rasei nefiind confirmate statistic.

BIBLIOGRAFIE

1. Almeida Santos M., *O sulco transverso nos portugueses contribucioss para a estudo da antropologia portuguesa*, vol. VII, fasc. 3, Coimbra, 1960.
2. Pöch, H., *Über handlinien*, Mitt Anthrop. Ges. Wien, 1925, **55**, 133—159.
3. Steffens, C., *Zur Häufigkeit und Vererbung der Vierfingerfurche*, Homo, 1953, **4**, 126—129.
4. Walter H., *Zur inter-und intrarassischen Häufigkeit der Vierfingerfurche*. Homo, 1957, **7**, *1*, 26—34.
5. Wendt G., *Untersuchungen an den Handfurchen des Menschen*, Homo-Bericht über die 6 Tagung der Deutschen Geselschaft für Anthropologie in Kiel, 1958, **30**, *7* bis. *2. 8*, 276—277.
6. Würth A., *Die entstehung der Beugefurchen der Menschlichen Hohlhand*, Zschr., Morph. Anthrop., 1937, **36**, 187—214.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

DISTRIBUȚIA FACTORILOR SANGUINI ȘI SENZITIVI LA POPULAȚIA DIN MICROREGIUNEA MUNCEILOR MUREȘULUI REG. HUNEDOARA

DE

MARIA TIBERA-DUMITRU

Ancheta medico-antropologică a fost terminată în 1961 cu cercetările întreprinse în microregiunea Munceii Mureșului. Aceasta este reprezentată prin populația de pe valea Crișului Alb din comuna Blăjeni și satele vecine, care alcătuiesc Blăjenii de pe Valea Crișului Alb.

Prin situația lor geografică destul de izolată și prin modul de viață mai caracteristic, locuitorii acestor sate sau crînguri, alcătuiesc o ramură mică, a moților — locuitori ai munților Apuseni —, și anume moții crișeni, spre deosebire de moții arieșeni, care locuiesc între cele două Arieșuri.

Satele se caracterizează prin împrăștierea locuințelor pe dealurile înconjurătoare, ele răsfirîndu-se pe distanțe de km.

Interesul antropologic provine din izolarea geografică a acestor sate, neamestec cu alte naționalități conlocuitoare și cu foarte puține elemente venite din alte regiuni ale țării. Caracteristica principală o constituie gradul de endogamie intrasatală și intraregională.

Pe materialul nostru, din 463 de indivizi originari din com. Blăjeni, 9,5% au în ascendența lor un individ din satele învecinate (Stănija, Buceș etc.), 5,4% din raioanele învecinate (Turda, Cîmpeni) și doar 1,9% din regiuni mai îndepărtate (Iași, Craiova). Datorită strînselor legături matrimoniale atît în interiorul crîngurilor de pe valea Crișului Alb, cît și cu cele cîteva sate situate la marginea acestei văi, materialul a fost studiat global, prezentînd doar în tabel frecvențele obținute pentru fiecare sat pentru a se putea urmări cu aproximație tendința către care se orientează faciesul serologic, deoarece numărul cercetat nu este suficient de mare pentru a putea fi luat în considerație.

Pentru determinările faciesului serologic am avut la dispoziție 571 de indivizi, 463 din com. Blăjeni și crîngurile care o alcătuiesc și restul din satele vecine cu care au legături matrimoniale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Grupele examinate şi tehnica de lucru nu diferă de lucrările anterioare din regiunea Hunedoara. Serurile test ne-au fost furnizate de Centrul de hematologie din Bucureşti.

Pentru sistemul A B O populaţia de pe valea superioară a Crişului Alb nu diferă de rezultatele obţinute de celelalte cercetări din reg. Hunedoara. De exemplu, grupa sanguină A obţine o frecvenţă medie de 42,3% (vezi tabelul nr. 1). În Ţara Haţegului frecvenţa este 44,2%, în ţinutul Pădurenilor 42,9%, Mărginime 44,3% şi şesul Mureşului 44,3%. Frecvenţa grupei B este asemănătoare cu frecvenţa întîlnită în zonele vestice ale reg. Hunedoara, cu un procent mai mare de grup B (15—17%). În microregiunile estice, prezintă un procent mai redus (12—13%), diferenţele nefiind însă semnificative statistic. De exemplu, faţă de Galda, testul de semnificaţie este egal 2,63 < 3. Nici frecvenţa grupei O (34,9%) nu diferă de rezultatele din celelalte microregiuni, unde frecvenţa variază între 34 şi 39%. Grupa AB obţine 4,7 procente.

Din comparaţia efectuată cu celelalte microregiuni ale reg. Hunedoara nu se observă diferenţe semnificative statistic. Diferenţele de frecvenţă nu par să fie decît fluctuaţii aleatorii. Blăjenii, fiind o populaţie pronunţat endogamă, se apropie foarte mult de ţinutul Pădurenilor şi Ţara Haţegului (Nucşoara), unde se întîlneşte acest fenomen.

Faţă de cercetările anterioare asupra moţilor din munţii Apuseni (valea Ierii, Turda etc.), se obţin diferenţe nesemnificative (vezi tabelul nr. 2), cu excepţia moţilor dintre Arieşe care sînt consideraţi de majoritatea cercetătorilor ai acestei regiuni, ca adevăraţi moţi constituind o unitate biogeografică (Russu-Abrudeanu).

Din tabelul comparativ al frecvenţelor relative se observă diferenţa semnificativă statistic care provine din creşterea foarte mare a grupei A la moţii arieşeni (52,8%), testul de semnificaţie fiind 15,411, pentru n = 3, probabilitatea fiind mai mică decît 0,01, şi prin diminuarea relativă a grupei O, pentru care însă testul T este 2,979 < 3, deci cele două populaţii de moţi din punct de vedere serologic sînt diferite.

Moţii Blăjeni, predominînd dinaro-alpinii, sînt o populaţie de statură mai înaltă, brahi- şi hiperbrahicefali, complex pigmentar discordant cu păr de culoare închisă şi ochi intermediari, leptorini (1), grupele sanguine predominante fiind A, O şi B, pe cînd moţii arieşeni, predominant alpino-nordici, sînt de statură mai mică, complex pigmentar discordant, cu păr de culoare închisă şi ochi de culoare deschisă, mezocefali, mezo- către leptorini, grupul sanguin predominant fiind A. Deci şi pe plan antropologic este vorba de două tipuri diferite cu toată apropierea geografică.

Acestea s-ar putea explica prin clasificarea făcută de I. Papahagi pentru populaţia de moţi, şi anume moţi şi mocani. Moţii se pot subdiviza în două categorii: moţii propriu-zişi care se ocupă cu industria lemnului şi prezintă fenomenul rotacismului, cum sînt moţii arieşeni şi minerii sau băieşii din împrejurimile Abrudului, în care intră şi blăjenii cercetaţi de noi. Aceştia au fost formaţi dintr-o populaţie alogenă şi s-au contopit în decursul vremii cu populaţia autohtonă. Moţii dintre Arieşuri constituie o unitate etnică biogeografică care prin neamestecul cu alte naţionalităţi au păstrat mai bine caracteristica lor primitivă. O frecvenţă similară

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

pentru grupa A, ca cea obţinută la moţii arieşeni, se obţine în 1936 în comuna Avram-Iancu (54,7), în com. Şanţ-Năsăud (60,2) şi la Fundul Moldovei (49,5).

Tabelul nr. 1

Frecvenţa sistemului A B O

Localitatea	Nr.	A_1	A_2	B	O	A_1B	A_2B
Blăjeni	173	77 44,5±3,8	9 5,2±1,7	29 16,8±2,8	50 28,9±3,4	6 3,5±1,4	2 1,2±0,8
Plai	79	29 36,7±5,4	6 7,6±2,9	13 16,7±4,6	24 30,4±5,2	6 7,6±2,9	1 1,3±1,2
Obîrşia Sălătruc	66	21 31,7±5,7	2 3,0±2,1	12 18,1±4,6	29 43,8±5,9	—	2 3,0±2,1
Vulcan	41	12 29,3±7,1	1 2,4±0,7	7 17,1±5,8	15 36,6±6,5	5 12,2±5,1	1 2,4±0,7
Total	359	139 38,7±2,5	18 5,0±1,2	61 16,9±1,9	118 32,9±2,5	17 4,7±1,1	6 1,7±0,6
Criş	104	46 44,2±4,8	4 3,9±1,9	11 10,6±3,1	41 39,4±4,8	2 1,9±1,3	—
Sate vecine	108	28 25,9±4,2	5 4,6±0,6	28 25,9±4,2	40 37,1±4,6	5 4,6±0,6	2 1,9±0,4
Total	571	213 37,3±2,0	27 4,7±0,8	100 17,5±1,6	199 34,9±1,9	24 4,2±1,8	8 1,4±0,5

Tabelul nr. 2

Tabel comparativ

Localitatea	Nr.	A	B	O	AB	Testul de semnificaţie	Autor
Moţii arieşeni	924	488 52,8	136 14,7	254 27,5	46 4,9	$T_A=4,05$ $T_0=2,979$ $x^2=15,411$ $n=3$ $P<0,01$	Papilian-Velluda
Turda	1 914	896 46,8	335 17,5	555 28,9	128 6,7	$T_0=2,92$ $x^2=9,681$ $n=3$ $P<\frac{0,05}{0,02}$	Preda Ludu
Valea Ierii	2 032	933 45,9	339 16,7	623 30,7	137 6,7	$x^2=3,913$ $n=3$ $P<\frac{0,30}{0,20}$	Rîmneamţu

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Celelalte grupe sanguine nu au fost cercetate la moții arieșeni.

Corelarea grupelor sanguine A B O cu tipul antropologic predominant la Blăjeni, nu ne arată diferențe față de media generală. Se observă o frecvență ușor crescută de elemente esteuropide la indivizii de grup B și de elemente mediteranide la cei de grup O și B, fără ca aceste diferențe să fie semnificative $T = 1{,}09 < 3$.

Pentru subgrupele A_1, A_2, menționăm frecvența mai scăzută a subgrupei A_2 (11,2% din totalul grupei A) față de cercetările anterioare din Hunedoara, care obțin valori mai crescute (11,8—31,1).

Sistemul MN realizează o frecvență relativă de 30,99 procente pentru factorul M, care se înscrie în aria de variație întîlnită în regiunea Hunedoara (23,5% șesul Mureșului—31,3% Țara Hațegului), blăjenii fiind situați către limita maximă a acestei arii.

Frecvența factorului N este mai uniform repartizată pe cuprinsul regiunii Hunedoara, ea variind între 16,7 (Țara Hațegului) și 22,8% (șesul Mureșului), blăjenii realizînd 21,2%.

Factorul MN obține 47,8%, frecvența cea mai mică întîlnită în regiunea Hunedoara care variază între 47,8 și 55,3 (Mărginime).

Factorul Rh(D) prezintă la Blăjeni o frecveță mai crescută de indivizi rh negativi (18,04%) (vezi tabelul nr. 3), apropiată de frecvența întîl-

Tabelul nr. 3

Frecvența factorului MN și Rh

Localitatea	Nr.	M	N	MN	Rh	rh
Blăjeni	173	52 30,1±3,5	44 25,4±3,3	77 44,5±3,8	138 79,8±3,1	35 20,2±3,1
Plai	79	16 20,3±4,5	12 15,2±4,0	51 64,6±5,4	67 84,8±4,0	12 15,2±4,0
Obîrșia Sălătruc	66	24 36,2±5,9	11 16,6±4,6	31 46,8±6,1	50 75,5±5,3	16 24,5±5,3
Vulcan	41	13 31,7±7,3	6 14,7±5,5	22 53,7±7,8	36 87,8±5,1	5 12,2±5,1
Total	359	105 29,2±2,4	73 20,3±2,1	181 50,4±2,6	291 81,1±2,1	68 18,9±2,1
Criș	104	38 36,5±4,7	19 18,3±3,8	47 45,2±4,9	93 89,4±3,0	11 10,6±3,0
Sate vecine	108	34 31,5±4.5	29 26,9±4.2	45 41,6±4.7	84 77,8±4.1	25 22,2±4.1
Total	571	177 30,9±1,9	121 21,2±1,7	273 47,8±2,0	468 81,9±1,6	103 18,1±1,6

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

nită în ținutul Pădurenilor (22,5%) și Țara Hațegului (18,95%), regiuni caracterizate, ca și Blăjenii, printr-un grad de endogamie relativă. Rezultatul diferă semnificativ de șesul Mureșului, zonă mai deschisă infiltrărilor alogene, care obține o frecvență mai scăzută (10,3%). În acest caz, testul T este 3,22. Față de media pe țară (14,1%) (4), frecvența obținută la Blăjeni este mai crescută.

Factorul gustativ determinat cu cristale de feniltiocarbamidă aplicat direct pe limbă realizează o frecvență de 16,6% indivizi negustători, care se înscriu în aria de variație din reg. Hunedoara (18,13% Mărginime și 22,9% șesul Mureșului).

Factorul olfactiv determinat cu soluție de cianură de potasiu obține o frecvență foarte redusă de indivizi care nu percep mirosul de migdale (14,3%). Celelalte cercetări realizează frecvențe mai crescute, cuprinse între 19,6 (șesul Mureșului) și 31,9% (Mărginimea Sibiului).

Tabelul nr. 4

Frecvența factorilor gustativ, olfactiv și statusul secretor salivar

Localitatea	Nr.	T	t	Nr	Olf	olf	Nr.	Se	se
Blăjeni	150	125 83,3	25 16,7	150	125 83,3	25 16,7	173	124 71,7	49 28,3
Plai	68	57 83,8	11 16,2	68	59 86,8	9 13,2	79	63 79,7	16 20,3
Obîrșia Sălătruc	49	36 73,5	13 26,5	49	42 85,7	7 14,3	64	53 82,8	11 17,2
Vulcan	36	30 83,3	6 16,7	36	26 72,2	10 27,8	36	32 88,9	4 11,1
Total	303	248 81,9	55 18,2	303	258 85,1	45 14,9	303	258 85,1	45 14,9
Criș	101	87 86,1	14 13,9	101	91 90,1	10 9,9	104	76 73,1	28 26,9
Sate vecine	101	86 85,2	15 14,8	101	84 83,2	17 16,8	105	75 71,4	30 28,6
Total	505	421 83,4	84 16,6	505	433 85,7	72 14,3	568	424 74,6	144 25,4

Statusul secretor salivar obține o frecvență de 25,4% nesecretori, foarte apropiată de Hațeg (22,5%), Mărginime (25,9%), Pădureni (33,4%).

Din cele expuse pînă acum se observă că faciesul serologic al populației de pe valea Crișului Alb, caracterizată antropologic ca o populație

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

dinaro-alpină cu multe elemente nordice şi mediteranide, se înscrie în aria de variaţie întîlnită în cercetările din reg. Hunedoara, nu diferă semnificativ de populaţia de moţi din regiunile învecinate, cu excepţia moţilor arieşeni de care diferă semnificativ, dar care şi antropologic şi lingvistic sînt diferiţi.

BIBLIOGRAFIE

1. Dumitrescu H., Ciovîrnache M. şi Cănciulescu R., *Moţii de pe Criş şi moţii de pe Arieşe (analiză antropologică comparativă)*, comunicare prezentată la Sesiunea de antropologie din 22 iunie 1962.
2. Floca O., *Regiunea Hunedoara*, ghid turistic, 1951.
3. Papilian V., Velluda C. C., *Cercetări antropologice asupra moţilor dintre arieşe*, Acad. Rom., Mem., sect. şt., Seria a III-a, **XV**, *19*, Bucureşti, 1940.
4. Dumitru-Tibera M., *Repartiţia grupelor sanguine şi a factorilor senzitivi la populaţia rurală din Ţara Haţegului*, Probleme de antropologie, 1961, **VI**.
5. Dumitru-Tibera M., *Distribuţia grupelor sanguine A B O la romîni*, Probleme de antropologie, 1963, **VII**.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONTRIBUȚIE LA STUDIUL GENETICII CARACTERELOR NORMALE. TORUSUL PALATIN

DE

C. MAXIMILIAN, IOANA POPOVICI și R. POPESCU

După descrierea lui Fox (1806), torusul palatin — nume dat mult mai tîrziu de Kupffer (1880) (5) — a devenit subiectul a numeroase cercetări de antropologie. S-au emis multiple ipoteze asupra etiologiei, s-a urmărit distribuția geografică și, recent, s-au efectuat cercetări genetice.

Inițial, torusul palatin a fost considerat o formație patologică. Chaissagnac (1) credea că este un semn precoce de manifestare a luesului terțiar. Corper și Cosman (citați de Lasker) (6) presupun că este un semn de infecție baccilară, iar Lachmann, citat tot de Lasker, un produs al rahitismului.

În același timp s-a arătat că torusul palatin este inegal răspîndit printre populațiile contemporane. Deoarece părea mai frecvent la populațiile periarctice, s-a admis că este un caracter funcțional determinat de masticația mai puternică a acestor grupuri umane. Dar aceeași inegală frecvență a fost atribuită și diferențelor rasiale. La această ipoteză aderă și Firu (2). El crede că torusul este un caracter a cărui prezență în satul Bătrîna se datorește influențelor nordice și est-europide. Dezvoltarea lui ar fi determinată de hipotiroidia din regiune. În sprijinul afirmațiilor lui aduce rezultatele experimentale ale lui Țurai, care a remarcat apariția diverselor hiperostoze în cursul hipotiroidiei.

Un ultim punct de vedere este reprezentat de Moorees (9), Lasker (7), Suzuki și Sakai (11) și Hertel (3). Pornind de la frecvența familială a caracterului, ei presupun că torusul este o trăsătură ereditară.

Diversitatea concluziilor demonstrează că torusul palatin rămîne încă o problemă cu multe necunoscute.

Cercetarea noastră a avut un dublu aspect : antropologic și genetic. Pentru urmărirea celor două laturi ale problemei, am studiat variabilitatea torusului palatin la cele mai mari serii paleoantropologice din colecția Centrului de cercetări antropologice, o mare serie de cranii actuale din

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

colecţia Fr. I. Rainer şi două grupe de populaţii contemporane, una exogamă de pe valea Dunării şi alta endogamă din Ţara Loviştei, satul Podeni. La ultima am urmărit genetica torusului palatin la 20 de familii cu 156 de membri. Pentru confirmarea concluziei genetice, am urmărit frecvenţa torusului la 7 perechi de gemeni — 6 monozigoţi şi una dizigotă.

REZULTATE

Frecvenţa torusului palatin în istoria ţării noastre.

Torusul palatin este prezent în frecvenţe variabile în toate populaţi-

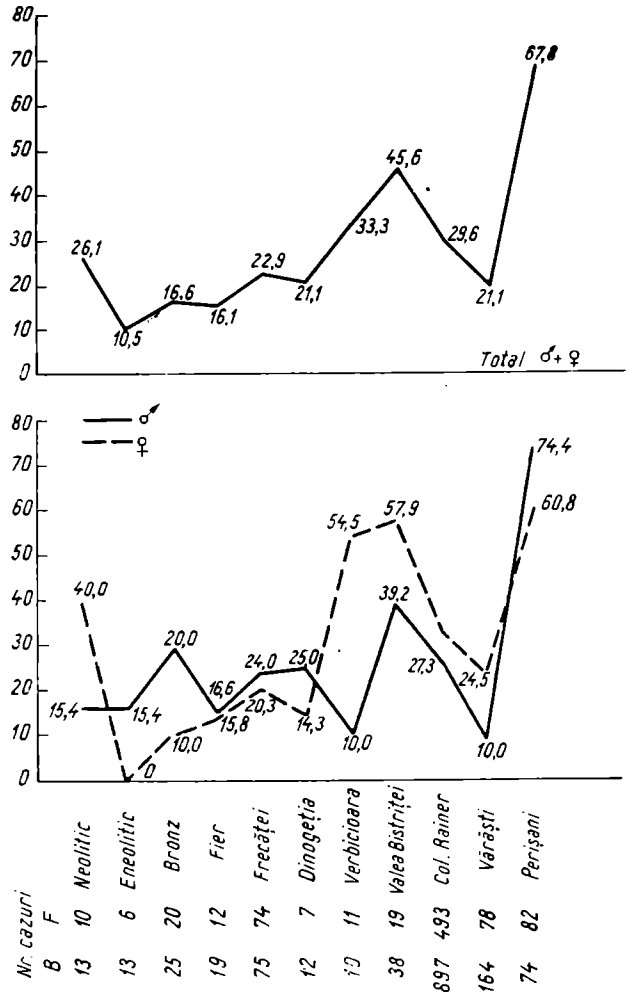

Fig. 1

ile umane ale ţării noastre, indiferent de originea rasială şi de răspîndirea lor geografică (fig. 1).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Pentru a interpreta semnificația valorilor găsite, am comparat populațiile actuale cu diverse serii, așa cum au fost sistematizate de Martin-Saller.

Italieni	52,0	Polonezi	46,0
Elveţieni	44,9	Francezi	33,6
Laponi	88,0	Aino	30,5
Sud-africani	18,9	Australieni	72,0
Papuaşi	35,2	Eschimoşi	60,0
Indieni nord-americani	14,4	Peruani	0,2

În comparație cu aceste eșantioane, populațiile noastre se comportă diferit. În timp ce seria de cranii actuale și grupa de la Vărăști — considerînd că sînt suficiente statistic — sînt inferioare mediilor europene, seria de la Podeni se apropie de valorile maxime întîlnite în tabelul Martin-Saller. Explicația acestei particularități este probabil legată de factori genetici și o vom analiza mai departe.

TORUS ŞI VÎRSTĂ

Am urmărit pe craniile din colecția Rainer vîrsta la care apar primele torusuri palatine. Începînd de la un an, caracterul este prezent și la băieți și la fete. De asemenea, este constatat și printre școlarii de 7—11 ani de la Podeni. Se diferențiază astfel net de torusul mandibular care apare mult mai tîrziu : un singur caz la 16 ani (10).

Rămîne de discutat corelația dintre gradul de dezvoltare și vîrstă. După Miller și Roch (citați de Hertel) (3), pare să existe o legătură directă, deoarece cele mai multe cazuri de torus moderat le întîlnește în jurul vîrstei de 40 de ani, iar cele mai multe cu torus puternic la 47,5 ani. La o concluzie similară ajunge și Firu (2). Mai mult, el găsește o accentuare a frecvenței torusurilor puternice la indivizi trecuți de 60 de ani, observație pe care o pune în legătură cu supraviețuirea peste 50 de ani a indivizilor cu aparat masticator integru. Totuși, concluziile acestor autori nu sînt unanim admise, deoarece rămîne posibil ca o dată cu încetarea creșterii să înceteze și dezvoltarea torusului palatin, iar gradul de dezvoltare să fie determinat de factori genetici. Datele noastre sînt de acord cu această ultimă ipoteză, fiind sprijinită de prezența unor torusuri puternice la copii de 7—8 ani de la Podeni, de absența unei legături directe între vîrstă și gradul de dezvoltare la craniile din colecția Rainer (fig. 2) și mai ales de marea frecvență a torusurilor puternice în populația endogamă de la Podeni, indiferent de vîrsta indivizilor cercetați.

TORUS ŞI SEX

O serie de date reliefează prezența torusului printre femei.

Datele noastre (fig. 1) nu concordă decît parțial cu aceste constatări și se pare că torusul este prezent în egală măsură la cele două sexe. Observațiile noastre confirmă însă frecvența mai mare a torusului puternic printre femei, observație greu de explicat numai funcțional.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

GENETICA TORUSULUI PALATIN

Concluziile antropologice trase prin studiul populaţiilor, al familiilor şi al gemenilor sugerează posibilitatea considerării torusului palatin ca un caracter ereditar. Această ipoteză a fost confirmată de cercetările familiale şi de studiul gemenilor.

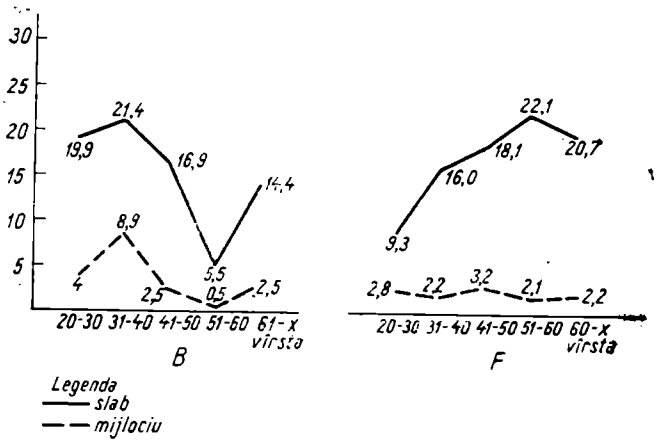

Fig. 2

Stewart a presupus că torusul este un caracter genetic transmis fie dominant autosomal, fie legat de sex. Suzuki şi Sakai (11) aderă numai la ultima ipoteză.

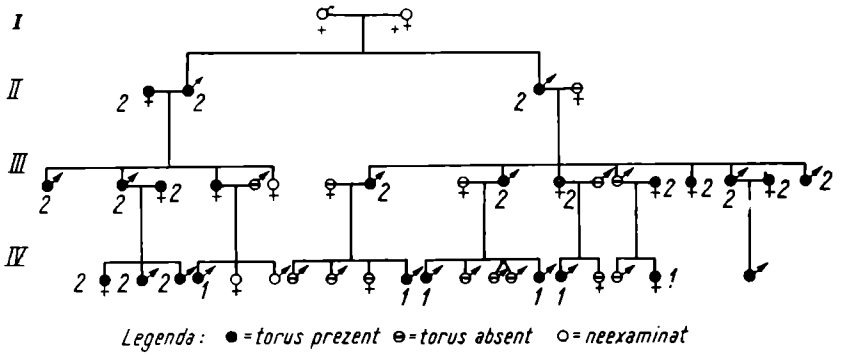

Fig. 3

Cercetarea noastră are un caracter particular, deoarece familiile cercetate aparţin unei regiuni endogame.

Concluziile cercetărilor noastre scot în relief două aspecte : marea frecvenţă a torusului 67,8% şi marea frecvenţă a torusurilor moderate sau puternic dezvoltate. Marea frecvenţă se explică prin endogamia populaţiei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Obişnuit, ambii părinţi au gena pentru torus şi, ca atare, frecvenţa aşteptată în cazul unei gene dominante 50% este depăşită. Analiza pedigriurilor (fig. 3) duce la ipoteza că modul de transmitere este dominant sutosomal cu penetranţă mare. Originea genetică a caracterului este susţinută şi de studiul celor 7 perechi de gemeni (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

	Nr.	Concordanţi	Discordanţi
Monozigoţi	6	6	0
Dizigoţi	1	0	1

Torusul palatin este astfel un caracter ereditar apărut prin mutaţii în toate colţurile lumii, la populaţii îndepărtate rasial. Probabil, gradul de endogamie şi de izolare explică valorile mari întîlnite la australieni, la eschimoşi şi la locuitorii din Podeni. Panmixia aduce o scădere a valorilor.

A doua observaţie reliefează numărul neobişnuit de mare de indivizi cu torusuri puternice în mijlocul populaţiei de la Podeni (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Gradul de dezvoltare	Bărbaţi	Femei	Bărbaţi	Femei	Bărbaţi	Femei
	1		2		3	
	Nr	%	nr.	%	nr	%	nr	%	nr	%	nr	%
Cranii actuale	244	86,8	157	78,1	34	12,1	37	18,4	3	1,1	7	3,2
Vărăşti	7	70,0	16	84,2	2	20,0	3	15,8	1	10,0	—	—
Podeni	19	38,0	15	23,1	27	54,0	35	53,8	4	8,0	15	23,1

Dacă se elimină factorul vîrstă, singura posibilitate de a explica aceste diferenţe de dezvoltare între seriile contemporane rămîne cea genetică. Rolul hipotiroidiei nu poate fi implicat, deoarece distrofia endemică tireopată este moderată, iar hipotiroidia clinică pratic neglijabilă. Mai mult, chiar la indivizii constituţional hipertiroidieni torusul poate fi foarte puternic.

Se pot admite două ipoteze : gradul de dezvoltare este determinat de o genă cu expresivitate variabilă sau este determinat de homozigoţia sau heterozigoţia pentru gena respectivă, posibilitate care ar condiţiona forme mai puternice la homozigoţi decît la eterozigoţi. Datele noastre pledează pentru această ultimă ipoteză : în familiile în care ambii părinţi au torus, numărul copiilor cu forme puternic dezvoltate este mai mare decît în familiile în care numai unul dintre părinţi are caracterul. De asemenea, în sprijinul acestor ipoteze vine numărul mare de indivizi cu torus puternic din regiunile endogame, spre deosebire de majoritatea formelor slab dezvoltate din colectivităţile exogame.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONCLUZII

Studiul torusului palatin s-a efectuat pe serii paleoantropologice, serii întinse din neolitic pînă în feudalismul tîrziu, pe o mare serie de cranii actuale, pe două populaţii contemporane, una endogamă şi celalaltă exogamă.

REZULTATE

1. În comparaţie cu diverse populaţii, valorile întîlnite de noi se situează diferit. În populaţia endogamă frecvenţa torusului palatin este 67,8, în timp ce în seria de cranii actuale este 29,6, iar în populaţia exogamă 21,1.

2. Nu s-a găsit nici o legătură între frecvenţa torusului şi sex şi între gradul de dezvoltare şi vîrstă. Am găsit torusul schiţat la copii de un an şi puternic la şcolarii de 7—11 ani. Torusul puternic este obişnuit în seriile endogame.

3. Se confirmă că torusul palatin este un caracter ereditar. Urmărit la 20 de familii cu 156 de reprezentanţi, torusul palatin pare să aibă un mod de transmitere dominant autosomal. De asemenea, la 6 perechi de gemeni monozigoţi concordanţa este deplină.

BIBLIOGRAFIE

1. Chaissagnac, Bull. Soc. Chirurg., Paris, 1851—52, *8*, 138.
2. Firu P., Livia Stoica, Vl. Georgescu şi Al., Epurescu *Studiu odontologic al populaţiei din satul Bătrîna,* în Şt.-M. Milcu şi H. Dumitrescu, *Cercetări antropologice în ţinutul Pădurenilor — satul Bătrîna,* Bucureşti, Edit. Acad. R.P.R., 1961.
3. Hertel A., Acta Genet. Med. Gem., 1959, **VIII**, *3*, 313.
4. Hooton-Duckworth (citat în 3).
5. Kupffer C., Corr. Bul. Antr. Ges., 1880, *11*, 44.
6. Lasker G. W., Hum. Biol., 1957, *19*, 217.
7. Martin R. u. Saller K., *Lehrbuch der Anthropologie,* Stuttgart, Edit., G. Fischer, 1961.
8. Miller S. C. a. Roth H., J. Am. Dental Ass., 1950, *27*, 57.
9. Moorees C. F. A., *The Aleut Dentition. A correlative Study of dental characteristicas in an Eskimoid people,* Cambridge, Harward Univ. Pres., 1940.
10. Schmitzer G., Maximilian C. şi Popovici Ioana, Com. Acad. R.P.R., 1962, *11*.
11. Suzuki M. a. Sakai T., Amer. J. Phy. Anthrop., 1960, **18**, *4*, 263.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONTRIBUȚIE LA STUDIUL FORMEI SOCIALE A OBȘTII SĂTEȘTI. O METODĂ DE RECONSTITUIRE A FAZELOR EI*)

DE

V. V. CARAMELEA

Omul apare, se dezvoltă și se perpetuează în cadrul unor forme de viață socială a căror structură influențează asupra evoluției lui biologice. Cunoașterea caracterelor formelor de conviețuire socială în interiorul cărora generațiile se perindă una din alta, biologic și social, prezintă în mod firesc interes pentru adîncirea cercetărilor tuturor disciplinelor care se ocupă de „om" și de „operele" lui, deci și pentru investigările antropologiei.

În cazul antropologiei, pentru nevoile interpretărilor ei, studiul caracterelor formelor de viață socială trebuie astfel efectuat, încît structurile acestora să poată fi cunoscute în toate fazele dezvoltării, deoarece intervenția lor în evoluția biologică a populațiilor se produce de la o epocă istorică la alta în mod schimbat.

Una din formele de viață socială apărute în cursul dezvoltării societății omenești este aceea a obștii sătești.

Este o formă de conviețuire umană caracterizată prin aceea că la baza ei stă stăpînirea în „devălmășie" a unui teritoriu folosit de o colectivitate, ca loc de așezare sau ca spațiu alimentar și de muncă, unele părți din teritoriu (pășunea, pădurea, apele) în comun, alte părți (căminele, arăturile, pomii) individual, sub forma unor „locuri" după anumite obiceiuri caracteristice diferitelor etape din evoluția acestei unități sociale, care uneori a fost mai lentă, alte ori mai accelerată, în orice caz în continuă transformare.

Istoric, obștea constituie o comunitate socială specifică etapei de trecere de la societatea primitivă la societatea cu clase. Ea are în conținutul ei elemente aparținînd ambelor formații social-economice, dezvoltarea ei de la forma liberă la cea aservită producîndu-se în direcția ascendentă a evoluției societății (de la primitivism la sclavagism, feudalism etc.).

*) Textul comunicării susținute la cel de al VII-lea Congres Internațional de științe antropologice și etnologice, Moscova, 1964, la Secția „Forme și instituții Sociale".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Pe măsura progresului social, elementele aparţinînd formaţiei social-economice inferioare (societăţii primitive) îşi micşorează ponderea, dezvoltîndu-se, în acelaşi timp cantitativ şi calitativ, elementele unei formaţii social-economice următoare, superioare (societăţii cu clase).

Obştea sătească o întîlnim atît la populaţiile agricole, cît şi la cele pastorale (practicînd fie un păstorit sedentar, cantonat pe teritoriul satului, fie chiar pendulator, transhumant) şi, de bună seamă, la cele mixte, pastoral-agricole.

În cadrul acestei comunităţi agropastorale au trăit îndelung, evoluînd în unele faze ale ei şi relativ lent, aproape toate populaţiile vechi, în etapa teritorializării lor. Aceste fapte sînt desigur de reţinut, pentru interesul ce-l prezintă îndeosebi pentru interpretările antropologiei fizice.

S-a constatat de asemenea că în condiţiile sociale ale obştii săteşti s-au constituit numeroase popoare ale lumii, prin contopirea unor grupuri etnice diferite, ceea ce prezintă o importanţă deosebită pentru cercetările de antropologie istorică.

Cunoaşterea caracterelor concrete ale comunităţilor teritoriale săteşti, aşa cum se prezintă şi s-a dezvoltat acest fenomen rural în mod real, pe faze, pe teritoriul diferitelor ţări, în forme libere sau aservite obştii ţărăneşti, ne ajută deci la lămurirea cauzelor evoluţiei într-o anumită direcţie a unor procese antropologice şi la înţelegerea condiţiilor sociale în care s-a desfăşurat procesul etnogenezei diverselor popoare.

★

Pe teritoriul Romîniei, obştea a evoluat în decursul unui interval destul de mare. Prezenţa acestei comunităţi la strămoşii noştri geto-daci rezultă din textul uneia dintre odele lui Horaţiu (*Carminium*, 3).

Una din fazele ei caracterizează organizarea iniţială a populaţiei romîneşti în forma socială a „satului" (de la latinescul *fossatum*) în care familiile care compun o astfel de unitate stăpînesc teritoriul în devălmăşie, comunitate rurală care există pe teritoriul ţării noastre în toată perioada în care s-a plămădit poporul romîn.

Dovezile ce se pot face cu privire la existenţa obştii într-o formă evoluată, sătească, în această perioadă istorică la grupurile pastoral-agricole teritorializate pe pămîntul Romîniei, sînt numeroase, de diferite genuri, unele directe, altele indirecte.

O dovadă care ar putea fi prezentată logic sub forma unui silogism o constituie prezenţa relaţiilor sociale caracteristice obştii la ambele capete ale intervalului în care s-a desfăşurat procesul de etnogeneză, înainte de cucerirea Daciei de către romani, deci anterior producerii amestecului acestora cu băştinaşii geto-daci, şi după ce această contopire a avut loc, chiar mult mai tîrziu, după formarea poporului romîn şi a primelor state romîneşti, aşa cum rezultă şi din conţinutul unor documente mai vechi.

O mărturie a existenţei obştii în perioada închegării poporului romîn ne-o fac rămăşiţele formei direct transmise nouă, dintre care una din varietăţile acestor vestigii are în conţinutul ei elemente şi denumiri ce nu pot proveni decît din faza de evoluţie a satului, cînd pe teritoriul Romîniei avea loc etnogeneza poporului romîn, mărturisind şi marcînd şi locurile

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

pe care geografic se întîlnea teritoriul acestor obștii și pe care s-au păstrat astfel de supraviețuiri fragmentare.

O altă dovadă a existenței formei de conviețuire umană sub chipul obștii sătești la populația care-și ducea viața pe pămîntul țării noastre în perioada etnogenezei poporului romîn o constituie unele pasaje din *Strategiconul* atribuit lui Maurikios (sfîrșitul secolului al VI-lea). Asupra acestui text a atras recent atenția P.P. Panaitescu, care l-a și interpretat și publicat în lucrarea sa [1].

Pe baza acestor mărturii scrise, pe baza prezenței sale la cele două capete ale intervalului etnogenezei, prin elementele și denumirile din chiar vestigiile lăsate, nu încape nici o îndoială că obștea este colectivitatea etnică social-teritorială în condițiile căreia s-a format poporul romîn.

Existența obștii în perioada etnogenezei poporului romîn este desigur întărită și prin faptul că o găsim în forme avînd unele caractere asemănătoare în limitele acestui interval și la alte populații din Imperiul roman de răsărit.

Importanța cunoașterii caracterelor formei sociale a colectivității sătești pentru interpretările antropologiei fizice în general și etnice în special a determinat includerea cercetării ei în planul științific al Centrului de cercetări antropologice al Academiei R.P.R., în care problemă s-au adus și unele contribuții, în cadrul secției de antropologie socială.

1. STUDIUL SOCIOLOGIC ȘI ETNOGRAFIC ASUPRA ULTIMELOR VESTIGII ALE OBȘTII LA ROMÎNI

În ceea ce ne privește, am pornit cercetarea de la capătul de sfîrșit al intervalului în care obștea s-a dezvoltat pe teritoriul țării noastre în forme întregi și de rămășițe.

Am început în anul 1934 studiul ultimelor supraviețuiri fragmentare ale obștii, pe care le-am putut studia direct pînă în momentul cînd au fost integrate în noua structură social-teritorială a satului socialist.

La romîni ele sînt denumite *obștii* sau *composesorate*, multe din ele fiind „reorganizate" prin legiuirile societății capitaliste. Am depistat aceste rămășițe, le-am descris caracterele.

O operație de tipologizare și cartografiere a rămășițelor obștii întreprinse pe criteriul cîtorva elemente structurale ne-au dus la concluzia că o varietate provine dintr-o fază mai veche, credem cea „originală" la romîni, sigur „prefeudală", iar o altă varietate dintr-o fază ulterioară, dintr-o formă mai evoluată.

Deci în urma acestei tipologizări am putut realiza o cronologizare a rămășițelor bazată pe criteriul cîtorva caractere, îndeosebi pe cel al stăpînirii în devălmășie a teritoriului.

Pentru tipul aparținînd unei faze de dezvoltare a obștii în „devălmășie absolută", pămîntul se stăpînea în mod egalitar pentru toate familiile, după nevoi, pentru o a doua varietate aparținînd unei a doua faze de

[1] Vezi P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Romînească și Moldova. Orînduirea feudală*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1964.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

obşte, devălmăşia se modifică prin aplicarea unui sistem de „cote-părţi" chiar şi asupra teritoriului care se folosea în comun (pădure, păşune, ape).

Se înţelege că varietatea ultimă de rămăşiţe este o mărturie vie a fazei în care obştea în evoluţie se apropie de sfîrşit.

De menţionat că vestigiile aparţinînd celor două faze din evoluţia obştii săteşti la romîni coexistă de foarte multe ori în cadrul aceluiaşi sat. Aceasta dovedeşte că varietăţile de rămăşiţe nu indică diferenţieri apărute în răspîndirea geografică a obştii, ci vestigii ale diferitelor structuri avute în această comunitate social-teritorială în dezvoltarea ei istorică.

În intervalul cît am cercetat pe teren această problemă, am putut studia, tot pe bază de observaţie directă, procesul schimbării relaţiilor sociale caracteristice primei varietăţi de rămăşiţe de obşte cu devălmăşie absolută prin relaţiile mai evoluate ale obştii cu devălmăşie pe cote-părţi.

În urma tipologizării rămăşiţelor am obţinut o primă imagine a formelor sociale ale comunităţii agropastorale din diferitele ei faze de dezvoltare.

Studiul direct al ultimelor supravieţuiri înainte ca ele să dispară definitiv constituie deci unul din procedeele folosite pentru cunoaşterea caracterelor obştii în diferitele faze ale evoluţiei sale.

De reţinut că unele din aceste rămăşiţe au dăinuit pînă în zilele noastre, evoluînd numai în condiţiile obştii libere, altele însă mult timp pe subînvelişul feudalismului, al obştii aservite.

Acest prim procedeu folosit în cercetările asupra obştii a făcut obiectul comunicării noastre la cel de-al VI-lea Congres internaţional de ştiinţe antropologice şi etnologice (Paris, 1960).

Expunem de data aceasta cea de-a doua parte a metodei prin care se completează, se compară şi totodată se verifică datele obţinute prin primul procedeu.

2. RECONSTITUIREA STRUCTURILOR SOCIALE ALE VECHIULUI SAT PE UN COMPLEX DE IZVOARE DE INFORMAŢIE

Dacă ultimele „rămăşiţe" menţinute pînă deunăzi au constituit în trecut forme întregi şi fenomen de masă e normal să se pună problema reconstituirii stărilor de odinioară.

Noi am procedat la studiul migălos al reconstituirii evoluţiei organizării sociale a mai multor sate romîneşti vechi din diferite zone ale ţării (Oltenia, Muntenia, Transilvania, Moldova etc.).

Am făcut reconstituiri de-a-ndaratelea (*à rebours*). Am pornit dinspre prezent către trecut, deci de la cunoscut către mai puţin cunoscut. Am folosit observaţia directă pentru studiul structurii sociale a satului contemporan şi observaţia indirectă — documente, texte şi planuri cadastrale (de la diferite epoci), tradiţia orală, toponimia etc. — pentru cercetarea vechilor structuri, din care în prezent avem cel mult rămăşiţe.

Am eliminat pe baza dovezilor de care am dispus tot ceea ce s-a depus în decursul timpului în structura „iniţială" a satului romînesc, modificînd astfel vechea lui organizare socială sub forma obştii. Am ajuns astfel, prin

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

aceste reconstituiri executate de-a-ndaratelea de la forma contemporană la vechea structură socială a satului.

Am procedat apoi istoriceşte, înfăţişînd de data aceasta „reconstituirile" în mod cronologic, pornind de la faza iniţială a satului către structura lui actuală.

3. FOLOSIREA UNOR SCHEME DE ORGANIZARE TERITORIALĂ ÎN SCOPUL PREZENTĂRII STRUCTURILOR SOCIALE RECONSTITUITE

Activitatea social-economică a grupurilor umane lasă urme pe teritoriul pe care l-a luat în stăpînire.

Transformările intervenite în structura socială sînt „înregistrate" în structura teritorială, ceea ce înseamnă că putem „citi" în aceasta din urmă modificările produse în cea dintîi, că ele oglindesc în fond diferite moduri de producţie.

De remarcat că planurile cadastrale nu sînt altceva decît raportarea grafică pe crochiuri, pe scheme, a structurilor teritoriale de la epoca pentru care s-au executat.

Rezultă că putem să ne folosim de astfel de planuri cadastrale pentru prezentarea, în succesiunea lor, a structurilor sociale reconstituite pentru diferite faze ale evoluţiei satului.

În cercetările asupra evoluţiei obştii, ne-am folosit în mod frecvent de vechile planuri teritoriale. Uneori, în lipsa acestora a fost nevoie să executăm astfel de schiţe sau scheme, făcînd măsurători pe teren, căutînd cu bătrînii satelor vechile semne, vechile linii prin care se delimitau între ele sectoarele economice şi juridice născute de activitatea social-economică şi culturală a grupului uman.

Lungimile şi lăţimile sectoarelor trasate în trecut erau cele consemnate în documente sau mărturisite de starea de fapt de pe teren.

Am făcut istoria de-a-ndaratelea a fiecărui fragment important din structura teritorială a satului. Toate rezultatele obţinute au fost transpuse pe scheme de organizare teritorială.

Au fost astfel stabilite structurile social-teritoriale care caracterizează cele două faze principale ale obştii. Întîia fază se caracterizează printr-o devălmăşie absolută, cu ţineri private definitive sau temporare, în funcţie de economia vremii, de tehnica pastoral-agricolă ; a doua, printr-o devălmăşie pe cote-părţi, care s-a aplicat în principiu întregului teritoriu sătesc, chiar şi celui folosit în comun (pădurile, păşunea şi apele). Am spus în principiu, deoarece s-au mai păstrat în structura celei de-a doua faze a obştii rămăşiţe din structura fazei primare.

Am realizat în final un „film" din astfel de structuri teritoriale care redau pe cele sociale din diferite epoci de dezvoltare ale staului.

Un astfel de caz important nu numai prin materialele găsite, dar şi demonstrativ sub aspect metodologic îl constituie studiul de structură socio-teritorială făcut satului Berivoeşti-Muscel (vol. II), care a constituit subiectul tezei noastre de doctorat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

4. CONFRUNTAREA RECONSTITUIRILOR CU RĂMĂŞIŢELE

Ultima etapă a cercetării noastre constă, sub aspect metodologic, în compararea structurilor formelor întregi de obşte, realizate prin reconstituiri făcute pe un complex de informaţie ştiinţifică, cu rămăşiţele acestora, vestigii care se găsesc astfel în situaţia de „martori" ai stărilor din trecut. De altfel, în „reconstituiri", cînd aceste rămăşiţe se aflau în cadrul formei pe care o mărturiseau, din care în fond proveneau, se înţelege că nu puteau fi deosebite, formînd un întreg cu restul satului.

5. GENERALIZĂRILE TEORETICE

Am cercetat mai multe cazuri concrete de vechi sate romîneşti îndelung evoluate, stabilind diversele lor structuri social-teritoriale pe baza unui complex de informaţie ştiinţifică.

Pe baza acestor fapte am procedat, în final, la o operaţie de abstractizare, de generalizare teoretică, la nivelul celor două faze de evoluţie ale obştii. O operaţie de sinteză sociologică.

Documentele, tradiţia orală, toponimia şi alte izvoare ne-au oferit însă posibilitatea de a urmări nu numai sociologic, ci şi istoric procesul de dezvoltare a satului romînesc de la faza de organizare a obştii la cea actuală.

*

Limitîndu-ne numai la înfăţişarea metodei, nu şi a rezultatelor obţinute prin aplicarea ei, putem spune că aceasta constă din următoarele procedee şi etape de lucru :

a) depistarea, observarea directă, descrierea, tipologizarea, cartografierea, fazarea sau cronologizarea varietăţilor de rămăşiţe din diferitele forme ale obştii apărute în cursul evoluţiei ei şi al căror conţinut social îl mărturisesc ;

b) reconstituirea pe baza unui complex de izvoare de informaţie a structurilor sociale al unui număr de sate, o cercetare de-a-ndaratelea (*à rebours*) de la forma socială actuală către forma iniţială ;

c) realizarea unui „film" din scheme de organizare teritorială din diferite etape de evoluţie a satului, care reflectă schimbările progresive în structura socială a vechii obştii, prezentate de data aceasta cronologic ;

d) compararea elementelor celor două principale faze ale obştii cunoscute în urma reconstituirilor cu cele observate direct în ultimele lor rămăşiţe, care acum sînt luate ca „martori" ;

e) generalizarea teoretică la nivelul fiecăreia din cele două faze ale obştii şi ale procesului evoluţiei ei, pe baza faptelor cunoscute pe calea unor astfel de cercetări sociologice-etnografice şi, într-o oarecare măsură, istorice.

Prin această metodă, de studiu direct al rămăşiţelor, combinată cu studiul reconstituirilor realizat pe alte izvoare, apreciem că se poate face încă un pas în cunoaşterea caracterelor reale ale obştii săteşti, arun-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

cîndu-se o lumină ceva mai vie și mai directă în clarificarea conținutului social-economic al fazei sale primare, originare la fiecare popor.

Interesul antropologic al cunoașterii caracterelor acestei forme sociale — forțe și relații de producție, instituții etc. — a fost arătat: obștea este unitatea socială în condițiile concrete ale căreia s-au plămădit și s-au dezvoltat pe o lungă perioadă de vreme numeroase popoare, între care și cel romîn.

BIBLIOGRAFIE

1. Daicoviciu C., Petrovici E. et Ștefan Gh., *La formation du peuple roumaine et de la langue*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1963.
2. Debeț G. F., Levin M. G. i Trofimova T. A., *Antropologiceschii material kak istocinik izucenia voprosov etnogeneza*, *Sovetskaia etnografia*, 1952, nr. 1, p. 22—35.
3. Panaitescu P. P., *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orînduirea feudală*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1964.
4. Stahl H. H., *Contribuții la studiul satelor devălmașe romînești* vol. I și II, București, Edit. Acad. R.P.R., 1958 și 1959.
5. Caramelea V. V., *Composesoratele foștilor iobagi din Țara Oltului*, „Sociologia romînească", a. V, 1943, nr. 1—6, p. 161—173.
6. Caramelea V. V., *Satul Berivoești-Muscel*, vol. I, *Obștea moșnenilor*, *Cîmpulung*, 1946.
7. Caramelea V. V., *Contribution ethnographique concernant les vestiges de la communauté villageoise primitive chez les Roumains*, în *VI-e Congrès International des sciences anthropologiques et ethnologiques*, t. II, *Ethnologie*, Paris, 1963.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ESTE EVOLUȚIA FILOGENETICĂ A APARATULUI DENTO-MAXILAR UN FACTOR PATOGENIC?

DE

P. FIRU

Din paleolitic pînă în neolitic aparatul dento-maxilar a suferit modificări morfologice pentru a se adapta noilor condiții de viață. Caninul se va reduce, dimensiunile molarilor se reduc de asemenea. Mentonul apare ca o consecință a reducerii arcadelor alveolare inferioare (2). Forma și dimensiunile orbitei, nasului, torusului supraorbitar (5) și ale sinusurilor craniofaciale se modifică de asemenea (6), tot în corelație cu modificările aparatului dento-maxilar.

Reducerea filogenetică a masivului facial de-a lungul secolelor este un fenomen general constatat la toate celelalte animale (*ursus spaeleus*, hiena cavernelor etc. (1)). Originea complexă a dinților, ca și dezvoltarea lor precoce în raport cu a maxilarelor, au dus la o reducere filogenetică diferită la dinți și maxilare. Apare astfel în neolitic o incongruență între dimensiunile maxilarelor și ale dinților. Aceste modificări dimensionale duc la modificări morfologice și chiar patologice caracteristice la oamenii neolitici și ai epocii actuale, printre care putem cita :

1. Apariția sistemului dentar elicoidal.
2. Evoluția arcadei alveolo-dentare spre formă eliptică.
3. Modificările condilului mandibular.
4. Reducerea dimensională a dinților și reducerea cuspizilor.
5. Dispariția molarului de minte și cîteodată a incisivilor laterali superiori și al celui de-al 2-lea premolar inferior.
6. Apariția dinților și a tuberculilor supranumerari.
7. Modificarea morfologică a molarilor și consecințele ei patologice.
8. Modificarea raporturilor dentare.

1. Apariția sistemului elicoidal dentar la om în perioada neolitică este o primă consecință a reducerii dimensionale a arcadei alveolare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Al 2-lea şi al 3-lea molar inferior nu mai au loc pe arcadă pentru a continua migrarea lor vestibulară în perioada de erupţie. Faţa ocluzală a celui de-al 3-lea molar are o orientare lingual, iar faţa primului molar care a reuşit o migrare completă are o orientare vestibulară. Al 2-lea molar are o migrare vestibulară incompletă şi faţa ocluzală a acestui molar are o orientare intermediară. Faţa ocluzală a molarilor începe să ia o formă de elice la omul neolitic şi la cel actual. Sistemul helicoidal dentar apare ca un fenomen de adaptare a dinţilor la reducerea filogenetică a arcadelor alveolare, şi acest fenomen apare de la începutul neoliticului, caracterizînd omul acestei epoci şi al epocii actuale.

La arcada superioară fenomenul este invers, al 3-lea molar are o orientare vestibulară, în timp ce primul molar are o orientare orală, pentru a constitui un sistem helicoidal caracteristic. Fenomenul reducerii arcadelor continuă în zilele noastre şi deseori primii molari nu reuşesc să facă migrarea vestibulară (inferioară) sau orală (superioară).

Astfel, apar tulburări de ocluzie în plan transversal şi vertical (endognaţie, supragnaţie inferioară). Reducerea filogenetică a arcadei alveolare devine astfel patogenă.

2. Evoluţia arcadei alveolare spre forma eliptică este o consecinţă a reducerii arcadelor de-a lungul secolelor. 85% din arcadele alveolare umane ale epocii actuale sînt eliptice şi numai 10% au rămas parabolice (12). La omul din paleolitic arcada parabolică este caracteristică. Forma eliptică a arcadelor alveolare oferă mai puţin spaţiu dinţilor, obligîndu-i să fie înghesuiţi. Înghesuirea dinţilor devine uneori patologică, provocînd malocluzii dentare, favorizînd caria dentară aproximală, după cum vom vedea mai tîrziu.

3. Condilul mandibular a suferit de asemenea modificări morfologice, ca o consecinţă a modificărilor funcţionale. Apare un versant convex articular mai important şi un altul nearticular posterior (14). Articulaţia temporo-maxilară devine mai mobilă şi în acelaşi timp mai laxă, favorizînd în special la femei disfuncţii ale articulaţiei temporo-mandibulare.

Modificarea morfologică a condilului mandibular, ca un fenomen de adaptare la modificările morfologice şi funcţionale ale arcadelor şi dinţilor, constituie astfel un factor favorizant în patologia articulaţiei temporo-maxilare (4).

4. Reducerea dimensiunii dinţilor în timpul evoluţiei filogenetice este asociată cu reducerea numerică şi dimensională a cuspizilor. Primele mamifere euteriene aveau molari cu 6 cuspizi. Actualmente, molarii au 5, 4 şi chiar 2 sau 1 cuspizi (16). Formula cuspizilor la omul actual în Romînia este $\frac{2\,2\,4\,4\,3}{2\,2\,5\,4\,4}$ (3), reprezentînd o etapă în acest proces de reducere filogenetică a aparatului dento-maxilar. Apariţia cuspizilor supranumerari şi premolari trebuie considerată ca un fenomen de atavism. Reducerea avansată a cuspizilor reprezintă o formă mai evoluată a acestui fenomen filogenetic, care poate fi considerat de asemenea patologic. Astfel, se vorbeşte de molarii de minte de mică mărime cu un singur cus-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

pid (nanism) și se atribuie nanismul incisivului lateral ca o consecință a hipogonadismului.

5. Dispariția molarilor de minte și cîteodată a incisivilor laterali superiori și al celui de-al 2-lea premolar superior reprezintă un fenomen de reducere filogenetică a aparatului dento-maxilar. Acest fenomen apare la Cro-Magnon complet sporadic; actualmente, cam 25% din populație nu mai are molarul de minte. La populația noastră procentul variază între 13 și 20, exprimînd etapa actuală a acestui proces de reducere filogenetică (7). Dispariția incisivului superior lateral este foarte rară și este considerată de altfel patologică, cu toate că este un fenomen de reducere filogenetică. Deseori mugurele molarului de minte se dezvoltă, dar nu are loc pe arcada alveolară redusă. Astfel, molarii de minte, în special cei inferiori, rămîn incluși sau dau accidente de erupție (6% din populația coreeană (10)).

Dintre supurațiile perimaxilare 8% sînt provocate de accidentele ale molarului de minte (1). Trebuie adăugate de asemenea accidentele mecanice, nervoase, tumorale în erupțiile molarului de minte, pentru a avea o privire generală asupra consecințelor reducerii filogenetice a aparatului dento-maxilar.

6. Apariția dinților și tuberculilor supranumerari este considerată patologică. Apariția meziodensului inclus sau în malpoziție sau chiar în poziție normală pe arcadă este atribuită tulburărilor trofice din timpul dezvoltării incisivilor. Meziodensul trebuie considerat un fenomen de atavism amintind cei 6 incisivi superiori ai euterienilor. Aceeași situație pentru al 3-lea și al 4-lea premolar, pentru dinții paramolari ai lui Bolk, pentru tuberculii supranumerari ai lui Bolk și chiar ai lui Carabelli, pentru rădăcinile paramolare ale lui Bolk la molarii inferiori (9). Apariția dinților, apariția tuberculilor și rădăcinilor supranumerare pot fi considerate patologice, patologie a cărei etiologie poate fi găsită în evoluția filogenetică a aparatului dento-maxilar.

7. Modificarea morfologică a molarilor contribuie și ea la modificările aspectelor patologice dentare. Molarii omului paleolitic au o bosă vestibulară importantă, care protejează parodonțiul de traumatisme și care permite retenția alimentelor, favorizînd caria dentară cervicală. La omul neolitic și actual nu mai există această bosă vestibulară și parodonțiul este mult traumatizat, favorizînd apariția mai frecventă a parodontopatiei (9). Cariile cervicale frecvente la omul fosil devin mai rare la omul neolitic și actual, datorită dispariției acestor bose; cariile ocluzale și în special aproximale devin mai frecvente la omul actual, ajungînd la un procent de 40 (ocluzale) și 54 (aproximale) (7).

Datorită reducerii filogenetice a arcadelor alveolare, destul de importante în epoca noastră, dinții sînt mai înghesuiți. Punctul de contact devine suprafață de contact care, favorizînd retenția alimentelor, face posibilă localizarea mai frecventă a cariei dentare în regiunea aproximală. Cît despre caria ocluzală, este un fenomen al retenției alimentelor moi în șanțurile intercuspidiene, datorită alimentelor preparate caracteristic populațiilor cu civilizație industrială (13).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Caria dentară aproximală reprezintă o consecinţă patologică a reducerii neproporţionale a maxilarelor şi dinţilor.

8. Modificarea raporturilor dentare, dizarmoniile dento-maxilare sînt o consecinţă a incongruenţei dento-maxilare. În cadrul dizarmoniilor dento-maxilare trebuie menţionată şi reducerea filogenetică a arcadei alveolare, alături de tulburările de dezvoltare ale acestei arcade.

Reducerea filogenetică a aparatului dento-maxilar continuă şi în zilele noastre, ca o consecinţă a alimentaţiei rafinate din civilizaţia industrială. Acest fenomen ne prezintă perspectiva incidenţei şi evoluţiei afecţiunilor dento-maxilare citate, indicînd în acelaşi timp o concepţie nouă în tratamentul curativo-profilactic al acestor afecţiuni.

CONCLUZII

Autorul prezintă modificările patologice ale aparatului dento-maxilar din cursul evoluţiei filogenetice printre care unele por fi considerate patologice.

Apariţia sistemului dentar helicoidal, forma eliptică a arcadei alveolo-dentare, forma condilului mandibular, reducerea dimensiunilor dinţilor şi reducerea numerică a cuspizilor, dispariţia molarilor de minte şi uneori a incisivilor laterali superiori şi a acelui de-al 2-lea premolar, apariţia dinţilor şi tuberculilor supranumerari, modificările morfologice ale molarilor, modificările rapoartelor dentare, sînt discutate insistînd asupra rolului etiopatogenic a reducerii filogenetice.

Caria dentară aproximală, malocluziile dentare cu înghesuirea dinţilor, accidentele de erupţie ale molarului de minte, sînt afecţiuni în care evoluţia filogenetică a aparatului dento-maxilar trebuie inclusă printre factorii etiopatogenici.

BIBLIOGRAFIE

1. Bennejeant Ch., *Variations dentaires numérique*, P.O.S. Pratique odonto-stomat., Geneva, nr. 448, 449, 450.
2. Boule M. et Vallois H., *Les hommes fossiles*, Paris, Masson, 1952.
3. Dănescu N., *Probele de reducere filetică a aparatului maxilar. Reducerea numărului cuspizilor molarilor*, teză de doctorat, Bucureşti, 1959.
4. Dechaume M. et Firu P., *Dysfonctionnement de l'articulation temporo-maxillaire*, Mémoires, Paris, 1961.
5. Firu P., Natalia Neagu şi Georgescu V., *Contribuţiuni la studiul suturilor craniene*, Probl. de antropol., 1957, nr. 3.
6. Firu P., Faur S. şi Neagu N., *Contribuţiuni la studiul antropologic al suturilor craniofaciale*, Probl. de antropol., 1956, nr. 3.
7. Firu P., Livia Stoica, Georgescu Vl. şi Al. Epurescu, *Studiul odontologic al populaţiei din satul Bătrîna, în Cercetări antropologice în ţinutul Pădurenilor, satul Bătrîna*, Bucureşti, Edit. Acad. R.P.R., 1961.
8. Firu P., *Variabilitatea morfologică a molarilor*, comunicare la Societatea ştiinţelor medicale, secţia stomat., 1958.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

9. Firu P., Nicolăescu-Plopșor și Adriana Negrea, *Unele aspecte filogenetice ale aparatului dento-maxilar la populațiile vechi de pe teritoriul Romîniei.* Sesiunea de antropologie a Academiei R.P.R., iunie, 1962.
10. Firu P. și An Piong Rok, *Indicii de morbiditate la copiii de vîrstă școlară în R.P.D. Coreeană,* Stomatologia, 1960, nr. 1.
11. Firu P. și Cornelia Gall, *Contribuțiuni la studiul supurațiilor perimaxilare odontogene,* comunicare la Societatea științelor medicale, 1959.
12. Firu P. și Otto Dan, *Contribuțiuni la studiul acromegaliei din punct de vedere stomatologic,* Stomatologia, 1958, nr. 1.
13. Gonțea I., Firu P. și Zenovia Izvoranu, *Alimentația și sănătatea dinților,* Stomatologia, 1961, nr. 1.
14. Harasim N., Firu P. și Neagu N., *Contribuțiuni la studiul condilului bipartit,* Probleme de antropologie, 1959, nr. 4.
15. Izard G., *Orthodontie (Orthopédie dento-faciale),* Paris, Masson, 1950.
16. Topinard P., *De l'évolution des molaires et prémolaires chez les primates et en particulier chez l'homme,* în *L'Anthropologie,* 1892.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

INFLUENȚA FACTORILOR GEOGRAFICI ȘI SOCIALI ASUPRA DEZVOLTĂRII COPIILOR

de

MARIA CRISTESCU, MARIA BULAI ȘTIRBU și CONSTANTIN FEODOROVICI

Nota II

În nota precedentă am studiat în două regiuni geografice diferite (o regiune de silvostepă situată la o altitudine ce variază între 50 și 100 m și o regiune subcarpatică cu altitudinea de 400—500 m) momentul instalării pubertății la fete din sate și orașe, precum și corelația acestui fenomen cu unele valori medii absolute de ordin biometric în cadrul seriilor analizate.

În nota de față ne vom ocupa de aceleași aspecte la fetele de naționalitate romînă din regiunea litoralului Mării Negre, de pe teritoriul țării noastre, repartizate în două grupe: o grupă urbană și o grupă rurală.

Totodată, în această lucrare vom analiza și unele valori medii relative — indicile Rohrer și indicele diametrului bitrohanterian/statură — în mod diferențial la seriile de fete pubere față de cele impubere la aceleași clase de vîrstă.

I. MOMENTUL REALIZĂRII MATURITĂȚII SEXUALE

Grupa urbană

Grupa urbană este formată din 1 202 de fete din orașul Constanța, oraș ce prezintă 156 000 de locuitori. Această grupă a fost separată în două subgrupe: o subgrupă de fete care s-au născut și au trăit pînă în momentul studiului în acest oraș și o a doua subgrupă de fete care s-au născut în sate din alte regiuni ale țării și care s-au stabilit în orașul Constanța la vîrste ce variază între 1 și 7 ani.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Am făcut această separare pentru a încerca să vedem în ce măsură condiţiile de viaţă ale primei etape a copilăriei influenţează fenomenul maturizării sexuale la fete.

Dăm în tabelul de mai jos repartiţia procentuală a fetelor pubere pe fiecare clasă de vîrstă pentru ambele subgrupe.

Tabelul nr. 1

Vîrsta	Seria de fete originare din oraşul Constanţa		Seria de fete stabilite în oraşul Constanţa între 1 şi 7 ani	
	Nr. total	pubere %	Nr. total	pubere %
11	143	3,49	39	—
12	126	18,25	32	18,75
13	100	48,00	55	50,00
14	157	87,89	49	87,43
15	172	95,34	64	98,43
16	153	98,08	42	97,00
17	52	100,00	26	100,00

Din citirea acestui tabel rezultă o mare asemănare în ceea ce priveşte momentul instalării pubertăţii între cele două subgrupe, fapt bine ilustrat şi de tabelul nr. 2, în care am înscris repartiţia puberelor după vîrsta la care a apărut prima menstruaţie declarată de fete.

Tabelul nr. 2

Vîrsta	Seria de fete originare din oraşul Constanţa		Seria de fete stabilite în oraşul Constanţa între 1 şi 7 ani	
	Nr.	%	Nr.	%
10	10	1,89	4	1,82
11	53	9,11	18	8,21
12	141	24,26	58	26,48
13	227	39,07	81	36,98
14	125	21,51	48	21,91
15	21	3,61	8	3,65
16	2	0,34	1	0,45

Din tabelul nr. 2 se constată că maturitatea sexuală s-a realizat cu maximum de frecvenţă la vîrsta de 13 ani în ambele subgrupe, cu o diferenţă de procentaj doar de 3 unităţi în favoarea primei subgrupe, în schimb însă la vîrsta de 12 ani cea de-a doua subgrupă prezintă un procentaj mai ridicat cu 2 unităţi. Vîrsta medie a pubertăţii este aceeaşi atît la subgrupa fetelor originare din Constanţa, cît şi la aceea a fetelor stabilite în acest oraş între 1 şi 7 ani, şi anume de 13,3 ani. Spaţiile sigmatice ($\sigma = 4$) indică limitele normale ale vîrstei puberale, minimum pentru

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ambele subgrupe fiind de 11 ani şi 3 luni, iar maximum de 15 ani şi 3 luni. Cazurile retardate întîlnite nu prezintă decît foarte rar tulburări vegetative.

În ceea ce priveşte sezonul de apariţie a primei menstruaţii se constată un maximum de concentraţie vara, al doilea loc în ordinea frecvenţei ocupîndu-l iarna.

Grupa rurală

Această grupă este formată din 622 de fete între 11 şi 17 ani, care s-au născut şi au trăit în satele de pe litoral fără a include aici şi staţiunile balneare.

Tabelul nr. 3

Vîrsta	Nr. total	pubere %
11	83	—
12	130	5,38
13	127	21,25
14	118	88,40
15	69	98,00
16	33	100,00

Tabelul nr. 4

Repartiţia fetelor pubere după vîrsta primei menstruaţii

Vîrsta	Nr. total	%
10	1	0,37
11	6	2,24
12	22	8,98
13	105	39,32
14	98	36,32
15	33	11,61
16	2	0,74

Citirea tabelului nr. 3 indică o întîrziere a instalării pubertăţii în grupa rurală faţă de cele două subgrupe urbane. Astfel, în timp ce la vîrsta de 13 ani la grupa rurală numai 21,25% sînt pubere, la subgrupa de fete originale din oraşul Constanţa sînt 48,00%

Citirea tabelului de mai sus indică faptul că pubertatea s-a realizat cu maximum de frecvenţă la 13 şi 14 ani. Comparînd grupa rurală cu cea urbană se constată că procentele sînt asemănătoare la vîrsta de 13 ani, însă la vîrsta de 12 şi 14 ani ele sînt cu totul diferite. Într-adevăr, dacă în subgrupa fetelor originare din oraşul Constanţa pubertatea a fost realizată la vîrsta de 12 ani cu un procent de 24,26%, în grupa rurală s-a realizat numai cu un procent de 8,20%. În schimb, la vîrsta de 14 ani un număr mult mai mare de fete vor deveni pubere în grupa rurală (36,32%) faţă de cea urbană (21,51%). De altfel, repartizînd fetele pubere după vîrsta primei menstruaţii, nu pe an de vîrstă, ci pe clase de 6 luni, se constată că maximum de frecvenţă în grupa urbană este situat în clasa de 13 ani — 13 ani şi 6 luni, în timp ce în grupa rurală se situază în clasa de vîrstă de 14 ani — 14 ani şi 6 luni (ilustrăm acest fenomen prin figura

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

nr. 1). Vîrsta medie a pubertăţii este de 14 ani, iar spaţiile sigmatice indică următoarele limite normale de variabilitate : 12 ani şi 3 luni şi 15 ani şi 9 luni.

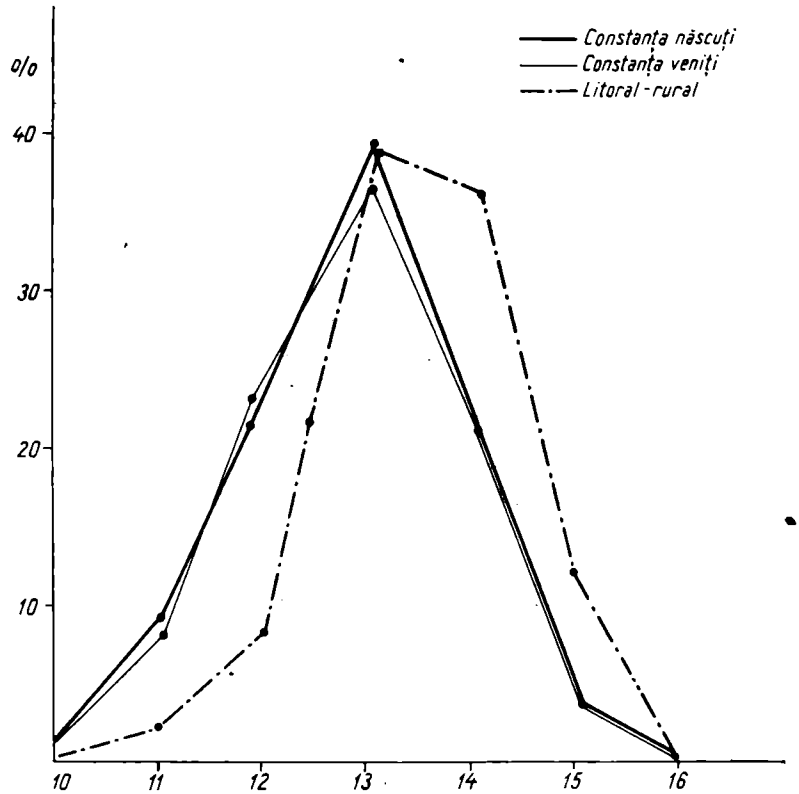

Fig. 1

Referitor la sezonul de apariţie a primei menstruaţii, situaţia este identică cu cea întîlnită în grupa urbană : cea mai mare frecvenţă vara, după care urmează iarna.

II. DATE DE ORDIN BIOMETRIC

Analizînd media staturii şi greutăţii pe diversele clase de vîrstă — atît în cadrul grupelor studiate în nota de faţă, cît şi a celor studiate în nota precedentă — se constată o corelaţie între momentul instalării pubertăţii şi între valorile staturii şi greutăţii, în sensul că mediile acestora sînt cu atît mai ridicate la aceleaşi clase de vîrstă, cu cît avem de-a face cu grupe prezentînd o mai mare precocitate a maturităţii sexuale (fig. 2).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Astfel, mediile de statură şi greutate prezintă valorile cele mai mari la seriile din grupa fetelor originare din oraşul Constanţa cu pubertatea cea mai precoce (13,30), iar valorile cele mai mici le întîlnim la grupa

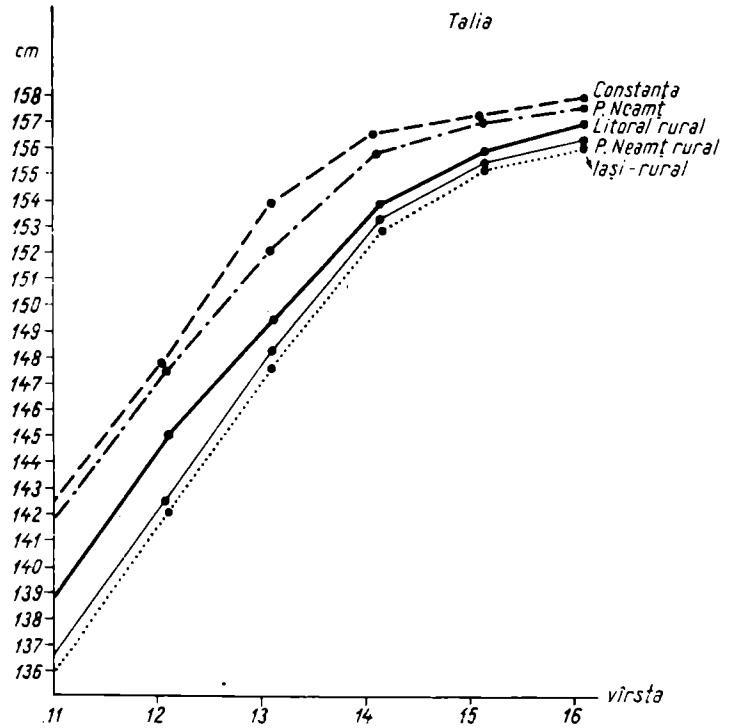

Fig. 2

rurală din raionul Iaşi, a căror vîrstă medie puberală este cea mai tardivă (14,42). Tabelul ce urmează reflectă acest interesant paralelism.

Tabelul nr. 5

Localitatea	Vîrsta medie puberală	Talia					
		11 ani	12 ani	13 ani	14 ani	15 ani	16 ani
Constanţa (oraş)	13,30	142,55	147,57	153,57	156,60	157,21	157,81
P.-Neamţ (oraş)	13,63	141,55	147,26	151,73	155,48	156,95	157,11
Litoral (sate)	14,00	138,89	144,89	149,33	153,41	155,38	156,95
P.-Neamţ (sate)	14,33	138,81	144,44	148,83	153,19	155,36	156,29
Iaşi (sate)	14,42	136,03	142,74	147,51	152,97	155,26	155,84

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 6

Localitatea	Vîrsta medie puberală	Greutatea					
		11 ani	12 ani	13 ani	14 ani	15 ani	16 ani
Constanţa (oraş)	13,30	35,72	39,14	43,66	48,60	51,78	53,61
P.-Neamţ (oraş)	13,63	35,55	38,89	43,63	47,70	51,37	53,67
Litoral (sate)	14,00	33,41	37,88	41,96	46,73	50,58	53,40
P.-Neamţ (sate)	14,33	33,20	37,88	41,94	46,06	50,29	52,83
Iaşi (sate)	14,42	30,52	35,75	38,26	45,87	50,29	52,24

Analizînd în nota precedentă greutatea, precum şi 4 valori dimensionale (statura, înălţimea şezîndă, diametrul biacromial şi bicristal), am constatat atît la grupa din silvostepă, cît şi la cea subcarpatică, remarcabile diferenţe între fetele pubere şi impubere aparţinînd aceleiaşi clase de vîrstă, primele prezentînd totdeauna valori medii mai ridicate decît celelalte. Acest fenomen pe care l-am ilustrat atunci prin morfograme de tip Decourt şi Doumic îl întîlnim atît în grupa urbană, cît şi cea rurală de pe litoral, fapt care întăreşte caracterul de generalitate al constatărilor noastre anterioare.

Încercînd acum să vedem dacă există diferenţe între fetele pubere şi impubere aparţinînd aceleiaşi clase de vîrstă, nu numai din punct de vedere al valorilor absolute, dar şi al unor valori relative, am analizat indicele Rohrer şi indicele de sexualizare/diametrul bitrohanterian/statură.

În ceea ce priveşte indicele Rohrer, acesta prezintă întotdeauna valori medii mai ridicate la fetele pubere faţă de impubere la aceeaşi clasă de vîrstă, ceea ce indică faptul că o dată cu pubertatea se produce o sporire mai accentuată a greutăţii faţă de statură, maximum de viteză de creştere a acesteia din urmă situîndu-se în perioada prepuberă.

Indicele care ne dă raportul dintre diametrul bitrohanterian şi statură prezintă şi el valori medii mai ridicate la fetele pubere faţă de impubere, fapt care ilustrează o accentuare a creşterii distanţei dintre cele două cavităţi acetabulare ale bazinului, care se reflectă printr-o schimbare a distanţei bitrohanteriene. În felul acesta se poate preciza că realizarea unei mai mari oblicităţi a femurelor, care reprezintă, după Vague, un caracter al diferenţierii sexuale tipic feminin, se produce cu o intensitate mai mare o dată cu realizarea pubertăţii.

Tabelul de mai jos ilustrează aceste constatări.

Tabelul nr. 7

Vîrsta	Indicele Rohrer		Indicele de sexualizare	
	Pubere	Impubere	Pubere	Impubere
		Constanţa (oraş)		
13 ani	1,21	1,19	19,04	18,76
14 ani	1,30	1,15	19,33	18,11
		Litoral (sate)		
13 ani	1,36	1,20	19,54	18,01
14 ani	1,31	1,26	19,71	18,92

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONCLUZII

1. Din analiza atît a poligoanelor de frecvenţă, cît şi a vîrstei medii puberale a celor două grupe de fete de pe litoral studiate în această notă, rezultă că grupa urbană prezintă o realizare a pubertăţii mai precoce decît grupa rurală.

2. Comparînd grupa rurală de pe litoral însă cu grupa rurală din regiunea de silvostepă a raionului Iaşi, ca şi cu cea din regiunea subcarpatică a raionului Piatra-Neamţ, constatăm că prima prezintă o pubertate mult mai precoce decît celelalte două grupe studiate în nota precedentă. Această constatare ne-ar putea îndreptăţi să presupunem că climatul maritim ar avea o influenţă favorizantă asupra maturităţii sexuale a fetelor. Faptul însă că grupa de fete originare din oraşul Constanţa se situează din punctul de vedere al maturităţii sexuale ceva mai tîrziu decît oraşul Iaşi (ambele oraşe prezentînd gradul de urbanizare relativ asemănător) ne obligă să păstrăm rezerve asupra acestei ipoteze. Credem mai degrabă că situaţia mai precoce a grupei de fete rurale de pe litoral se datoreşte unor factori de ordin social-economici, satele de aici fiind puternic influenţate de viaţa de tip urban a staţiunilor balneare cu care se învecinesc. De altfel, unul dintre noi, în colaborare cu M. Gramatopol a constatat că satele din vecinătatea staţiunilor Govora şi Călimăneşti prezintă şi ele o pubertate mai precoce decît fetele grupelor rurale studiate pînă în prezent în ţara noastră.

3. După cum s-a văzut, subgrupa de fete stabilite în oraşul Constanţa între 1 şi 7 ani se prezintă din punct de vedere a instalării momentului pubertăţii foarte asemănător cu subgrupa de fete născute şi crescute în acest oraş. Această constatare pare să indice că reactivitatea sistemului endocrino-hipotalamic la condiţiile de urbanizare este relativ rapidă. Într-adevăr, fetele a căror primă etapă a copilăriei (1 — 7 ani) s-a petrecut în mediul rural prezintă o aceeaşi vîrstă medie a pubertăţii şi o repartiţie procenturală a puberelor după vîrsta la care le-a apărut prima menstruaţie foarte asemănătoare, uneori asemănarea ajungînd pînă la identitate. Rămîne să verificăm această constatare a noastră şi pe alte grupe de fete din oraşe mari.

4. În nota precedentă am arătat că anumite caractere metrice prezintă, în medie, valori mai ridicate la pubere decît la impubere aparţinînd aceleiaşi clase de vîrstă. Acest fenomen se întîlneşte şi la grupele analizate în nota de faţă.

În plus, în această notă am constatat că şi anumite valori relative, ca indicele Rohrer şi indicele diametrul bitrohanterian/statură prezintă aceeaşi variabilitate.

BIBLIOGRAFIE

Biassuti R., *Razze e popoli della terra*, vol. I, Torino, 1959.

Бунак В. В., *Теоретические вопросы учения о физическом развитии и его типах у человека*. Уч. Зам. М. Г. У. XXXIV, 1940.

Grimm H., *Grundriss der Konstitutionsbiologie und Anthropometrie*, Berlin, 1961.

Gugiuman I. şi Erhan E., *Unităţi şi subunităţi climatice în partea de est a R.P.R.*, An. şt. Univ. Iaşi, 1960, vol. VI.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

GUGIUMAN I., PLEŞCA G. ERHAN E. şi STĂNESCU I., *Microclimatele din zona oraşului Iaşi şi împrejurimi*, An. şt. Univ. Iaşi, 1962, vol. VIII.

KOWALSKA I., VALSIK A. J. u. WOLANSKI N., *Jahreszeitliche Schwankungen des Menarchebegins im Verhältnis zum Alter und dem geographischen und sozialen Milieu*, Arztliche jugendkunde, 1963, vol. 54, nr. 3—4.

MILCU ST.-M. şi DRĂGUŞANU M., *Terenul endocrin al populaţiei satului Bătrîna*, în *Monografia satului Bătrîna*, Bucureşti, Edit. Acad. R.P.R., 1962.

MUSTAFA T., STRUHL I. şi BALABAN I., *Cercetări în cadrul dezvoltării morfosexuale a copiilor în epoca pubertăţii*. Pediatria, 1960, vol. IX, nr. 5.

NEGRASOV O., ANTONIU S., BOTEZATU D., GHEORGHIU G. et IACOB M., *Etudes sur la croissance et le développement des enfants en R.P.R., L'âge de la puberté chez les jeunes filles de Jassy*, An. şt. Univ. Iaşi, 1963, vol. IX, nr. 2.

OLIVIER G., *Pratique anthropologique*, Paris, 1960.

ROŞCA V., *Dintr-o anchetă somatologică într-o şcoală normală de fete*, teză, 1962.

SKERLJ B., *Menarche und Umwelt*, Zeitschr. f. menschliche Vererbungs und Konstitutionslehre, 1939, vol. XXXIII.

TANNER J. M., *Growth at Adolescence*, Oxford, 1962.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

C. MAXIMILIAN în colaborare cu V. V. CARAMELEA, P. FIRU şi ADINA NEGREA-GHERGA, **Sărata Monteoru. Studiu antropologic**, 1962, 219 p. + 3 pl., 23,10 lei.

Sub îngrijirea acad. ŞT.- M. MÎLCU şi HORIA DUMITRESCU, **Cercetări antropologice în Ţara Haţegului-Clopotiva**, 1958, 241 p. + 86 pl., 30 de lei.

Sub îngrijirea acad. ŞT.-M. MÎLCU şi HORIA DUMITRESCU, **Cercetări antropologice în Ţinutul Pădurenilor, satul Bătrîna**, 1961, 408 p. + 17 pl. 52,50 lei.

Probleme de antropologie:

vol. I, 1954, 234 p., 9,45 lei.
vol. II, 1956, 356 p. + 10 pl., 14,45 lei.
vol. III, 1957, 332 p. + 3 pl., 14,50 lei.
vol. IV, 1959, 261 p. + 15 pl., 12,40 lei.
vol. V, 1960, 272 p. + 10 pl., 13,10 lei.
vol. VI, 1961, 184 p. + 7 pl., 10,30 lei.

St. cerc. antropologie, tomul 1, nr. 2, Bucureşti, 1964 | 43.881 | Lei 20

I. P. I. — c. 4441

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro